SKOMANTO KRONIKOS

V

Į pasaulio kraštą ir atgal

SKOMANTO KNYGOS

Belaisvis

Vilkė

Atpildo strėlė

Jundos lemtis

Plėšikų pilis

Užkeiktas lobis

Dievų valia

Mėlynojo varno paslaptis

Ventės kalvis

Šarvai Naugardo kunigaikščiui

Mindaugo sūnus

Liepsnojantis bokštas

Šėtono legatas

Saulės mūšis

Akmens kalba

Ilga kelionė namo

Du kalavijai

Notangų vitingas Daubaras

SKOMANTO KRONIKOS

Į PASAULIO KRAŠTĄ IR ATGAL

bonus animus

VILNIUS

2009

UDK 888,2-3
Sk46

Knygos išleidimą parėmė
Lietuvos Respublikos kultūros ministerija

ISBN 978-9955-754-12-1

I skyrius

SUGADINTA MEDŽIOKLĖ

1248-jų žiema nepašykštėjo sniego, ir briedis, paskendęs garų debesyje, iki pilvo smigo, sunkiai per jį brisdamas. Jis iš paskutiniųjų stengėsi kuo toliau atsiplėšti nuo iš paskos sekančių žmonių, kurių balsai bei šunų lojimas vis artėjo. Žvėris buvo jaunas ir stiprus, tačiau ilgos ir tuščios pastangos rasti ramų užkampį nuilsino ir jis brovėsi neberinkdamas kelio. Net ir užtikęs nedidelę plynę nebesivargino jos aplenkti. Žengė tiesiai, nei pajutęs, nei pastebėjęs kitoje miško aikštelės pusėje besislepiančių vyrų.

Novgorodo kniaziaus Aleksandro akys pamačius žvėrį džiaugsmingai blykstelėjo. Jau atrodė, medžioklė, į kurią taip veržėsi, pasibaigs neatnešusi jokio džiaugsmo. Gili žiema suginė žvėris į pačias gūdžiausias girios kerteles, tad kad ir kaip varovai stengėsi negailėdami gerklių, du pirmi varymai baigėsi tuščiai, na, jei neminėsi tokios smulkmės kaip keli kiškiai ir lapė.

Trečią varymo pradėjo dienai persivertus į antrą pusę. Kažkas iš palydos užsiminė, – gal nebeverta, vėloka, tačiau kniazius, nors pats mažai sėkme betikėjo, neskubėjo medžioklę pabaigti. Užsispyrė – netraukė namo grįžti, lyg taip visokių rūpesčių būtų buvę maža, dar vienas užvirto, ir toks, kad per jį niekada daugiau nebeteks pajusti medžioklės malonumo.

Kniaziaus Aleksandro laukė labai ilga kelionė – į pasaulio kraštą. Tokia, iš kokios mažai kas grįžta, ir kniazius stengėsi negalvoti apie ją, tik... negi ir trečias varymas bus tuščias?

Tačiau Dievas pagailėjo Aleksandro. Į plynę įžengęs briedis buvo toks puikus, kad kniazius besigrožėdamas net kvėpuoti pamiršo. Bet neilgam – atsitokėjęs pakėlė lanką, įdėjo strėlę, įtempė templę ir ėmė taikytis, nieko aplink nebematydamas.

Novgorodo kniaziaus palyda – jo asmens sargybiniai gridnai, kariaunos vaikinai ir didžiūnai – į žvėrį težiūrėjo, laukdami, kol jų valdovas paleis strėlę, o tuomet pasveikins jį su sėkminga medžiokle. Visų galvos buvo pasuktos į vieną pusę, ir niekas nepastebėjo, kaip už keliasdešimties žingsnių už jų nugarų palinko eglės šaka ir kažkas nutaikė strėlę į kniaziaus Aleksandro nugarą.

Niekas, išskyrus Einių. Tam medžioklė buvo iki gyvo kaulo pakyrėjusi. Paskutiniais žodžiais save koliojo, kam pasidavė ir priėmė Novgorodo vaško pirklių seniūno Stepano Ochapkos kvietimą leistis į mišką kartu su Aleksandro palyda. Vis per tą pirklystės metais išsiugdytą įprotį stengtis neįžeisti reikalingo žmogaus. Paskui nagus grauši supykdęs. Kad ir šįkart – juk taip svetingai priėmė Einių, grįžtantį iš korelų žemės, kur buvo nusigavęs pasiimti pagal senojo korelo Vainolaineno palikimą jam priklausančios kailių duoklės, o tuo pačiu – ir kitų reikalų susitvarkyti. Be to, Ochapkos namuose rado apsistojusį savo seną draugą karaimų pirklį Anapą ben Erachą, su kuriuo per keliaujančius pirklius buvo sutaręs Novgorode susitikti. Tai kaip tokį gerą žmogų įžeisi atsisakydamas?

Einius priėmė kvietimą ir vėliau tik save tegalėjo kaltinti bei pavydėti Anapui. Karaimas mandagiai išsisuko, girdi, medžioklė ne tas užsiėmimas, kuris jam labai prie širdies liptų, o dar žiemą, kai sniego miške iki ausų. Ir Einius vėl nusikeikė, įsivaizduodamas, kaip ben Erachas sėdi prie židinio ir šaiposi iš jų – nevykėlių medžiotojų.

Žybartaitis iš to apmaudo net į briedį nenorėjo žiūrėti. Netgi į kitą pusę nusisuko. Slydo abejingu žvilgsniu nuo vieno medžio prie kito ir

nekantravo, kada kniazius pagaliau išvers žvėrį, tuo pabaigdamas medžioklės kankynę. Žvilgsnis užkliuvo už kuplios eglės, nuo kurios šakų buvo nukrėstas sniegas ir jos skyrėsi nuo kitų melsvu blizgesiu baltoje eglyno sienoje.

Pirklys iš dyko buvimo susidomėjo egle – spėliojo, kas galėjo nuo jos šakos sniegą nukrėsti, nes neatminė, kad būtų pasitaikęs atodrėkis ar stiprus vėjas, o kad tai būtų voverės darbas, visai netikėjo, reikėjo, jog mažiausiai šimtas voverių pašokinėtų, kad nuo tokios eglės švariai sniegą nukrėstų. Einius žiūrėjo, žiūrėjo, kol krūptelėjo, supratęs, jog šakų tankmėje slepiasi žmogus. Iš pradžių Žybartaitis pamanė, kad tai vienas iš kniaziaus Aleksandro gridnų, bet veikiai nusistebėjo, – ko tam ten slėptis ir dar į kažką, kiek pagavo pirklio akys, iš lanko taikytis? Juk briedžio iš ten negalėjai pamatyti.

Einius pasisuko, mėgindamas atspėti, kur nukreipta nežinomo šaulio strėlė ir nustėro, supratęs, jog greičiausiai, į kniazių Aleksandrą. Viskas vyko žaibiškai. Vėliau prisiminus, lyg į vieną akimirką sutilpo: pirklys spėjo sumoti, – jei riktels, bandydamas įspėti kniazių apie pavojų, tai, kol tas susipras, kas vyksta ir kažko griebsis, Aleksandrą spės pakirsti mažiausiai dvi strėlės. Žemaitis instinktyviai išsitraukė prie diržo kabojusį durklą ir, riktelėjęs kiek tik gerklė išnešė, jį sviedė, stengdamasis, kad rankena pataikytų į Novgorodo kniaziaus žirgo šoną.

Jo sumanymas pavyko – riksmo bei smūgio išgąsdintas žirgas šoktelėjo ir Aleksandro paleista strėlė nušvilpė į dangų, bet per kilusią sumaištį niekas nepastebėjo kaip kita pralėkė pro kniazių per rankos ilgį ir virpėdama įsmigo į pirmą savo kelyje sutiktą medį. Visi, kas tik buvo aplinkui, atsisuko į tebešaukiantį Einių, o tas nutilo tik kai keturi gridnai tarsi lūšys liuoktelėjo ant jo ir panardinę į sniegą užlaužė rankas.

– Stovėt! – riktelėjo iš įtūžio paraudęs kniazius Aleksandras.

Kai jis sutramdė išsigandusį žirgą, briedis jau buvo prapuolęs miške, o aikštelės pakrašty pasirodė varovų grandinė, taip pranešdama apie nesėkmingą medžioklės pabaigą. Norom nenorom kniazių persmelkė nerami mintis, ar tik taip liūdnai nesibaigs jo laukianti kelionė. Alek-

sandras nušoko nuo žirgo ir net sukunkuliavo, kai jo gridnų vyresnysis Michailas ištiesė iš sniego pakeltą durklą.

– Jis metė. Į tavo žirgą pataikė, – tarė, kryptelėjęs galvą į gridnų prie žemės tebespaudžiamą pirklį.

– Bandė mane nužudyti?! – riktelėjo kniazius ir paliepė. – Pas mane tą niekšą!

Michailas linktelėjo ir keturi gridnai it šapą pakėlę smulkaus sudėjimo pirklį, kone ant rankų nunešė pro besigrūdančius medžioklės dalyvius ir pastatė priešais.

– Kodėl norėjai mane nužudyti?! – Aleksandras nesitvėrė savo kailyje ir jo balsas grėsmingai nusirito virš pritilusio miško, mat varnos jau buvo paliovusios laidyti gerkles.

Einius, vis dar stipriai laikomas gridnų, nužvelgė aplink trypiančius smalsuolius, tuo pat metu bandydamas atgauti kvapą ir šyptelėjo, pagavęs išgąstingą Stepano Ochapkos veidą. Matėsi, kad senasis lapinas jau skaičiuoja bėdas, kurios užvirs ant jo paaiškėjus, kad tai jis, garbingiausias Novgorodo pirklys, pasikvietė į medžioklę kniaziaus žudiką, tačiau nebuvo kada labai linksmintis – Aleksandras nekantravo:

– Atsakyk – kodėl?!

– Ne... – bandė žiotis Einius, bet trukdė į burną patekęs sniegas. Atsikrenkštęs žemaitis išspjovė jį, vis tebekabodamas ant gridnų rankų. – Tai ne aš norėjau tave nužudyti, kniaziau. Kažkas kitas. Kažkur ten strėlė nulėkė, – pirklys mostelėjo galva (tik ją tegalėjo pajudinti) į tą pusę, kur pradingo šaulio strėlė.

– Ką čia paistai?! – tebekunkuliavo kniazius Aleksandras, tačiau Michailas, nebelaukdamas savo šeimininko paliepimo, nubrido per sniegą, kur rodė Einius, pakeliui apžiūrinėdamas medžius. Ties vienu sustojo ir užvertė aukštyn galvą, paskui mikliai, tarsi voverė, užsiropštė aukštyn ir, veikiai nušokęs, pasileido prie kniaziaus Aleksandro.

– Nemelavo, – ištarė, gaudydamas kvapą ir tiesdamas strėlę savo šeimininkui.

Aleksandras paėmė strėlę, apžiūrėjo ją ir susiraukė – ji niekuo nesiskyrė nuo tų, kurias naudojo novgorodiečiai. Kniazius jau kėlė galvą,

norėdamas kažką pasakyti nuščiuvusiai miniai, bet jį aplenkė triukšmingai iš paskutinių gretų pradėjęs brautis Stepano Ochapkos sūnus Andriejus:

– Tai man nepasivaideno! O aš galvojau!.. – šaukė jis. – Mačiau kaip strėlė lėkė, bet galvojau, kad akys meluoja, vaidenasi! Atrodo, iš ten lėkė, bėgam, pagausime niekšą!

Andriejus šūkalojo už Einius nugaros ir šis nematė, kas ten vyksta, tik iš riksmų ir tolstančio sniego girgždesio po daugybe kojų spėjo, jog novgorodiečiai atsiliepė į Andriejaus raginimą. Veikiai pirklys susigriebė, jog be jį tebelaikančių gridnų ir kniaziaus Aleksandro šalia teliko vos keletas vyrų, kuriems senyvas amžius trukdė dalyvauti gaudynėse. Tarp jų mindžikavo ir Stepanas Ochapka.

– Maloningasis kniaziau, – jis pagarbiai kreipėsi į vis niūriai strėlę apžiūrinėjantį Aleksandrą. – Mano svečias, pirklys Einius, negalėjo į tave šauti. Jis neturi lanko, tik ietį.

Aleksandras neatsiliepė, tik palingavo galvą ir mostelėjo gridnams paleisti, o tie iškart pakluso. Einius atsargiai apčiupinėjo užtirpusias rankas ir, pasisukęs į Ochapką, žvilgsniu padėkojo jam, bet ištarti žodį nedrįso. Kniazius akimis vis dar matavo strėlę ir niekas nesiryžo trikdyti rimties.

Pagaliau pasijutęs geriau, Einius apsižvalgė, ieškodamas šaulio gaudytojų, ir nustebo pamatęs, kad tie zuja po mišką daug dešiniau nuo eglės, kur tas slėpėsi.

– Klausyk, jie ne ten ieško, – šnibžtelėjo jis senajam Ochapkai, prisigretinęs prie Novgorodo pirklio ir ranka rodydamas, kur reikėtų, tačiau kniazius Aleksandras išgirdo:

– Kas dar? – irzliai metė.

– Atleisk, maloningasis kniaziau, – nusilenkė prieš jį novgorodietis. – Mano sūnus, atrodo, apsiriko. Pirklys sako, kad iš ten šovė, – Ochapka parodė į eglę, į kurią ir Einius jam rodė.

Kniaziaus akys piktai blykstelėjo. Nusikeikęs, jis apsidairė, ieškodamas, ką dar pasiųsti į gaudynes. Jo laimei, kaip tik tuo metu tarp me-

džių pasirodė plynę įveikę varovai, ir Aleksandras liepė vienam gridnui vesti juos prie eglės.

Diena krypo vakarop ir vis stipriau kabino šaltukas. Kažkuris gridnas pasiūlė sukurti laužą, bet Aleksandras, nė žodžio taip ir neprataręs, papurtė galvą, nekantriai vis dairydamasis į miško tankmę, kur prapuolė ir Andriejaus, ir gridno nuvesti gaudytojai. Jie jau buvo taip toli nusigavę, kad nei balsų, nei šunų skalijimo nebesigirdėjo.

Šaulio medžiotojai pasirodė jau besileidžiant ankstyvoms sausio sutemoms, tačiau tuščiomis rankomis.

– Jis turėjo slides, – paaiškino Michailas nekantraujančiam kniaziui Aleksandrui. – Ten tokia tankynė, kad tik be arklio gali pralįsti, o pėsčias slidininko nepasivysi. Kol mes susigriebėme, jis turėjo laiko toli nubėgti.

– Aišku, – teatsiliepė kniazius, piktai sučiaupė lūpas, pašnairavo į sparčiai tamsėjančią dangaus pilkumą ir metė: – Namo!

Kaip mat pasirodė Aleksandro žirgu vedinas gridnas, o visi kiti pasklido po mišką, atsirinkinėdami savuosius, bet veikiai jau lėkė siauru, šimtamečių medžių užspaustu keliuku, lydimi nepaliaujamo šalia per sniegą liuoksinčių šunų amsėjimo.

Priekyje šuoliais jojo Novgorodo kniazius, vis dar neatsitokėdamas, jog pirmąsyk gyvenime iš medžioklės grįžta tuščiomis, maža to – pats vos kažkokio šaulio grobiu netapęs. Aleksandras nesitvėrė iš apmaudo, kad taip ir nepavyko pagauti to šaulio, ir vis spėliojo, kas tai galėjo padaryti, tačiau labai jau ilgas buvo jo priešų sąrašas.

Aleksandras tvirtai apsisprendė nebeatidėlioti kelionės – ryt iš pat ryto išvyks.

* * *

Panašiai galvojo ir pirklys Stepanas Ochapka.

– Daug kas nori kniaziaus mirties, – atsiliepė Anapo ben Eracho paklaustas, kas galėjo šauti į Aleksandrą.

Trys pirkliai – Ochapka, Einius ir ben Erachas – sėdėjo Ochapkos

namų menėje prie židinio ir gurkšnojo karštą arbatą. Tiksliau, Einius ir šeimininkas tuštino puodelį po puodelio, skubėdami atsigauti po ilgo šuoliavimo ledinio vėjo košiamais laukais.

Miške vėjo nesijautė. Net kai išniro į atvirą vietą, atrodė, jog pučia nelabai stipriai, bet kuo arčiau buvo Novgorodas, tuo skaudžiau šaltas vėjas kandžiojo raitelius. Ochapka, pasiekęs savo kiemą, kone sapnuodamas nuo arklio nusirito. Jeigu cholopai nebūtų spėję sugauti, į sniegą, kaip kirvis į vandenį, būtų kritęs. Tik cholopų palaikomas į vidų nusigavo ir tik vieno dalyko ieškojo – židinio. Per tą rūpestį lyg per sapną girdėjo žmonos šūksnius greičiau atnešti arbatos su medumi ir matė į menę atskubėjusį ben Erachą.

Karaimas iškart suprato, jog kažkas nutiko, bet luktelėjo, kol šeimininkė išsivedė visus tarnus ruošti vakarienės, ir tik tada pasmalsavo, tačiau Ochapkos liežuvis vis dar nenorėjo jo klausyti. Teko Einiui viską papasakoti, o kai šis baigė, ben Erachas uždavė ne tik jam, bet ir visiems labiausiai rūpėjusį klausimą, į kurį Stepanas vis tik ryžosi atsakyti:

– Daug kas kniaziaus nemėgsta, – aiškino, pats lyg stebėdamasis, kad jam paklūsta liežuvis. – Amžiną atilsį bojarinas Fiodoras Mitrovičius nebuvo vienintelis Aleksandro priešas. Bojarinas turėjo daug draugų, o dar liko ir jo vaikai. Sūnus tai mėmė, dabar dar ir ligonis, o va dukra... Ta tai nežinia ką gali iškrėsti, juk vis dar gyvi gandai, jog bojarinas buvo nužudytas kniaziui paliepus... – vaško pirklys nutilo, paskendęs savo nelinksmose mintyse, bet veikiai susigriebė, kad taip nemandagu prieš svečius.

– Dar daug kas Vladimire nori Aleksandro mirties, – tęsė Ochapka lėtai gurkšnodamas bene ketvirtą arbatos puodelį. – Didysis Vladimiro kniazius Sviatoslavas Vsevolodovičius nelabai mėgsta savo sūnėną, nes pats jo tėvo, savo brolio Jaroslavo krėsle tarsi ant vinių sėdi – jis aiškiai per silpnas tokiam sostui. Visi per daug gerai atmena didįjį kniazių Jaroslavą, ne tiek daug laiko praėjo nuo jo nužu... nuo jo mirties, – skubiai pasitaisė senasis pirklys ir priešais jį sėdėjęs ben Erachas šyptelėjo:

– Nereikia jaudintis, šeimininke. Aš ne mongolas, aš – karaimas ir, deja, mes turime jiems tarnauti, o teisybė yra tokia, kad kniazių Jaroslavą nunuodijo kahano Gujuko motina, didžioji chanienė Turakina. Tik man neaišku: jei kas norėjo nužudyti kniazių Aleksandrą, tai kodėl dabar bandė, kai jis turi keliauti į pačią mongolų sostinę Karakarumą. Juk kelias labai tolimas ir keliaujant visko gali nutikti. Galų gale, jį gali nunuodyti, kaip ir jo tėvą. Kam taip rizikuoti, juk šaulį galėjo pagauti ir sužinoti, kas jį siuntė, aišku, jeigu tai ne vieno bepročio darbas.

– Tokioje kelionėje visko gali nutikti, bet Aleksandras stiprus ir gudrus. Juk jis gali ir laimingai grįžti. Jo tėvui vieną kartą pasisekė grįžti po viešnagės pas Batijų. Na, užteks tų šnekų tuščiu pilvu. Eisiu pažiūrėsiu, ko ta mano boba vakarienės neneša. – Stepanas, padėjęs ant stalo puodelį, smulkiais žingsneliais išskubėjo iš svetainės.

Tačiau ne vakarienė senajam pirkliui rūpėjo. Šnekėdamas su svečiais vis į duris dairėsi, laukdamas sugrįžtančio Andriejus. Juk dar miške griežtai prisakė joti namo, bet paskui, kai visi galvotrūkčiais paskui kniazių šuoliavo, pametė jį iš akių, tačiau tikėjosi, jog vaikis paklausys. Deja, arbatos puodeliai tuštėjo, o sūnus vis nesirodė, ir Stepanas nebeiškentė. Ištrūkęs iš menės jis pasileido tiesiai į virtuvę, kur garų kamuolyje įžiūrėjo žmonos siluetą.

– Kur tas tavo velnio neštas ir pamestas vaikas?! – suriaumojo senu įpratimu, vis ant pirštų galų stiebdamasis, kad jo akys būtų viename lygyje su aukštesnės žmonos akimis.

– Kaip tai kur? – moteriškė, gūžtelėjo pečiais, o jos riebiu kūnu tarsi banga nusirito. – Taigi pats Ivaną į Pskovą išsiuntei.

– Tu man čia dantų neužkalbinėk! – dar garsiau paleido gerklę pirklys, o virtuvėje plušėję tarnai pasistengė dėl visa ko kuo toliau pasitraukti. – Sakyk, kur tas tavo lepūnėlis Andriejus?!

– Kaip tai kur? – moteriškė stengėsi ir toliau vaidinti nustebusią. – Juk su tavimi į medžioklę išjojo, o dabar, matyt, namuose sėdi arba su tavo broliu Sviatoglazu kalvėje stuksena, jų iš ten nei su meduoliu neišviliosi.

– Duok Dieve, kad taip būtų! Bet aš jam liepiau čia joti! Tuoj pat pasiųsk cholopą jo pakviesti! Bet jeigu jis pas tą..! – Stepanas Ochapka per kančią nurijo keiksmažodį ir piktai numojo. – Greičiau ką nors siųsk! Ir greičiau duok vakarienę. Negražu prieš svečius. Ką čia turit?! – pirklys suskato kaišioti nosį po puodus, tačiau, kad ir kaip ragino žmoną greičiau suktis, pats nesiskubino į menę grįžti, mat visai netroško savo susierzinimo parodyti svečiams, kad tie pradėtų klausinėti, kas nutiko.

Einius su ben Erachu šeimininko nepasigedo. Jie sėdėjo vienas prieš kitą, gurkšnojo arbatą ir tyliai kiekvienas savą mintį audė. Nors pirkliai buvo senokai nesimatę, tačiau prisikalbėjo per tas kartu praleistas dienas, Einiui sugrįžus iš korelų žemės. Pats Žybartaitis neplanavo tą žiemą į tokį tolimą kelią leistis. Juolab, kad jo padėjėjas Gaubas jau ne vieną kartą buvo sėkmingai korelų duoklę pargabenęs. Bet šįkart Einius per pro Vilnių keliavusius pirklius gavo ben Eracho žinią, kad tas susiruošė į Novgorodą pirkti veršelių odų ir jie galėtų ten susitikti bei pasišnekėti – juk tiek visko nutiko, kol nesimatė.

Žemaitis nelabai troško į tokį kelią leistis, tačiau noras pamatyti seną draugą nugalėjo. Jis galėjo nesunkiai parūpinti pilnas roges veršelių odų, už kurias, kaip žinojo, ben Erachas negailėdamas mokėjo, o anam už jas Rytų kraštų pergamento meistrai dar daugiau duodavo. Einius nepraleido progos viena strėle tris kiškius pakloti: duoklę pasiimti, su ben Erachu susitikti ir jam odas parduoti. Tačiau ūmai dar ir ketvirtas „kiškis" pasitaikė, ir dar tokio didumo, jog Einius susigundė paskui jį leistis, negalėdamas patikėti savo drąsa.

Ben Erachas ir Einius apsistojo Stepano Ochapkos namuose. Trečią dieną po žemaičio grįžimo iš korelų žemės šeimininkas atnešė iš kniaziaus Aleksandro dvaro žinią, kad grėsmingasis Aukso Ordos valdovas, rusų žemių niokotojas Batu-chanas įsakė Aleksandrui ir jo broliui Andriejui atvykti pas jį į Sarajų. Iš ten įsakyta keliauti į Karakarumą pas didžiąją chanienę Ogul-Gamiš, kuri valdė mongolų imperiją po kahano Gujuko mirties.

– Žiauri moteriškė. Bus jūsų kniaziams sunku. Mačiau ją, – užjausdamas palingavo galvą ben Erachas, išklausęs šeimininką. Tai išgirdęs Stepanas prašė, kad karaimas keliautų kartu su kniaziaus palyda ir pasirūpintų Ochapkos sūnumis Andriejumi bei Ivanu.

Andriejų pats kniazius Aleksandras į savo palydą pasivadino, o Ivaną Stepanas vietoj savęs įsiūlė. Būtų ir pats keliavęs, bet jautėsi per senas, o Ivanu kaip pačiu savimi pasitikėjo. Žinojo – pasitaikys kokia, kad ir menkiausią pelną žadanti proga, Ivanas jos nepražiopsos, tarsi alkanas šuo dantimis įsikibs. Tačiau svetimas kraštas yra nežinomas kraštas, kuriame kas akimirką rizikuoji dėl neišmanymo papulti į bėdą, todėl karaimas Stepanui, buvo tikra dievo dovana. Senasis pirklys pasižadėjo ben Erachui atsilyginti kaip tik galės, jei tas kelionėje pasirūpins jo vaikais.

Kiek pasvarstęs, Anapas sutiko ir ėmė Einių šnekinti, kad taip pat prisidėtų. Girdi, pats kažkada sakė, jog nori mongolų valdas pamatyti ir į juos iš arčiau žvilgtelti. Be to, bus gera proga gauti rytietiškų prekių iš pirmų rankų daug pigiau. Juk gražaus pinigo iš jo už odas gavo, o jei reikės, karaimas žadėjo mielai paskolinti. Ne pirmas kartas.

Keliaukime – ben Erachas tarsi lakštingala suokė, ir Einius pasidavė, tačiau tik išsiuntęs į Vilnių Gaubą su kailiais ir nurodymais, kaip namuose tvarkytis, suprato, kam pasiryžo. Jo laukė mažų mažiausiai metų trukmės kelionė. Žybartaitis stebėjosi, kaip sutiko į tokią ankštą kilpą galvą kišti, ir nekantravo leistis į kelią. Beveik kaip pirmą kartą, kai Ventės pilyje susižavėjo ben Krachu ir prisidėjo prie jo keliaujant į Rygą. Ir tada panašiai buvo – karaimas taip gražiai apie pirklio gyvenimą šnekėjo, jog Einiui jau lobiai vaidenosi, o paskui tegalėjo džiaugtis vietoj turtų[1] namo parnešęs sveiką kailį ir pirmąją pirkliškos kelionės patirtį.

Atrodė, lyg vakar tai buvo, o kiek metų jau praėjo. Nors Einius pats net negalėjo patikėti, užteko žvilgtelti į priešais sėdintį ben-Erachą. Jis atrodė išvargęs, varno juodumo plaukuose be vargo galėjai matyti si-

---

1 Apie pirmąją Einiaus ir Anapo kelionę skaitykite knygoje „Šėtono legatas"

dabrinę sruogą, bet juodos akys vis dar žibėjo tarsi jauno, ir Einius spėliojo, į kokius nutikimus dar teks veltis kartu bekeliaujant.

Anapas taip pat nekantravo, nors sykiu ir kiek gailėjosi, nusileidęs senojo Ochapkos maldavimams. Tiesą sakant, jis sutiko norėdamas, kad ir Einius prisidėtų, kad pagaliau mongolų valdas pamatytų, o gailėjosi žinodamas, jog tai nebus nerūpestinga kelionė.

Dėl to, kad su rusais keliavo.

Ben Erachas laikė liežuvį už dantų, neišsiduodamas buvęs Sarajuje, kai ten antrą kartą atvyko didysis Vladimiro kniazius Jaroslavas. Anapas iš savo pažįstamų mongolų buvo girdėjęs, kaip tam sekėsi Batu-chano sostinėje. Tiesa, tuo metu be Jaroslavo Sarajuje dar buvo kiti du didieji rusų kniaziai: Černigovo Michailas ir Galičo Daniilas.

Jaroslavas tarp jų atrodė ramiausias. Iš pirmos kelionės pas Batu-chaną jis grįžo patvirtintas didžiuoju Vladimiro kniaziumi, su tai liudijančiu jarlyku bei auksine paicza, kuri jį saugojo nuo mongolų. Antrąsyk jis atkeliavo į Sarajų kaip Batijaus vasalas.

Kitiems dviems kniaziams prireikė nemažai drąsos ryžtis kelionei. Ypač Michailui. Prieš Batu-chanui nusiaubiant rusų žemes, jis buvo pasiekęs savo galybės viršūnę – valdė Černigovą, Kijevą, o jo žodžio pagarbiai klausėsi Polocke ir Novgorode. Tačiau, praėjęs mongolų ordą, ir Kijeve su Batijaus palaiminimu tapo suzdaliečių vaivada. Michailui teko slėptis Vengrijoje, kur jo sūnus Rostislavas tapo mirtino Batu-chano priešo karaliaus Belos IV žentu, tačiau vengrų karaliaus dvare kniaziui Michailui nepatiko. Jam trūko pagarbos ir kniazius ryžosi grįžti į Černigovą, bet Sarajuje jo, karštakošio ir nieko virš savęs nepakenčiančio, ne pyragai laukė.

Kaip ir dar vieno rusų kniaziaus Daniilo. Juk ir jis prieš Batijų daug nuodėmių turėjo. Tai Daniilo vaivada Dmitrijus su galiciečių įgula gynė nuo mongolų Kijevą, Batu-chanui pradėjus didįjį žygį į Vakarus. Visatos užkariautojui brangiai kainavo miesto šturmas. Be to, kai jis nužygiavo į Vakarus, Daniilo kariauna siautė mongolų užnugaryje, triuškindama atsilikusius jų būrius.

Tiesa, Daniilas galėjo galvoti savo nuodėmes išpirkęs 1245 m. pasiekta pergale prieš bendrą vengrų, lenkų ir černigoviečių kariauną. Juk visi jie buvo priešiški mongolams, bet vis tik, tikėdamasis išnešti iš Sarajaus sveiką kailį, labiau vylėsi, kad protas išgelbės, kaip kadaise padėdavo tariantis su klajokliais poloviečiais. O Galiče jis pats sau ponas jautėsi. Nuo Sarajaus iki Galičo tolimas kelias, o Daniilas turėjo 60 000 karių ir dar galėjo tikėtis pagalbos iš Ordino bei Lietuvos. Su jais palaikė gerus santykius, tad nelabai baiminosi nojono Kuremo tumeno, kuris, Batijaus įsakymu, už Volgos saugojo Ordos sieną.

Bet vienas dalykas – sėdėti už akmeninių Galičo sienų, ir visai kitas – su Batu-chanu susidurti akis į akį. Ben Erachas vis laukė, kada rusų kniaziai susipainios mongolų papročiuose ir paslys. Ko verta, pavyzdžiui, klajoklių pagarba ugniai. Tikras galvosūkių galvosūkis, ir, neduok die, ką nors pamirši. Per ugnį nebuvo galima žengti, spjauti į ją, peilį pakelti virš jos, kapoti kirviu prie laužo, nes mongolai tikėjo, kad taip galima nukirsti galvą ugniai. Į Visatos užkariautojo palapinę tegalėjai patekti praėjęs pro du laužus, nes tiktai ugnis galėjo viską išvalyti, ir niekas po to neatsineš nuodų ar kokio pykčio, o dar derėjo nepamiršti nusilenkti į pietus – Čingis-chano vėlei – ir atsiklaupti prieš Batiją.

Karaimui atrodė, kad išdidiems rusų kniaziams tai bus sunkiausias išbandymas, ypač to dar nepatyrusiems Daniilui ir Michailui. Be to, kaip pasakojo ben Erachui Sarajaus pirkliai, Jaroslavo žmonės taikėsi kitiems kniaziams koją pakišti. Vienas iš tokių buvo krikštytas polovietis Songumas, kurį Jaroslavas paliko tarp įkaitų dar pirmą kartą pas Batu-chaną lankydamasis. Prieš kniaziui Daniilui einant pas Sarajaus valdovą, Songumas įsėlino į ruso šėtrą ir pašnibždėjo kniaziui, jog Jaroslavas krūmui kaip dievui lenkėsi, ir jam, kniaziui Daniilui, taip liepęs daryti, nepaaiškinęs, kad mongolai taip išreiškia pagarbą mirusio vėlei. Vėlė po žmogaus mirties dar kurį laiką plevena prie kapo ir artimieji, kad ji turėtų prieglaudą, į kapą įsmeigia pušies šaką arba specialiai paruoštą krūmą, nuo kurio buvo draudžiama nupjauti šakas.

Songumas manė, kad kniazius kaip pravoslavijos gynėjas pasipiktins, tačiau apsigavo – kad išsaugotų Galičą, Daniilas galėjo ir pačiam šėtonui nusilenkti.

Beveik taip ir nutiko. Ben Erachas žinojo, jog rusams gerti kumysą – tas pats, kas išsižadėti savo tikėjimo, užtat mongolams, jeigu juo vaišindavo chanas, tai būdavo didelė garbė.

Daniilas jos sulaukė.

– Ar geri mūsų gėrimą, juodąjį pieną? – paklausė Batu-chanas Galičo kniaziaus, kai tas klūpėdamas baigė jį sveikinti.

– Iki šiol neteko, bet dabar, jei liepsi, gersiu, – mandagiai atsiliepė Daniilas ir pagarbiai priėmė vergo paduotą taurę, sykiu įdėmiai klausydamasis, ką sako Sarajaus valdovas:

– Tu dabar mūsiškis – totorius, gerk mūsų gėrimą, – ir Daniilas, užgniaužęs kvapą, ištuštino taurę, o tada nusilenkė Batu-chanui.

Anapui užteko vaizduotės pajausti, koks tai buvo pažeminimas kniaziui Daniilui, vienam iš galingiausių rusų valdovų – klūpoti prieš klajoklių vadą, vadinti save cholopu, žadėti didelę duoklę ir negirdom nuleisti skaudžiausius įžeidinėjimus! Novgorode Karaimas išgirdo nemažai Daniilui skirtų patyčių, tačiau taip pat jautė, jog daug kas Galičo kniaziui pavydėjo apsukrumo. Juk tas laimėjo laiko, sugrįžo gyvas ir sveikas namo ir – sklido tokios kalbos – ruošėsi atsiimti Kijevą, susiremti su Orda, jeigu prireiks.

Daugeliui būtų labiau patikę, jei Daniilą ištiktų Černigovo kniaziaus Machailo Vsevolodovičiaus likimas. Sarajuje černigovietis nuo pat pirmos dienos pagarsėjo šlykštėjimusi viskuo, kas jam tik į akis pateko. Ant Batijaus Michailas burnojo dar jo nepamatęs, pradėdamas nuo to, kad tas įsitaisęs puošnioje buvusioje vengrų karaliaus šėtroje, kuri mongolams, kartu su kitu gausiu grobiu, teko po mūšio prie Šajo, per didįjį žygį į Vakarus. Aišku, tokios jo šnekos buvo išgirstos, ir Batuchano žmonės kruopščiai pasiruošė priimti Michailą. Savo juodą darbą taip pat padarė ir Jaroslavo žmonės, pašnibždėję Černigovo valdovui, kad mongolų chanas mėgsta drąsius vyrus.

Michailui Vsevolodovičiui prireikė daug jėgų, kad praeitų tarp dviejų laužų prieš Batu-chano šėtrą. Bet nusilenkti į pietus kažkokio kraugerio pagonies vėlei – to černigoviečiui buvo per daug! Jis atkirto, kad chanui mielai nusilenks, tačiau jam – krikščioniui – nedera lankstytis mirusio žmogaus atvaizdui. Tada Sarajaus valdovo turgaudai, parvertę kniazių Michailą ant žemės, suspardė jį. Vaivada Fiodoras bandė drąsinti savo kniazių, šaukdamas, kad tas neišduotų krikščioniško tikėjimo, bet ir jis buvo parblokštas ant žemės ir kartu su ponu mirtinai suspardytas. Ben Erachas matė kaip vergai, užkabinę kabliais, iš Batu-chano šėtros vilko lavonus nukirsdintomis galvomis, bet nė vienam rusui apie tai neprasitarė.

Prisimindamas tuos įvykius, karaimas ben Erachas vis pasigailėdavo susidėjęs su Ochapkos sūnumis. Nežinia, koks sutikimas laukia Novgorodo kniaziaus ir jo palydos Batu-chano sostinėje, o tuo labiau – Karakarume. Juk jeigu kas nutiks, senasis Ochapka kaltę suvers jam, ir kelias į Novgorodą karaimui užsivers. Ar bent jau pasidarys labai erškėčiuotas.

Anapas atsiduso ir vėl gurkštelėjo, iš jau pustuščio puodelio. Kol grįžo namų šeimininkas, nei jis, nei Einius taip ir nepratarė vienas kitam nė žodžio. Paskui šeimininką atsekė vakariene nešini cholopai. Jie dėjo lėkštes ant stalo, o Stepanas ragino svečius nepasididžiuoti ir pasivaišinti tuo, ką Viešpats atsiuntė.

Svečiai nepasididžiavo – sėdo ir kirto, ką cholopai dėjo į lėkštes, gėrė, ką pylė į taures, šnekėjo apie viską ir nieką, iš tolo aplenkdami nutikimą medžioklėje ir kitos dienos kelionę. Ochapka grįžo su žinia, jog ką tik atvykęs kniaziaus Aleksandro žygūnas pranešė, kad jau rytoj iškeliauja, nors svečiai jautė, kad tai labiausiai jaudina šeimininką, kuris neramiai žvilgčiojo į tą pusę, kur paprastai sėdėdavo jo sūnūs. Dėl Ivano nesijaudino – tas turėjo po poros dienų grįžti iš Pskovo, o po to lengvai galės pasivyti kniazių Aleksandrą. Užtat Andriejus!

Cholopas, pasiųstas jo ieškoti, iš Sviatoglazo sodybos grįžo tuščiomis, ir Stepanui nereikėjo laužyti galvos, kad atspėtų, kur jo neklusnus

vaikas. Pas tą! Tą! – Ochapka meldė dievą atleidimo, bet vis vien blogiausiais žodžiais minėjo bojarino Fiodoro Mitrovičiaus dukrą Olgą. Užstalėje Stepanas ne tiek valgė, kiek gėrė, tačiau neįstengė atsikratyti prastos nuotaikos ir nejautė svaigulio, jam tik reikėjo vis daugiau jėgų svečiams nusišypsoti ir neišsiduoti, kaip maga riktelti visa gerkle, kad net žandikauliai išnirtų: „Prakeikta Olga!“

II skyrius

PASKUTINĖ NAKTIS NOVGORODE

– Olgà!

Andriejus Ochapka susikūprinęs klūpojo ant meškos kailio, patiesto bojarinės Olgos miegamajame ir tarsi klusnus šunelis nenuleido ištikimo žvilgsnio nuo nugara į jį prie tamsos uždengto lango rymančios šeimininkės.

– Olga, – pakartojo maldaujamu balsu, keliais priropojo prie moters ir atsargiai priglaudė galvą prie jos šlaunies, taikydamasis žvilgtelti į nejudrų, tarsi iš akmens iškaltą mylimosios veidą.

Kad ir kiek metų praėjo nuo tos akimirkos, kai Andriejus išvydo bojarino Fiodoro Mitrovičiaus dukrą Olgą, tada dar mergiotę, ji vis vien kaskart jaunajam Ochapkai atrodė vis gražesnė ir nuostabesnė. Nei akimirkos nesudvejojęs būtų už ją atidavęs gyvybę, juolab, kad Olga atsiliepė į jo jausmus. Tačiau jų meilė buvo it taure apvožta plaštakė: daužykis nesidaužius – neištrūksi. Novgorodo tvarka buvo nepajudinama per amžius: ji neleido ir paties turtingiausio pirklio sūnui vesti Bojarino, nors ir elgetaujančio, dukters.

Kai Mitrovičius ištekino savo dukrą už turtingo ir garsaus Pskovo bojarino Daniilo Michničiaus, Andriejus skausmingai bandė susitaikyti, kad daugiau niekada nebepamatys savo mylimosios, ir nuošir-

džiai, kaip žadėjo tėvui, stengėsi ją pamiršti. Karas su vokiečiais viską sumaišė. Ordinas užėmė Pskovą, kai miesto vartus atvėrė posadnikas Tverdila ir jo draugai bojarinai, tarp kurių buvo Daniila Michničius. Kai Stepanas Ochapka išgirdo apie tai, jis su Aleksandro žinia išsiuntė sūnų į Pskovą, kad tas, įsitaisęs gizeliu pas žymiausią miesto ginklakalį, pranešinėtų, ko ketina griebtis prieš Novgorodą žygiuojantis Ordinas.

Andriejus, kaip tik sugebėjo, stengėsi atlikti tėvo pavedimą. Tačiau vos sutiko Olgą, visos vaikino pastangos pamiršti meilę nuskriejo tarsi audros nuneštas lapas. Mylimajai reikėjo jo pagalbos – jaunoji bojarinė negalėjo susitaikyti, kad Daniila susidėjo su Ordinu, o jos tėvas tuo vis dar netikėjo. Olga ryžosi bėgti į Novgorodą, ir jai užteko apie tai tik užsiminti Andriejui – visi tėvo prisakymai jam išgaravo iš galvos. Kai per didžiausius vargus jie nusigavo iki Novgorodo, tėvo baramas jau nė karto nesigailėjo, o jei ir jautėsi kuo nusikaltęs, tai manė visas nuodėmes atpirkęs Ledo mūšyje, juk tąsyk lindo[2] į patį kirstynių sūkurį.

Novgorodiečiai sutriuškino vokiečius ant Čiudo ežero, tačiau ant ledo tarp daugybės lavonų liko gulėti ir Olgos tėvas bojarinas Fiodoras Mitrovičius, ir vyras bojarinas Daniilas Michničius, kuris su būriu karių prieš pat mūšį pateko į kniaziaus Aleksandro rankas. Tas bausdamas, pastatė bojariną Daniilą bei jo vyrus į pačią pavojingiausią vietą ir pskovietis ten žuvo.

Jaunoji našlė savo valdas Pskove pavedė tvarkyti tijūnui, o pati liko tėvo namuose. Ne vienas bojarinas siuntė piršlius, susiviliojęs moters grožiu, o dar labiau – turtais. Išgirdus apie piršlius, Andriejui kaskart apmirdavo širdis – bene šįkart sutiks?

Tačiau Olga visus atstumdavo. Iš pradžių ji teisinosi gedinti tėvo, paskui gynėsi brolio nelaime, mat tas medžiodamas nukrito nuo žirgo ir, kaip daug kas Novgorode šnibždėjosi, jam Dievas, už tėvo nuodėmes bausdamas, kojas atėmė. Kad ir kiek pinigų Olga sukišo daktarams ir visokioms žiniuonėms bei cerkvei paaukojo, vaikinas dienas leido net iš kambario neišeidamas.

---

2 Daugiau apie tai skaitykite knygoje „Du kalavijai"

Tai tik žodžiai buvo. Iš tikrųjų Olga piršlius atstumdavo dėl Andriejaus. Vaikinas greitai rado kelią į buvusią bojarino Mitrovičiaus sodybą. Pro galinius vartelius vis dažniau suko ir tik pradėjus švisti lyg šešėlis iš sodybos išsmukdavo. Tačiau gandai po miestą vis vien gyvatėmis ėmė raitytis: bojarino dukra ir našlė su pirklio sūnumi susidėjo ir kaip vyras su žmona gyvena!

Gandas greitai pasiekė ir pirklio Stepano Ochapkos ausis, ir namai Andriejui virto pragaru: tėvas nepaliovė šaukti ir grasinti, o motina – verkti ir maldauti, Dievo bausme gąsdindama. Vaikinas nesiginčydamas abu išklausydavo, tylomis palinksėdavo galvą, atsiliepdamas į tėvų prašymus nebenusidėti, ir iš paskutiniųjų stengdavosi laikytis pažado. Tačiau užtekdavo tik pamatyti gatvę, kurioje buvo Olgos namai, ir visi grasinimai bei maldavimai išgaruodavo Andriejui iš galvos. Sulaukęs tamsos kone prieš savo valią jis ir vėl praverdavo slaptuosius vartelius ir atsidurdavo išsiilgusios Olgos glėbyje, ir vėl reikėjo visos stiprybės iš jo ištrūkti, rytui tamsos dar neišvaikius.

Tai tęsėsi beveik penkerius metus. Atsispyręs tėvo pastangoms apvesdinti jį su pirklio Ivano Kreivalūpio dukra (o pirklys kuo toliau, tuo labiau kratėsi Stepano Ochapkos užuominų, juolab, savo kad ir neišvaizdžiai, tačiau turtingai dukrai lengvai galėjo surasti ne tokį nuodėmėm susitepusį jaunikį), Andriejus išsikėlė gyventi į kitą tėvo sodybą, pas kalvio amatą įvaldžiusį dėdę Sviatoglazą. Jis kiauras dienas praleisdavo su dėde kalvėje, nuo visų kančių atsigaudavo, o užslinkus nakčiai vėl leisdavosi pas Olgą, nebodamas priekaištingų dėdės žvilgsnių.

Iš pradžių Andriejui ir Olgai, be jų pačių, niekas daugiau nerūpėjo. Ilsėdamiesi vienas kito glėbyje jie pasvajodavo, apie atokų kampelį, kur jie niekam nerūpėtų ir galėtų susituokti. Tačiau kur toks beliko, kai kone per visas rusų žemes praėję mongolai neprapuolė, čia pat, už Volgos tūno, pasirengę bet kada vėl tarsi viską verčianti audra praūžti.

Taip šnekėdamiesi, jie ėmė minėti ir kitus dalykus. Olga, sužinojusi, kas kaltas dėl jos tėvo mirties, niekaip negalėjo tuo patikėti, vis tardė Andriejų. Ar taip gali būti, kad kautynėse kas nors žiūrėtų ne kaip priešą nukauti, o savišką užmušti ?!

Niekaip – argi galėjo jaunasis kniazius taip pasielgti su jos garbingo amžiaus tėvu, bet šnekos netilo, o be to, tą patį kaip vienas tvirtino tėvo draugai, su kuriais Olga šnekėjosi.

Lašas po lašo ir akmenį pratašo. Našlės nuotaikos palengva keitėsi. Kniazius Aleksandras nebesulaukdavo iš jos gero žodžio, o tik... kaip žemė tokį Antikristą nešioja? Maža, kad dorus krikščionis novija, bet dar ir su pagonimis mongolais susideda, prieš juos lankstosi ir vergauja. Nebėra Novgorodo žemėje narsių vyrų, kad su Antikristu susidorotų.

Tokios mylimosios šnekos nelipo Andriejui prie širdies, bet Olga vis tik nesunkiai jį savo pusėn palenkė, ir vaikinui ėmė atrodyti, jog nelabai derėjo kniaziui Aleksandrui iš pasalų bojariną Mitrovičių žudyti, nors tas ir nepraleisdavo progos pakišti šiam koją. Andriejus sykį smuklėje iš savo pažįstamų kniaziaus gridnų patyrė, jog Aleksandras tikrai prieš Ledo mūšį liepė vienam iš jų pasirūpinti, kad bojarinas Mitrovičius gyvas negrįžtų. Bet kiek galima senus dalykus minėti? Atleisk savo priešams! Tai Dievo reikalas – už nuodėmes nubausti kniazių Aleksandrą.

Lyg ir teisingai Andriejus buvo sugalvojęs, tačiau velnias timptelėjo už liežuvio ir papasakojo Olgai.

– Atleisti?! Dievas nubaus?! – išgirdusi išpūtė akis moteris ir į tolimiausią lovos kertę, kuo toliau nuo jaunojo Ochapkos, atšoko.

Andriejus po to, jei tai būtų ką galėjęs pakeisti, ranką būtų davęs nukirsti, kad savo žodžius susigrąžintų, tačiau tie, žvirbliu išlėkę, grįžo įsiutusiu jaučiu. Tik pirklio sūnus įkeldavo koją į Olgos namus, tai vietoj „labas" kaskart išgirsdavo vieną ir tą patį:

– Tai, sakai, atleisti?! Dievas nubaus?! O gal jau Novgorode tikrų vyrų nebeliko?! Gal jiems jau laikas sijonus dėvėti?! Gal norėtum vieną iš manųjų pasimatuoti?! Imk, rinkis, negaila!

Be jokio gailesčio tarsi botagu čaižė ir nei pirštu prisiliesti nesileido. Pro duris varė, šaukdama, kad grįžtų, kai atsimins vyras esąs.

Šis pragaras jaunajam Ochapkai tęsėsi kelias savaites. Per tą laiką Andriejus ir pajuodo, ir sudžiūvo, ir buvo pasiryžęs bet ką padaryti, kad tik mylimąją susigrąžintų.

– Sakai, bet ką? – pakartojo Olga, Andriejui nežinia kelintą kartą ant kelių puolus ir atsiprašinėjant.

– Bet ką! – patvirtino Ochapka, daužydamas kumščiu krūtinę, nebodamas akių kampučiuose pakibusių ašarų.

– Tai nužudyk Aleksandrą! – iškvėpė bojarinė ir nespėjo Andriejus iki galo suvokti, ką ji pasakė, kai Olga puolė ant kelių, degindama jį savo kvėpavimu. – Padaryk taip, nebūk ištiža! Maldauju!

– Nužudyti?! Aleksandrą?! – negalėjo atsigauti Ochapka, tačiau Olga nedavė jam atsikvėpti: bučiavo, glostė ir nesiliovė šnekėjusi:

– Kiek gali šventa žemė tą antikristą nešioti? Bet tu nesijaudink. Myliu tave ir nenoriu tavęs prarasti. Neprašau, kad tu jį durklu visiems matant nudurtum ir kad po to jo gridnai tave ant iečių pamautų. Ne, aš to tikrai nenoriu! Būk gudrus ir atsargus kaip gyvatė! Įgelk ir prapulk! Ne, tai per daug pavojinga! Geriau surask, kas tai galėtų padaryti, o aš jam gerai sumokėsiu ir mes išsiųsim jį už jūrų marių, ir niekas mūsų neįtars, tik džiaugsis tuo antikristu atsikratę. Viskas bus gerai, gerai... – Olgos žodžiai, o ypač bučiniai ir glamonės tarsi audra užtvindė Andriejų, sudrumstė protą ir užtemdė akis. Ochapka jautėsi tarsi į vandenį grimztąs ir neturėjo nei menkiausios galimybės atsispirti – Myliu tave, negaliu be tavęs, padaryk tai dėl mūsų...

Kai Andriejus atsitokėjo po aistringo meilės gūsio, pakėlė galvą ir jo akys susitiko su Olgos akimis, pirmiausia išgirdo:

– Ačiū, kad tai padarysi dėl mūsų.

Atsiminė, apie ką ji, ir krūptelėjo: Olga prigludo prie jo ir Andriejus vėl pasidavė aistrai. Jis nei už ką nebūtų sutikęs vėl išgyventi kančią, kurią patyrė, kai tąsyk Olga jį atstūmė.

Tiesa, jeigu ne Olga, jaunasis Ochapka vienas niekaip nebūtų įstengęs surengti pasikėsinimo. Ji vis tardė mylimąjį, kaip tas galvoja kniazių Aleksandrą nužudyti, tačiau ką Andriejus bepasakydavo, bojarinė nuolat supeikdavo. Girdi, prastai sumanyta, kol neapsikentusi pati viską sudėliojo į vietas. Iš Andriejaus pasiūlytų šaulių bojarinė išrinko Vaską Plytininką. Kažkada vyriškis buvo geriausias Novgorodo lanki-

ninkas, žvirblį nuo Sofijos soboro kupolo nesunkiai galėjo numušti, tačiau nuo jaunumės buvo smailas prie stikliuko ir, metams einant, vis labiau įjunko, vis rečiau išsiblaivydavo ir nuolat ieškojo pinigų vynui. Tačiau, kad ir kaip daugelis stebėjosi, Vaskos akis liko tokia pat taikli. Jeigu iškęstų bent porą dienų negėręs, tai vėl būtų galėjęs dėl taikliausio Novgorodo šaulio vardo varžytis ir būtų buvęs jei ne pirmas, tai antras – tikrų tikriausiai.

Viskas buvo apgalvota begalę kartų. Tai Olga sumanė, jog geriausia vieta pasikėsinimui – medžioklė: suradai progą paleisti vienut vienutėlę strėlę ir paskui, šokęs ant slidžių, tarsi žuvis jūroje miške gali prapulti – nepavys.

Andriejus susitarė su Hanzos pirkliu, kad tas savo rogių vilkstinėje suras vietos šauliui, bet kas galėjo žinoti, jog ne laiku ir ne vietoje atsiras lietuvių pirklys ir sugadins taip kruopščiai paruoštą pasikėsinimą!

Teliko džiaugtis, jog Vaska Plytininkas laimingai kailį išnešė, nes kol gaudytojai sumojo, į kurią pusę pulti, ištrypė jo slidžių pėdsakus. Olgai tai mažiausiai rūpėjo. Bojarinei užteko vieno – jos taip nekenčiamas kniazius Aleksandras liko gyvas ir jai lyg vanduo nuo žąsies buvo Andriejaus aiškinimas, jog ne jis kaltas, viską padarė, kaip ji sakė, tik kad...

– Tik kad boba lieka boba! – iš aukštybių nukirto bojarinė. – O tas antikristas ir toliau iš dievobaimingų žmonių tyčiosis, vietoj to, kad su pikčiausiais Viešpaties priešais kovotų! Ne, jis rytoj ramiai iškeliaus pas tą peklos išperą Batijų ir šliaužios prieš jį, doro pravoslavo vardą paniekindamas, ir nieko nepagailės, kad išsaugotų savo kailį!

Po kiekvieno Olgos žodžio Andriejus vis labiau gaužėsi prie jos kojų, tarsi šeimininko baramas šuo, neišmanydamas, kaip savo kaltę išpirkti, ir nenujausdamas, kad blogiausia, kas gali būti, dar laukia.

– Ar supranti, kad dabar, kai tas šunsnukis liko gyvas, jau pas mongolus iškeliaus, o su juo – ir tu?! Ar supranti, kokia tai tolybė? Juk jo brolis dvejus metus keliavo, kol iš vyriausio mongolų valdovo sostinės grįžo! O jei, duok Dieve, Aleksandrui kelionė baigsis taip pat, kaip ir jo tėvui,

gal jo palydą ištiks toks pat likimas, kaip ir Jaroslavo – didžioji jos dalis kelyje išmirė. Sugrįžusius gali ant pirštų suskaičiuoti. Ar supranti, kad man nebus gyvenimo, jeigu Dievas tave pasiims, ar tu tai supranti?!

Olga skubėjo berti žodžius, palinkusi prie Andriejaus. Kai Ochapka atėjo, Olgos miegamajame dar nedegė žvakės, nors kambarys jau skendo prieblandoje. Vėliau jiems žvakės nerūpėjo, ir kambarį tenušvietė mėnulis. Jo šviesoje bojarinės veidas atrodė numirėliško blyškumo ir sykiu kvapą gniaužiančio grožio. Andriejus, apmiręs, niekaip neįstengė atplėšti nuo jos akių.

– Ar tu supranti, kvailas, didelis mano meškine?! – jau pašnibždomis pakartojo ir ūmai lyg išprotėjusi įsisiurbė į Andriejaus lūpas, sykiu, lyg jėgos būtų ją akimoju apleidusios, tarsi pakirsta ant mylimojo linko ir lenkė jį ant kailiais nuklotų grindų. Ochapka net nespėjo pagalvoti, kad reikėtų ją sulaikyti – neleido Olgos bučinys. Andriejus tarsi banga nusirito ant nugaros, kartu nusinešdamas bojarinę.

– Ar supranti?! – kvėpė moteris skubiai plėšdama nuo mylimojo drabužius, o jis neįstengė atsisakyti.

Ir ką pasakyti? Kaip nupasakoti tą šaltą siaubą, įsikirtusį į jį nesuskaičiuojama daugybe nagų, suvokus, kad jau rytoj auštant privalu būti Gorodiščėje, kur kniaziaus dvare turi rinktis Aleksandro palyda. Juk jis, regzdamas pasikėsinimą, kelionę buvo visai pamiršęs.

Ir kam, atrodė, apie ją galvoti: nėra kniaziaus – nėra ir kelionės, teks Aleksandro broliui kniaziui Andriejui vienam keliauti, bet tai jau ne novgorodiečių rūpestis. Jiems būtų reikėję naujo kniaziaus paieškomis užsiimti. O dabar – sėsk į roges ir į kelią kaip į pragarą, saugodamas tėvo sukrautas brangias dovanas mongolams.

Ne tik senasis Ochapka jas siuntė. Ir kiti turtingi novgorodiečiai su didesniu ar mažesniu skausmu, kniaziaus Aleksandro paprašyti, savo skrynias tuštino. Visi žinojo, kaip mongolai mėgsta dovanas – nuo paskutinio skurdžiaus iki turtingiausio chano, neduosi – nešnekės. Vieno Aleksandro atsargų jiems pamaloninti neužteks. Visi niurnėjo, kad jau vieną kartą mongolams davė, kai Batijus prie Novgorodo traukė, išsipirko – visai prie pat miesto atgal pasuko, tačiau davė.

O tu pamėgink neduoti! Kniaziaus gridnai visai suįžūlėjo, ką gali žinoti – pasakysi žodį, nustums šonan ir viską švariai susirinks. Ir nepatriukšmausi – vis pučiasi, girdi, kur geresnį kniazių surasite, po mongolų siautimo rusų žemėje, veikiau kaliausę rasi, nei padorų kniazių. Ir drąsesnius, bet vis kvailesnius. O jeigu ir rasi kokį drąsuolį, tai dar neaišku, ar jis sugebės jus nuo mongolų apsaugoti. Daugelis Novgorode pritaria – ne laikas kniazių keisti.

Bet kas tie turtai ir senių dejonės! Andriejus šiurpo, kelio ilgumą atsiminęs, ir norėjo žvėries balsu riaumoti pagalvojęs, kiek Aleksandro brolis Konstantinas keliavo iki tos mongolų sostinės. Ištisus dvejus metus! Be Olgos?!

To tikrai buvo per daug. Jaunasis Ochapka skubėjo surakinti savo glėbyje iš skausmo bei aistros dejuojančią Olgą. Jo neviltis buvo tokia stipri, kad jeigu tuo metu Andriejui būtų pasipainiojęs nors ir viso būrio gridnų apsuptas kniazius Aleksandras, Ochapka nei akimirkos nesusvyravęs būtų jį plikom rankom puolęs. Dveji metai!

Dveji! Niekas nežino, kas gali per tokią amžinybę nutikti. Dėl savęs Andriejus buvo ramus: kaip ten bebus, bet jis vis vien – raitas, pėsčias ar šliaužte – sugrįš. Tačiau Olga?! Kas pasakys, kiek piršlių belsis į jos duris ir kas žino, ar nepavargs laukti jos širdis, bei kas pasakys, ar jo nematydama Olga nepradės baisėtis jų nuodėmingu gyvenimu ir nepasiduos kokio piršlio saldžioms šnekoms?!

Kas žino?! – ir Andriejus nei akimirkai nepaleido Olgos. Jie virto ant kailių, lyg besiraitantys aistros liepsnų kamuoliai, tenorėdami nors trumpam užsimiršti.

Dveji metai!

* * *

Po vidurnakčio kniaziaus Aleksandro dvaras Gorodiščėje aprimo. Kelionei paruoštos rogės buvo baigtos krauti, arkliai, prisikirtę nešykštint į ėdžias pripiltų avižų, snūduriavo arklidėse, liovėsi poškėjusios atidaromos ir uždaromos durys, aidėję balsai. Bilsnojo tik sodybą juo-

susios gynybinės sienos lentos, nuo kurių sniegą nubraukė vis bandantys sušilti trepsintys sargybiniai. Jie nesiliovė žygiuoti nuo vieno savo posto krašto iki kito, dairydamiesi į tamsos uždengtus laukus ir į kniaziaus sodybą, kur tik keliuose languose tedegė šviesa. Sargybiniai puikiai žinojo, kad šviesa sklinda iš Aleksandro menės.

Novgorodo kniaziaus į atsisveikinimo vakarienę sukviesti jo artimieji ir svečiai buvo jau išsiskirstę, o tarnai – sutvarkę stalą. Didelėje menėje tebuvo likęs kniazius Aleksandras ir Novgorodo arkivyskupas arba, kaip jį mieste vadino, vladyka Spiridonas.

Vyriausias Novgorodo šventikas skaičiavo jau aštuntą dešimtį. Per ilgą gyvenimą jis daug patyrė, svarbiausia, sugebėjo kniaziui Jaroslavui pykstantis su žymiu Novgorodo vladyka Arsenijumi nuošaly likti taip, kad ir vienas, ir kitas laikė jį geru savo draugu. Kai po ilgos kovos Arsenijus buvo nuverstas, jį ištiko smūgis, po kurio jis prarado kalbą, ir vladykos sostas liko laisvas. Ilgai buvo ginčytasi, kas jį užsiims, kol, taip ir nesusitarus, buvo mesti burtai, kurie lėmė, kad vladyka tapo Spiridonas, kuris tuo metu buvo Jurjevo diakonas. Tokia Dievo valia visi buvo patenkinti, ir jau porą dešimtmečių niekas nesitaikė į vladykos sostą. Novgorodo kunigaikščiai – pirmiausia Jaroslavas, o vėliau ir jo sūnus Aleksandras – bėdai ištikus tardavosi su Spiridonu ir paisydavo jo žodžio.

Kniazius ir vladyka dviese tęsė šneką apie rytdienos kelionę. Tiesa, daug kam rūpėjo ir nesėkmingai pasibaigusi medžioklė. Ne vienas mielai būtų pagalandęs liežuvį, spėliodamas, kas galėjo paleisti į kniazių strėlę arba kas pasirūpino, kad ji atskrietų, tačiau Aleksandras ryžtingai nukirto – pamirškit! Visi, pažinodami Novgorodo kniazių, daugiau apie tai nebeužsiminė.

Šnekėjo apie kelionę, o atrodė – apie laidotuves. Kniazius Aleksandras retai į pokalbį įsiterpdavo, daugiau klausėsi, bet, regis, mažai ką tegirdėjo. Jis pasidavė liūdnoms mintims ir net kalbėdamas su vladyka Spiridonu iš jų neišsivadavo. Atvirkščiai – jos dar labiau kankino, ypač kai prisiminė, kaip dviese su tėvu, va taip, paskutinę naktį prieš

didžiajam kniaziui Jaroslavui pirmąsyk iškeliaujant pas Batiją, šnekėjosi.

Tai vyko praėjus metams po to, kai Aleksandras ant Čiudo ežero sumušė ordino būrius ir susigrąžino Pskovą. Gavęs tėvo žinią atvykti, jis šuoliais išlėkė į Vladimirą, žinodamas, kad didysis kniazius be rimto reikalo nekviečia, o metas juk buvo neramus. Jis visą kelią spėliojo, kas nutiko. Regis, visus galimus atvejus buvo apsvarstęs, tačiau tėvas vis vien jį pribloškė – pasakė, kad pats pas Batiją susiruoš. Jau turi jo apsauginį raštą kelionei į Sarajų. Ir dar pirma savęs jau išsiuntė pas mongolų imperatorių į net visko mačiusiems Novgorodo pirkliams mažai tegirdėtą Karakarumą jauniausią sūnų Konstantiną su daugybe dovanų.

Aleksandras suprato, jog Jaroslavas pagaliau sutiko su tuo, ką tėvui sūnus dar prieš mongolams einant į Vakarus buvo sakęs: nebeprapuls klajokliai be pėdsako, bet pasiliks savo stepėje už Volgos, kiekvieną akimirką grasindami vėl užpulti. Kaip į vandenį buvo žiūrėta – po žygio į Vakarus Batijus apsistojo Žemutinės Volgos žemėse ir čia įkūrė sostinę Sarajų.

– Anuomet tavo tėvas galėjo drąsiai leistis į kelionę pas Batiją, – atsiliepė vladyka, kai Aleksandras prisipažino, ką galvoja. – Juk Jaroslavui neteko prieš mongolus kariauti. Jo net prie Sitės nebuvo. Ten tavo dėdė Jurijus buvo surinkęs visus Vladimiro žemės kniazius ir karius. Tik mongolai visus juos išmušė.

Spiridonas pasakė ir susigriebė ne visai pataikęs. Aleksandro veidu nuslydo nepasitenkinimo šešėlis, todėl vladyka pasiskubino pasitaisyti:

– Bet tik toks drąsus kniazius kaip tavo tėvas tegalėjo ryžtis tokiai kelionei. Juk iš rusų kniazių buvo pirmas. Man atrodė, kad pats galvą lokiui į nasrus kiša. Dieną naktį meldžiau Dievą, kad grįžtų gyvas bet, prisipažinsiu, nelabai tuo tikėjau. Tada Viešpats buvo malonus savo tarnui Jaroslavui – padėjo palenkti savo pusėn Batiją. Ir dar kaip pavyko! – neatsigėrėjo šventikas, turėdamas galvoje, jog Batu-chanas ne tik paliko Jaroslavui valdyti Vladimiro-Suzdalės kunigaikštystę, bet ir patvirtino jį didžiuoju visos Rusios kniaziumi.

Maža to, dar ir Kijevą Jaroslavui atidavė. Nesvarbu, kad senoji sostinė tebegulėjo pelenuose ir jos apylinkes jau siekė lietuvių antpuoliai. Miestas vis vien traukė pirklius iš įvairių kraštų kaip gardus kąsnelis kiekvienam rusų kniaziui. Senas garbės vadintis Kijevo kniaziumi troškimas tebebuvo gajus, juolab, kad ten vis dar tebegyveno metropolitas.

Kniazius Aleksandras tarsi skaitė vladykos Spiridono mintis:

– Tikrai pavyko: ir jarlyką gavo ir galimybę valdyti Vladimirą bei Kijevą. Ir duokles! – dygiai pabaigė kniazius, ir vladyka pasiskubino nuginti nuo savo veido džiugesio šešėlį.

Kniaziaus Jaroslavo parvežta žinia apie tai, kokių duoklių reikalauja Batijus, visus pribloškė, bet nebuvo kam pasiskųsti – Karakarumas, jeigu dėl ko nors ir pykosi su Sarajumi, tai dėl duoklių visiškai sutarė. Abu to paties reikalavo: karių karo žygiams, žmonių vergijon (kas dešimtą imdavo) ir kailių. O pabandyk neduoti – iškart, regis, net ir už Volgos pasigirsdavo tumenų žirgų kanopų bildesys. Jie nekantravo įsiveržti ir patys susirinkti, kas jiems priklauso. Teko didžiajam kniaziui Jaroslavui į savo valdas įsileisti duoklių rinkėjus baskakus, kurie ir atokiausius kaimus pasiekdavo. Ir aiškink neaiškinęs, kad po mongolų žygių nieko nebeliko – nesugraudinsi.

Kniazius Aleksandras tegalėjo guostis, kad baskakai dar neatsibeldė iki Novgorodo valdų, bet visi puikiai suprato, jog tai – tik laiko klausimas. Tik vladykai Spiridonui dėl to mažiausiai reikėjo jaudintis. Mongolai nelietė šventyklų bei dvasiškių ir neužkraudavo jiems jokių duoklių. Maža to, Spiridonas jau žinojo, jog mongolų įstatymai – „Jasa“, kaip jie juos vadino, – draudė klajokliams kenkti užkariautų ir mongolams paklususių žemių bažnyčiai. Bet per karą taisyklės negaliojo – ir siaubė, ir plėšė.

Kaip jie ten sako? Atkakliai keiksnodamas senatvę, vladyka rausėsi atmintyje, ieškodamas žodžio, kurį mongolai kartojo, šnekėdami apie pravoslaviją. Jis apsidžiaugė prisiminęs, – reiškia dar ne visai sukriošo – tarchan! Tarchan – ir metropolitas galėjo nekliudomas važinėti po visas rusų kunigaikštystes, kad ir kaip jo kelionės mongolams nepatiktų;

tarchan – ir baskakai iš tolo aplenkdavo popų namus ir vienuolynus; tarchan – ir paskutinis vienuolyno vergas, pasikinkęs riebiausią jautį, galėjo ramiai vagoti vienuolyno lauką, nebodamas, jog prošal joja iš alkio seilę ryjančių mongolų šimtinė.

Tarchan tai tarchan, bet kas iš to, dar žmonės ims ir, matydami, kad jų nekenčiami mongolai tarsi gėlę bažnyčią saugo, pradės nuo jos atsimetinėti. Juk ne taip seniai šventoji pravoslavija į rusų žemes atėjo.

Spiridonui nebuvo dėl ko džiūgauti. Teliko melstis, kad Dievas greičiau atsileistų, bausdamas mongolus atsiuntęs, vėl juos pasiimtų. Tačiau maldos maldomis, o kol kas reikėjo ieškoti būdų kaip išlikti ir išsaugoti paskutines klajoklių dar nenusiaubtas žemes. Vladyka niekad to balsu neskelbė, tik būdamas vienu du su Aleksandru užsimindavo, jog pritaria. Nebūtų buvęs vladyka, jeigu Aleksandro kaip atverstos knygos nebūtų skaitęs.

Troško, oi, kaip troško Aleksandras būti tokiu surinkėju, bet vladyka vis taikėsi įpiršti mintį, jog reikia veikti gudrumu, – ne jėga. Na, porą kartų pasisekė, ir Dievas padėjo – švedus užklupo Nevos pakrantėje iš laivų lipančius, tai ir nušlavė, nespėjusius pasiruošti kautynėms. Su Ordinu pasisekė, mat anas galėjo į žygį išruošti vos porą dešimčių riterių. Nors Ordiną ant Čiudo ežero ledo vos ne vos įveikė, daugybę tūkstančių Novgorodo ir Jaroslavo kitų žemių atsiųstų karių paguldęs. Jeigu riterių būtų buvę keturios dešimtys?.. Kas tada? O mongolų jėga oho kokia! Juos erzinti – tas pats, kas žiemą į lokio irštvą plikomis rankomis lįsti.

Gudrumu reikia, o Aleksandras, su vladyka sutikdamas, žadėjo mongolų neerzinti. Nuo to Novgorodui bus geriau. O jeigu tuos šėtono išperas užrūstins, kniazių bus galima išprašyti lauk, taip parodant tiems velniams, kad nieko bendra su juo neturi. Tik po to bus galvos skausmo, kur kitą kniazių rasti. Anksčiau galėjai pasirinkti, o dabar...

O rasi – paskui vėl vark, kol įpratinsi Novgorodo tvarką gerbti. Tie kniaziai – visi kaip vienas – iš pradžių gražiai suokia, o paskui vis taiko, tarsi jauni gaidžiukai, skiauterę pastatyti. Kam vladykai toks vargas se-

natvėję, žiū, tuoj Dievas pas save pašauks, o visas vargas su Aleksandru jau atsipirko. Tas vaikis pradeda įgauti proto: gudrumu su mongolais reikia, gudrumu... O, kad vladyka jaunesnis būtų, tai pats su kniaziumi į kelią leistųsi, sunkią akimirką patartų, padėtų. Tik, kad amžius nebe tas, ir sveikata nebe tokia...

– Nieko, – guodė kniazius Aleksandras vladyką. – Kažkas turi likti ir namus prižiūrėti. Posadninkui ir tūkstantininkui reikia tavo protingos galvos. Ką jie darys, jeigu vėl apsireikš kokie nekviesti svečiai?

Vladyka Spiridonas, visai nesidžiaugdamas, palingavo galva, suprasdamas, apie ką Aleksandras kalba. Juk beveik nebūna metų, kad koks nelauktas svečias prie Novgorodo vartų nepasirodytų. Kad ir po didžiojo kniaziaus Jaroslavo mirties – tik spėjo Aleksandras iš tėvo laidotuvių sugrįžti, kai, ant kulnų jam lipdamas, atšuoliavo mongolų žygūnas iš paties Karakarumo, kurį, nežinant mongolų kahanui Gujukui, atsiuntė didžioji chanienė Turakina. Miestą akimirksniu aplėkė žinia, jog žygūnas atgabeno kniaziui Aleksandrui Turakinos įsakymą atvykti į Karakarumą, mat ji norinti padovanoti jam tėvo žemę.

– Nevažiuok, – pasakė išgirdęs mongolės valią vladyka Spiridonas.

Vladyka, šilto ir šalto matęs, puikiai viską suprato. Jis perprato ir gudrius mongolus – nudėjai seną vilką, nudėk ir vilkiūkščius, kol nesustiprėjo ir nepradėjo dantų šiepti. Juk Aleksandras, iš tolo žiūrint, toks ir galėjo atrodyti. Ir, kas žino, gal visos jo šnekos vladykai, kad reikia paskutines sveikas rusų žemes saugoti ir aplink jas kitas rinkti, progai pasitaikius, gudrumu ar jėga, galėjo pasiekti ir mongolų ausis. Iš ten tikrai gyvas negrįši.

Jam pritarė posadninkas, tūkstantininkas ir kone visa Gerųjų taryba. Paskutinis žodis priklausė kniaziui Aleksandrui, tačiau ir tas taip pat galvojo, nes puikiai suprato, kokią tėvo žemę jam paruošė didžioji chanienė: vietą karstui Vladimiro Uspenskio soboro požemiuose, šalia Jaroslavo.

Nevažiavo kniazius, nors suprato, kaip tai pavojinga. Aleksandras bevelijo sutikti mirtį su kalaviju rankose o ne priimti ją iš Turakinos

rankų, išgėręs užnuodyto gėrimo. Iš tos pačios taurės, kuri atėmė gyvybę didžiajam kniaziui Jaroslavui. Vladyka tam pritarė, tačiau su posadninku, tūkstantininku ir keliais patikimiausiais Gerųjų tarybos vyrais sutarė, kad, esant reikalui, atsiskirs nuo jaunojo kniaziaus ir, gelbėdami Novgorodą, atsipirks nuo mongolų auksu.

Mongolų žygūnas iškeliavo tuščiomis rankomis, o kniazius Aleksandras ėmė laukti, žinių iš tolimų rytų, vis paslapčia tikėdamas, jog nesutarimai tarp Karakarumo ir Sarajaus nukreips jį į šoną. Matyt, Dievas pasigailėjo kniaziaus – greitai mirė kahanas Gujukas, o didžiają chaniene tapo Ogul-Gamaš.

Beveik tuo pačiu metu Novgorodas sulaukė dar vienų netikėtų svečių – dviejų popiežiaus legatų su Inokentijaus IV laišku kniaziui Aleksandrui.

– Taip. Turėti draugą popiežių būtų buvę labai gerai, – atsiliepė kniazius Aleksandras, kai vladyka priminė jam legatus.

Spiridonas jautė maudžiantį sąnarių skausmą ir vengė krustelti. Jis sudribęs kiurksojo krėsle, tik akimis sekdamas kniazių Aleksandrą. O jis pašoko, kapodamas žingsnius prisiartino prie židinio ir sustingo kone prie pat liepsnos, – kaip sušalo medžioklėje, taip ir nebegalėjo sušilti. Nors, ko gero, labiausiai šiurpo nuo minties apie būsimą kelionę, o prisiminimai apie legatų apsilankymą padėjo trumpam ją pamiršti.

Popiežius – tai jėga, galinti nemažą katalikiškų valstybių stiprybę pakreipti, kur tik užsimanys. Tik kad 1243 metais, tuoj po Batijaus žygio į Vakarus, į švento Petro sostą atsisėdęs Innokentijus IV, matyt, buvo gerokai jų įbaugintas.

Innokentijus IV ir be mongolų turėjo rūpesčių per akis ir, norėdamas jų atsikratyti, 1245 metais Lione surinko soborą, sprendusį, kur link pasukti kryžiaus žygius po to, kai arabai atėmė iš frankų Jeruzalę, o Lotynų imperijai grasino pravoslaviška Nikėjos imperija. Nežinia, ką būtų nutarę į Lioną susirinkę aukšti dvasininkai, jei planų nebūtų sudrumstęs metropolitas Petras, kurį atsiuntė dar tuo metu apie jo laukiančią paskutinę kelionę į Sarajų neįtariantis Černigovo kniazius Michailas.

Černigovietis buvo paliepęs metropolitui išsiaiškinti, ar Vakarų valstybės gali padėti jam atsispirti mongolams, kaip kažkada padėjo vengrai, su kuriais Michailas turėjo sutartį. Petrui prastai sekėsi. Užtat buvo išgirstos jo šnekos apie mongolų ruošimąsi žygiuoti į Siriją ir kaimynines šalis bei sunkius mūšius su katalikais. Popiežius Innokentijus IV nusprendė, jog mongolai užsimojo pajungti savo valdžiai ir arabų valdomas Azijos šalis, ir katalikišką Europą.

Švento Petro sostas garsėjo tuo, jog apsukrumu nepasižymintys popiežiai jame neužsisėdėdavo, o Innokentijus vis tik buvo pakankamai gudrus ir išsilaikė ilgiau. Jis sumanė pasiūlyti mongolams kartu pulti arabus ir jų kaimynus bei susitarti dėl Rytų Europos valdymo. Aišku, niekas negalėjo garantuoti, jog toks sumanymas išdegs, tačiau kodėl nepabandžius, su Dievo pagalba? Juolab, kad metropolitas Petras minėjo, jog mongolai pasiuntinius priima ir išlydi maloniai.

Kodėl ne? Popiežiaus pasiuntinys Joanas de Plano Karpini iškeliavo į Karakarumą per Sarajų. Karpini – vos dvidešimt penkerių metų vienuolis pranciškonas, garsėjęs išmintimi, išsilavinimu ir iškalba, tačiau net ir jam su mongolais nepavyko susišnekėti. Užtat pranciškonui pasisekė susitikti su kai kuriais rusų kniaziais, tarp jų – ir su Jaroslavu. Popiežiaus pasiuntinys susitarė su didžiuoju Vladimiro kniaziumi, kad dėl sąjungos prieš mongolus tas pradės derybas su popiežiaus kurija.

Atrodė, jog Jaroslavui mirus šie susitarimai išnyko, bet Innokentijus IV nusprendė, kad vyriausias sūnus tęsės tėvo duotą žodį. Tačiau popiežiaus noras, kad Aleksandras priimtų katalikybę ir pasiduotų jo globai, buvo pernelyg didelis iššūkis kniaziui. Jis puikiai suvokė, kad jei sutiks, tai Novgorodą tevaldys dieną, ilgiausiai – dvi, kol novgorodiečiai privers jį gėdingai trauktis. Ir kas vėliau? Su šeima bastytis po svetimų karalių dvarus, laukiant nesulaukiant, kol koks trupinėlis nukris nuo jų stalo?

Na jau ne! Verčiau patirti pažeminimą ir, pagonio klajoklio šėtroje sulenkus kelius prieš mongolą, išsaugoti valdžią. Aleksandras, nelaukdamas kartu su juo popiežiaus legatų klausiusių Gerųjų tarybos narių

patarimo, iškart atsakė neigiamai. Jis priminė legatams, kad tik pravoslavai teisingai supranta Senąjį bei Naująjį įstatymą ir kad jokio kito mokslo jie nepriims. Tą patį jis parašė laiške popiežiui, o legatus išleido namo, gausiai apdovanojęs.

Išleido, vasarai baigiantis, o žiemai prasidėjus sulaukė kitų svečių. Šįkart – Batijaus siųstų, tik šie perdavė ne savo Sarajaus valdovo, o didžiosios chanienės Ogul-Gamaš valią. Mongolė, nepripažinusi Batuchano didžiuoju Vladimiro kniaziumi pristatyto kniaziaus Sviatoslavą Vsevolodovičiaus, pareikalavo, kad Aukso Ordos valdovas atsiųstų Aleksandrą ir Andriejų Jaroslavičius.

Novgorodo kniaziui nebuvo kur trauktis. Be to, žygūnai atvežė apsaugos raštus iki Sarajaus. Buvo pernelyg pavojinga erzinti alkaną lokį kelis kartus.

Vladyka Spiridonas, neatitraukdamas akių nuo Aleksandro, gurkštelėjo atšalusios arbatos. Rusų žemėse tai buvo naujas gėrimas, ir daugelis šventikų dar įtariai žiūrėjo į jį, vis negalėdami apsispręsti, ar tai šėtono, ar dievo siųstas gėrimas. Tačiau Spiridonui jis patiko, ir vladykos silpnybę žinoję pirkliai, tarp kurių buvo ne vienas didelis arbatos mėgėjas, neužmiršdavo vladykai atgabenti jo mėgiamo gėrimo.

– Dievas tave saugos, mano sūnau. Pasikliauk juo, – ištarė vladyka, padėjęs puodelį, ir sunkiai, užgniaužęs aimaną, pakilo iš krėslo. – Vėlu jau, kniaziau. Tau reikia gerai pailsėti prieš kelionę, – dusdamas išsunkė.

Aleksandras neištarė nė žodžio, tik linktelėjo galva pritardamas. Tikrai, akys merkėsi iš nuovargio ir jis, už alkūnės prilaikydamas liūliuojantį Spiridono kūną, palydėjo jį iki miegamojo. Atsisveikino be žodžių: kniazius prieš šventiką žemai nuleido galvą, tas peržegnojo ir dingo už durų, o Aleksandras apsisuko ir lėtai nuėjo į savo kambarį, vis taip pat susimastęs.

Eidamas tebegirdėjo, sienų slopinamą, bet vis nesiliaujantį, lentų bildesį po žingsniuojančių sargybinių kojomis.

* * *

Olgą pažadino nerimas, kurio priežasties ji iškart nesuvokė. Iš po sunkaus šnarpščiančio Andriejaus kūno ji atsargiai ištraukė ranką ir, atsisėdusi lovoje, nuleido kojas žemyn, taikydamasi atsistoti ant kailių. Bet atsistojo tik žvilgsniu suradusi, kur vakar nutėškė kailinius, atlėkusi iš kiemo. Pakėlė juos, užsimetė ant nuogo kūno ir, stengdamasi nestoti ant neuždengtų grindų, pasiekė mažą langelį (nors ir mažas, bet kokius pinigus tėvui kainavo – tikras stiklas, ne koks prasčiokiškas žėrutis!) Įdėmiai, tarsi sustingusi prie jo, žvelgė į miestą paslėpusią tamsą. Kai Olga pasisuko į lovą, kur tebemiegojo Andriejus, antklodė buvo nuslydusi nuo jo kūno, nors mėnulis nušvietė blyškia šviesa, buvo matyti, koks jis stiprus.

Prisiminus, kas jų laukia, bojarinės širdį nudiegė skausmas, tačiau tai nebuvo tas pats stiprus nerimas, kuris ją pažadino. Moteris godžiai, su vis stiprėjančiu skausmu, žiūrėjo į mylimąjį, kentėdama ir bandydama suvokti, iš kur tas nerimas, bet nerasdama logiškos priežasties, susinervino ir vėl nusisuko į langą. Ji žvilgtelėjo į pradedantį blykšti mėnulį ir nutirpo, pagaliau susivokusi, kas ją kankina, bet po akimirkos vėl apsisuko ir, pakeliui pametusi kailinius, tarsi strėlė šoko prie lovos.

– Andriejau, Andriejau! – sugriebusi už pečių lyg išprotėjusi purtė nuo patalo atplėštą vyrą.

– Kas, kas? – vos praplėšęs akis jaunasis Ochapka niekaip nesusigaudė, kas dedasi.

– Rytas, tuoj rytas! – bandė aiškinti Olga.

– Dar anksti, suspėsiu, – Andriejus bandė nuvirsti atgal ir nusitempti bojarinę, tačiau ta nepasidavė.

– Klausyk, kada, kada iškeliauja to hanziečio vilkstinė?!

– Kada?.. Palauk... Atrodo, poryt...

– Poryt?! – suaimanavo Olga, kad nepradėtų šaukti, ranka užsidengdama burną skaudžiai įsikando į pirštą.

– Tai kas?..

– Kaip tai „kas“, kvailas meškine! Kas per tas dienas pasirūpins tavo nevėkšla lankininku?! Ar aš?! – springo moteris.

– O ką daryti?

– Gerklę jam užkimšti! Amžiams!

– O kada?

– Dabar! Tuojau pat! – nukirto bojarinė, ir Andriejus, pasidavęs jos ryžtui ir vis dar grumdamasis su miegu, bandė lipti iš lovos, tačiau Olga neleido:

– Palauk. Dar tikrai spėsi. Dar pabūk mano, – ji apsivijo rankomis Andriejaus kaklą, tačiau, nors ir kaip godžiai stengėsi tuo džiaugtis, neįstengė užsimiršti. Andriejus neraginamas atsikėlė.

Olga rymojo lovoje, stipriai suspaudusi lūpas, stebėdama, kaip jis rengiasi, tačiau kai tas, jau užsimetęs kailinius, gūžtelėjo pečiais, nesusivokdamas, ką pasakyti atsisveikinant, skriste iš lovos išskrido ir prilipo prie Andriejaus.

– Neleisiu, – kuždėjo, įkniaubusi veidą į jo kailinius.

– Juk pati sakei, kad reikia... – milžiniško sudėjimo novgorodietis tarsi vaikas šniurksėjo nosimi, nesumodamas, ko griebtis. Norėjo apkabinti mylimąją, bet taip ir neišdrįso, suprasdamas, jog vargu ar beras jėgų atsiplėšti. Stovėjo, kryžiumi rankas ištiesęs, ir Olga pati nuo jo atsitraukė, atvėrė duris ir išstūmė Andriejų per slenkstį.

– Grįžk pas mane. Būtinai grįžk. Negalėsiu be tavęs, sugrįžk greičiau, – neatsikvėpdama bėrė, o Andriejus iš lėto traukėsi į priemenės tamsą, niekaip nenurydamas galugerklyje užstrigusio kamščio.

– B-būtinai, – šiaip ne taip išdaužė ir prapuolė Olgai iš akių. Ši, prigludusi prie staktos, klausėsi tolstančių Andriejaus žingsnių, kol tie nuslopo, o tada, vilkdama koją už kojos, grįžo prie lovos ir tarsi pakirsta ant jos krito, jau nebetramdydama raudos.

Pro langą tebesrūvanti mėnesiena tarsi pasidabravo kančios surakintą jos kūną.

* * *

Kniaziaus Aleksandro dvare gaidžiai be gailesčio plėšė gerkles, tačiau jų balsai įsiliejo į pasiruošimo šurmulį. Po prietemos apgultą kiemą zujo cholopai ir dvaro mergos. Vieni vedė iš arklidžių ir kinkė į roges žirgus, kiti tikrino, ar ko nepamiršo į roges įdėti, treti sutikinėjo į kiemą sukančias kniaziaus palydovų roges ir rodė, kur jas pastatyti, o kai rogių sausakimšai prigrūdo, tada jas rikiavo kieme už tvoros.

Visose pakampėse girdėjosi ne ką menkesnis triukšmas, nei Novgorodo turguje. Kai prašvito, kniazius Aleksandras išėjo į priebutį jau apsirengęs kelionei. Paskui jį sekė vladyka Spiridonas, posadninkas Tverdislavas, Gerųjų tarybos didžiūnai ir, sustoję aplink kniazių, dairėsi.

Buvo į ką pažiūrėti. Kad ir į arklius, ne vietinius, o šiai kelionei iš mongolų pirktus. Jie buvo nedidukai, bet garsėjo stiprumu ir sugebėjo kanopomis iš po sniego išsikasti maisto. Mat daug laiko teks keliauti stepėmis, o klajokliai pašaro atsargų savo arkliams neruošia, tai nebus kur jo gauti.

Po kiemo tirštumą besistumdančių iškeliaujančiųjų veiduose, labiau nei bet kada, matėsi nerimas. Žmonių buvo daug. Aleksandrą lydėjo vaivados, dalis bojarinų iš Gerųjų tarybos, tijūnai, turėję kelionės metu rūpintis ūkio reikalais, talmačiai – vertėjai iš mongolų, arabų, lotynų ir graikų kalbų.

Be jų dar keliavo pirkliai, turėję atstatyti mongolų žygių sujauktus kelius į rytus, kur buvo galima gauti brangių prieskonių, kiniško šilko bei porceliano, ir dar daugybę kitų prekių, dėl kurių vertėjo leistis į tokį tolimą, pavojų kupiną kelią.

Su vilkstine turėjo keliauti ir paties vladykos atrinkti šventikai, mat jų galėjo prireikti, jei kelionė užsitęs ir teks švęsti Velykas, Kalėdas ir kitas šventes. Taip pat kad kniazius Aleksandras bei jo palydovai turėtų su kuo pasikalbėti apie sielos išgelbėjimą ir kad būtų kas atleidžia nuodėmes. Juk jų bus, ir ne viena, ir didelių, nes kuo didesnę valdžią žmogus turi, tuo didesnės jo nuodėmės, o dar svetimame kieme su svetima tvarka. Juk teks ir stabams lankstytis, ir tarp ugnių eiti. Tada šventikas

bus tarsi tvarstis ant žaizdos: išklausys išpažintį, sukalbės maldas, pakels parpuolusį kniazių, uždės jo dešinę ranką ant savo kaklo ir pasakys savo įprasta intonacija: „Ant mano kaltės tavo nuodėmės, ir lai nebaudžia Kristus tavęs už tai, jei pakvies tave į savo baisųjį teismą". Ir nuodėmės kaip nebūta. Be dvasininko, kuris užstos prieš Dievą, kniaziui dar gali padėti giminaičiai ir bojarinai. Sakysim, skirs popas sunkią, ilgą atgailą, bet kniazius nepasididžiuos – pasidalins ja su savo palydovais ir, kai visi kartu draugiškai pasninkaus ir mels Dievą atleidimo, ji iškart taps trumpesnė ir lengvesnė.

Kiemą užtvindžiusioje minioje Anapas ben Erachas, Einius ir Andriejus Ochapka su juos atlydėjusiu senuoju Ochapka dingo be pėdsako. Per triukšmą nebuvo įmanoma susišnekėti, ir tuo labiausiai džiaugėsi Andriejus. Jis pasirodė namuose, kai kieme jau nekantriai trypė į pakrautas roges pakinkyti žirgai, ir Stepanas Ochapka nebeturėjo laiko klausinėti, kur sūnus buvo pernakt prapuolęs. Tiesa, senasis pirklys ir taip puikiai žinojo atsakymą. Nors jam labai rūpėjo iškoneveikti sūnų, bet vis nepasitaikė progos – svetimšaliai pirkliai nuolat buvo šalia, o ir galvojant apie kelionę senojo pirklio pyktis blėso – o jeigu paskutinį kartą matosi...

Jei tik galėtų su vaiku vietomis pasikeisti, Stepanas bet ką būtų atidavęs, bet amžius ir prastėjanti sveikata nebeleido. Be to, Andriejus nei už ką su tuo nesutiks. Ir dar – senis tikėjosi, kad ilgas išsiskyrimas su Olga sūnui bus geriausia išeitis.

Senasis pirklys skubėjo berti vaikui paskutinius nurodymus ir, apžiūrinėdamas pakrautas roges, vis suko galvą, ar ko nepamiršo, sykiu guosdamasis, kad, jei ką dar atsimins, nusiųs su Ivanu. Ne jis vienas dėl to rūpinosi. Visi, su kniaziumi išsiruošę, tūpčiojo aplink savo roges. Juk tiek reikėjo įsidėti: žieminių ir vasarinių rūbų, muilo, flakonus su kvepalais, indus, statinaites su medumi ir vynu, sūdyto maisto, uogienių, kumpių, veršienos, sviesto, šaldytos žuvies, duonos kepalus, meduolių ir svogūnų, česnakų bei krapų – kad apsisaugotų nuo skorbuto. O svarbiausia – kuo daugiau pinigų, brangenybių ir kailių išdalyti chanams, jų žmonoms ir artimiesiems.

– Dėmesio! Dėmesio! Dėmesio! – tarsi banga, per kiemą nusirito balsai, ir kniazius Aleksandras, stovėdamas ant priebučio laiptų, aukštyn iškėlė ranką. Visi nuščiuvo, pasukę galvas į jo pusę, tarsi rikiuotėje.

– Laikas į kelionę! – ištarė Novgorodo kniazius ir kiemas vėl virto sujudintu skruzdėlynu. Jame nebeužteko vietos, ir važnyčiotojai stengėsi išsukti roges į kelią, tačiau jiems sunkiai sekėsi – tempiami žirgai prunkštė, neprasilenkdami vežikai keikėsi, tačiau, saulei kopiant vis aukščiau, kiemas pamažu ištuštėjo.

Aidžiai suskambo dvaro cerkvės varpas, o po kelių akimirkų jo aimaną pagavo Novgorodo cerkvių varpai, skubėdami pranešti miestiečiams, jog jų kniazius iškeliauja. Jau anksčiau žinia apie Aleksandro iškeliavimą daugelį novgorodiečių buvo atviliojusi į Gorodiščią, bet gaudžiant varpams, būriai vėl plūstelėjo pro miesto vartus. Kol išvykstančiųjų vilkstinė išsirikiavo kelionei, žmonės spėjo pasiekti kniaziaus dvarą.

Aleksandras tebestovėjo priebutyje, visai nejausdamas vis stipriau spaudžiančio šaltuko.

– Laikas, – pagaliau ištarė, atsisukęs į savo artimuosius, ir spūstyje pasigirdo moterų verksmas, tačiau Aleksandras į tą pusę net nepažvelgė.

Jo žmona, apglėbusi abu sūnus, stovėjo priešais: vienas iš jų buvo tik pradėjęs vaikščioti, kitas – jau gerokai pasistiebęs. Vyresnysis suprato, kas vyksta, ir vis kramtė lūpas, tramdydamas ašaras, o mažylis tik smalsiai dairėsi. Žmonos Briančeslavos akyse ašarų nesimatė – gal tik vos pastebimas rūpesčio šešėlis.

Aleksandras skubiai pabučiavo žmoną ir pasilenkė prie vaikų. Jei dėl ko ir jaudinosi, palikdamas Novgorodą, tai tik dėl jų, nes labiausiai mylimo žmogaus – motinos – buvo neseniai netekęs, mirė greitai po tėvo nunuodijimo. Aleksandras palaidojo ją Jurjevo vienuolyne šalia jos vyriausiojo sūnaus Fiodoro. O žmona? Ką žmona. Briančiaslavą vedė, ieškodamas jos tėvo, Polocko kniaziaus, pagalbos, bet niekada nejuto jai ypatingos meilės.

Motinos netekties skausmas dar buvo gyvas. Aleksandras jautėsi netekęs ne tik motinos, bet ir draugės bei patarėjos. To niekas nežinojo, tačiau motina patardavo sūnui, kai tas turėjo rūpesčių su popiežiumi ir mongolais. Dabar Aleksandrui buvo likę tik sūnūs – vienintelė viltis ir pagrindinė priežastis, dėl kurios, kaip sau kartojo, leidosi į tokią pavojingą kelionę. Juk kažkas turėjo perimti turtą, dėl kurio ir Aleksandras, ir jo tėvas bei visi protėviai taip vargo.

Aleksandras pirštu perbraukė mažyliui per švelnų skruostą, pakėlė, pasūpavo ant rankų ir pabučiavęs nuleido į motinos glėbį. Vyresnėliui, kaip dideliam vyrui, ištiesė delną, paspaudė jo dar mažą rankytę, bet net nešyptelėjo, ir liūdesio šešėlio veide neparodė.

– Tu jau didelis, kniaziau. Pasirūpink mama ir broliu.

– Gerai, – taip pat rimtai atsiliepė berniukas.

Kniazius Aleksandras nieko nebesakė, nusileido laiptais į kiemą, kur laikydamas žirgą už pavadžių laukė gridnas ir, įskridęs į balną, neatsisukdamas paragino žirgą. Jam jojant palei vilkstinę, vienas po kito lenkėsi novgorodiečiai, tačiau be šūksnių ir šypsenų, niūrūs tarsi laidotuvėse.

– Greičiau, – nepatenkintas suniurzgė rogėse po kailiais susirangęs ben Erachas.

– Baik, duok kniaziui pasipuikuoti, – atsiliepė šalia susigūžęs Einius, akimis sekdamas pro šal šuoliuojantį Aleksandrą. Išdidžiai balne atsilošęs, jis žvelgė tik į priekį, nuduodamas, kad nieko aplink nepastebi, bet pasiekęs vilkstinės pradžią sulaikė žirgą ir atsisuko į bokštą palei dvaro vartus. Aikštelėje matėsi keliolika siluetų, iš kurių išsiskyrė priekyje stovėjęs aukštas ir stambus vladyka Spiridonas.

Visi – ir keliaujantys, ir palydintys – nuščiuvo. Kniazius Aleksandras stipriu timptelėjimu privertė žirgą ramiai stovėti ir nulenkė vienplaukę galvą, o vladyka Spiridonas pakėlė ranką laimindamas, plačiais mostais peržegnojo kelyje tarsi virvė išsirangiusią vilkstinę. Kai tik jis nuleido ranką, Aleksandras užsimaukšlino aukštą sabalų kailio kepurę ir mostelėjimu pakvietė judėti, o pats pirmas, apsuptas gridnų, nušuo-

liavo keliu. Jiems iš paskos pasileido vienas karių būrys, lydėjęs vilkstinę, o kiti liko palei roges.

– Pagaliau, – dabar jau Einius pirmas pasidžiaugė, išgirdęs kaip sugirgždėjo sniegas po rogių pašliūžomis. Kad ir tikėjosi, bet rogės staigiai truktelėjo, vienam iš ben Eracho žmonių šmaukštelėjus vadelėmis. Abu pirkliai kvatodami atvirto atgal, bet nei vienas iš pakelėje stovėjusių novgorodiečių nešyptelėjo. Rimti liko ir iš bokšto į vilkstinę tebežiūrintys vyrai.

Sumaištyje niekas neatkreipė dėmesio į iš Novgorodo į Gorodiščią atšuoliavusį raitelį. Tas, prasibrovęs pro miestiečių spūstį kniaziaus kieme, nušoko nuo arklio ir, paklausęs cholopų, kur rasti posadninką, bėgte pasileido į bokštą. Raitelis buvo nejaunas, nemenkas pilvas jį tarsi traukė atgal, tad priduso, sukaito, kol pasiekė viršų. Akimis susiradęs posadninką Tverdislavą, atvykėlis prasibrovė prie jo, stengdamasis neatkreipti kitų didžiūnų dėmesio, ir pasistiebė prie šio ausies.

– Tai kas čia tokio? – nustebęs sududeno posadninkas, raiteliui dar nebaigus ir patraukdamas kitų didžiūnų dėmesį.

– Kas nutiko? – atokiausiai stovėjęs vladyka ištiesė kaklą, stengdamasis pamatyti, kokia čia sumaištis. Aplinkiniai prasiskyrė, padarydami koridorių nuo Spiridono iki posadninko ir šalia jo pagarbiai sulinkusio raitelio.

– A, Porfirijus – maloniai šyptelėjo šventikas, pažinęs vienos iš Narevo galo gatvių šimtininką. – Kokiais vėjais? Norėjai kniazių palydėti?

Šimtininkas papurtė galvą ir klausiamai žvilgtelėjo į posadninką. Tverdislavas linktelėjo:

– Kalbėk.

– Šiandien vieno kiemo patvoryje žmonės rado Vaskos lavoną.

– Kokio dar Vaskos? – nieko nesuprasdamas vladyka Spiridonas suraukė ir taip raukšlių išvagotą kaktą.

– Vaskos. Plytininko. Jis kažkada buvo plytdegys, bet jau senokai prasigėrė.

– Tai kas čia tokio? Argi pirmas prasigėrėlis per naktį sušalęs gauna galą?

– Vaska nesušalo. Jį papjovė, – paaiškino šimtininkas, tačiau vladyka, tai išgirdęs, vėl pakraipė galvą – argi naujiena, kad kas papjaunamas girtuoklių muštynėse. Spiridonas norėjo dar kažką pasakyti, bet jį aplenkė posadninkas:

– Sakai, Vaska? Plytdegys? – ištarė, žvelgdamas į Porfirijų ir stengdamasis kažką atsiminti.

– Teisingai, posadninke – Vaska Plytininkas. Vienas iš geriausių Novgorodo lankininkų. Gerais laikais skrendančią musę strėle numušdavo, – pabėrė šimtininkas, matydamas, kad Tverdislavas jau suprato, apie ką jis.

Ir Spiridonas pradėjo susivokti:

– Sakai, geras lankininkas?

– Puikus, – vėl linktelėjo šimtininkas. – Jo sugėrovai sakė, kad Vaska buvo kelioms dienoms kažkur prapuolęs, o kai vakar pasirodė smuklėje, žarstė pinigus į kairę ir dešinę ir sakė, kad greitai dar daugiau turės, tik neužsiminė, iš kur.

– Mat kaip... – susimąstęs nutęsė vladyka, nužvelgdamas nuščiuvusius didžiūnus ir pasisukdamas į posadninką. – Pasirūpink tuo, Tverdislavičiau, pasiaiškink, tik be didelio triukšmo. Visus tai liečia! – Spiridonas grėsmingai žvilgtelėjo į aikštelėje susirinkusius vyrus, o tie suskubo linksėti: „aišku“, „suprantama“, „būtinai“, „kaip žuvys tylėsime“.

Sulaukęs, kol atsiliepė paskutinis, vladyka patenkintas nusisuko į kelią, kur dar raitėsi vilkstinės uodega, nors jos priekis, su kniaziumi Aleksandru priešakyje, jau buvo seniai prapuolęs už tolimos miško sienos.

III skyrius

SARAJUS

Nesimatė nei stepės galo, nei krašto. Iš pirmo žvilgsnio ji buvo panaši į jūrą, kurios paviršių vieną akimirką milžiniška ranka pašiaušė baltom bangom, o kitą – surakino šaltis. Žemė slėpėsi giliai po sniegu, tik vietomis kyšojo aukšti sausos žolės stagarai, o sniego paviršiumi vėjas lenkė menkų krūmokšnių viršūnes. Atrodė, šioje baltoje dykumoje negali gyventi joks gyvas padaras. Dviejų kniazių – Aleksandro ir Andriejaus – vedamos vilkstinės žmonėms vaidenosi, jog be jų per daugybę varstų nėra nei vieno gyvo sutvėrimo.

Vaidenosi, kol vilkstinės priekyje su keliais gridnais jojęs Michailas stabtelėjo ir, atsisukęs į gerokai atsilikusius kniazius, riktelėjo, kažką rodydamas horizonto platybėje. Kaukiantis vėjas trukdė išgirsti gridnų vyresniojo žodžius, tad broliai Jaroslavičiai kaip vienas pasisuko į tą pusę, kur rodė Michailas. Jiems tik po kurio laiko, prisidengus rankomis akis nuo vėjo nešamų ledinių snaigių kapojimo, pavyko užtikti juodą taškelį beribiame stepės horizonte, kuris judėjo tiesiai į sustojusią vilkstinę.

Tas kažkas greitai artėjo, didėjo, virsdamas galvotrūkčiais šuoliuojančiu raiteliu. Be jo daugiau nieko nesimatė, ir gridnai bei kariai neskubėjo griebtis ginklų, tik buvę arčiau kniaziaus pavarė žirgus, užstodami jį ir rankas dėdami ant kalavijų rankenų.

Kai raitelis prilėkė, keliautojai nustebo, pamatę, jog tai aštuonmetis, daugiausiai dešimtmetis ant nepabalnoto žirgo įsitaisęs ir tvirtai į jo gaurus įsikirtęs berniūkštis. Žirgas neramiai trypė, o jaunasis raitelis akiplėšiškai apžiūrinėjo keliautojus. Galop jis įsistebeilijo į Aleksandrą, o iš puošnių šarvų bei ginklų pažinęs, kad tas čia vyriausias, kažką riktelėjo.

Už brolių jojęs tolmačius norėjo išversti, tačiau mongoliškai mokėjęs Novgorodo kniazius ženklu parodė, jog nereikia, ir pats persakė jaunesniajam broliui mažojo klajoklio žodžius:

– Klausia, kas mes tokie, kad išdrįsome pasirodyti jo valdovo Batijaus žemėse.

Bet kniazius gudravo ir išvertė ne viską, ką berniūkštis šūkaliojo, žiūrėdamas, kad Andriejus neatsisuktų į tolmačių. Mat brolis iš jo veido būtų lengvai atspėjęs, kad yra apgaudinėjamas, ir Aleksandras, žinodamas jaunojo Jaroslavičiaus karštą būdą, lengvai galėjo įsivaizduoti, kas tada būtų nutikę. Tetrūko, kad palei pat Sarajų rusų kniazius sukapotų mongoliuką! Tetrūko, bet ir pats būtų mielai mongoliukui galvą nuo pečių nuritinęs. Prieš ką šokinėjo, pragaro išpera, prakeiktas nekrikštas!

Berniūkštis be atvangos šūkaliojo, nors tolmačius jam ir paaiškino, su kuo susidūrė. Kniazius Aleksandras, tvardydamasis, kad pats bent rimbu jo neperšniotų, nusprendė greičiau atsikratyti mongoliuko – sužvejojo kišenėje auksinę monetą, švystelėjo ją aukštyn ir, pagavęs, paliepė tolmačiui:

– Pasakyk jam, kad gaus monetą, jei parodys tiesiausią kelią į Sarajų.

Kai vertėjas persakė berniukui kniaziaus žodžius, tas išdidžiai sviedė keletą žodžių, pagavo Aleksandro mestą monetą ir, apsukęs nerimstantį žirgą, pasileido, iš kur buvo atjojęs.

– Ką jis sakė? – nesulaukęs, kol jam bus paaiškinta, kniazius Andriejus pasisuko į vertėją ir tas pakluso, nespėjęs prieš tai žvilgtelti į Aleksandrą:

– Sakė, kad sektumėme jo pėdsakais ir rasime.

– Jo pėdsakais?! Įžūlus šunytis! – Andriejaus skruostus kaip mat išmušė raudonis. – Lanką man! Tuoj aš tą varliūkštį pamokysiu mandagumo! – mostelėjęs ranka jis atsisuko į gridnus, tačiau kol kas suspėjo krustelti, Novgorodo kniaziaus balsas nustelbė vėjo kauksmą:

– Baik! Keliaujam! – ranka parodė į tą pusę, kur prapuolė vaikas.

Luktelėjęs, kol gridnai ir kariai pakluso, Aleksandras prisiartino prie brolio, kad kiti negirdėtų jo žodžių:

– Aš tau ne kartą sakiau: tvardykis! Įsikalk vieną kartą į karštą makaulę: tik pirštu ką nors Sarajuje paliesi, kad ir paskutinį valkatą, – niekas už mūsų galvas nei surūdijusio skatiko neduos!

Kniaziaus Andriejaus veidas tebekunkuliavo įtūžiu, tačiau veikiau liūdnas nei piktas vyresniojo brolio žvilgsnis atvėsino jį. Nei žodžio neištaręs, jaunesnysis Jaroslavičius pavarė žirgą priekin nuskubėjusių raitelių pėdsakais, o Aleksandras, vis dar liūdnai žvelgdamas į jį, nusekė iš paskos: daug, oi, daug tenka vargti prižiūrint karštagalvį brolelį! Turi kankintis, kol pats susitvardai, o čia dar ir dėl jo drebėk!

– Na, atrodo, vėl pajudėjome, – Anapas ben Erachas rogėms krustelėjus kilstelėjo iš po kailių galvą.

– Aha, – patvirtino aplink besidairantis Einius. Jų rogės buvo vilkstinės viduryje, tad jam parūpo, kodėl dar saulei nenusileidus visi stabtelėjo vidury stepės. – Įdomu, kodėl buvome sustoję?

– Koks skirtumas, – gūžtelėjo pečiais karaimas, vėl įsitaisydamas po kailiais. – Svarbiausia, kad judame.

– Judėt tai judame, – atsiliepė kalendamas dantimis Žybartaitis. – Bet kur, galų gale, tas tavo Sarajus?!

– Jau čia pat, visai čia pat, – linksmai atsiliepė ben Erachas. – Ir visas katilas karščiausios arbatos!

– Neprošal būtų du, – žemaitis irgi prisidėjo prie karaimo svajonių, ir viltingai žvilgtelėjo į tą pusę, kur judėjo vilkstinė. Matėsi tik mirtinai pakyrėjusios saulės pražildytos, balzganos dykumos.

Einius patogiau įsitaisė po kailiais. Atgal nesižvalgė. Žinojo – ten ras tą patį, ką matė diena iš dienos: sniegą, nesuskaičiuojamą arklių daugy-

bę ir roges. Nuo to laiko, kai iškeliavo iš Novgorodo, praėjo beveik trys mėnesiai, vilkstinė išaugo dvigubai, mat jie Vladimire sutiko kniazių Andriejų ir jo palydą, kuri buvo nedaug mažesnė už Aleksandro.

Pirkliai buvo nepatenkinti, kad vilkstinė Vladimire sugaišo kelias dienas, mat Jaroslavičiams reikėjo aplankyti dėdę, didįjį Vladimiro kniazių Sviatoslavą Vsevolodovičių, nors iš tikrųjų jiems rūpėjo pasitarti su gerai mongolus pažįstančiu broliu Konstantinu. Juk šis, ko gero, buvo pirmasis rusų kniazius, kuris dar tėvo Jaroslavo siųstas iškeliavo pro Sarajų į Karakarumą, gabendamas gausias didžiojo Vladimiro kniaziaus dovanas mongolų kahanui.

Kol broliai leido laiką šnekučiuodamiesi, daugelis jų palydovų taip pat turėjo kuo užsiimti – Vladimire užteko smuklių, kur galėjo nors trumpam pamiršti dar laukiančią kelionę.

Užtat pirkliams žiaunos nuo žiovulio plyšo. Jei nebūtų laiko leidę lankydami Ivano Ochapkos pažįstamus pirklius, tikrai būtų žandikaulius išsinarinę, tik jokių reikalų netvarkė. Vien iš mandagumo vaikščiojo, vedžiojami Ochapkos sūnų, ir mikliai išsiaiškino, kad tie nelabai ką turi pasiūlyti. Nuobodulį gindavo tik pastangos neįsipainioti į Vladimiro pirklių pinkles: po mongolų antpuolių likę pliki kaip tilvikai jie, dabar žiūrėjo, kaip ir kam varioko vertą prekę už auksinį iškišti, tad lengviau atsikvėpė, kai vėl pajudėjo kelionėn, dabar pavymui jau Vladimiro cerkvių varpų gausmą girdėdami.

Ir kelionėje buvo ne ką įdomiau. Diena iš dienos sniegas, miškai, laukai, kaimai, koks apgriuvęs pakelės miestas, o persikėlus per Volgą – tarsi stalas lygi stepė. Viena paguoda, kad su kiekviena diena kelionės pabaiga buvo vis arčiau.

Einius kone kiaurai šonus nugulėjo ir bandė laiką trumpinti aplink dairydamasis. Jo pirkliška akis greitai užtiko dėmesio vertų dalykų. Kad ir kelius už Vladimiro. Pro jo žvilgsnį neprasprūdo, kad jie visai kitokie, negu tie, kuriais keliavo iš Novgorodo. Šie buvo daug platesni ir lengvai vienoje gretoje vienas šalia kito galėjo tilpti dešimt raitelių.

– Mongolų darbas, – paklaustas paaiškino ben Erachas. – Tyčia praplatino per savo nuolatinius žygius. Dabar, jeigu jiems reiktų pasiekti Vladimirą, galėtų tai padaryti be didelių kliūčių.

Mongolų karo žygių pėdsakai buvo aiškiai matyti į pietus nuo vis dar griuvėsiuose pusiau gulinčios Riazanės. Dienų dienas keliaudami jie nematė gyvo žmogaus, tik daugybę žvėrių, tarp kurių pasitaikydavo ir sulaukėjusių naminių gyvulių. Buvo keista žiūrėti, kaip karvių banda tarsi stirnos baugščiai liuoksi išsigandusi žmonių. Kartais pasitaikydavo tik sniego pridengti sudegusių kaimų likučiai.

Pasiekę buvusias poloviečių stepes, keliauninkai kai kur regėjo ir už sniegą baltesnių kaulų krūvas. Vietomis, palei kelią, vilkstinę pasitikdavo akmeninės statulos, ant kurių galvų styrojo kažkas panašaus į kepures ar šalmus. Tie – kažkas – sėdėjo arba stovėjo pakumpę, tarsi nutįsę, po storais pilvais sunertomis rankomis.

– Čia kažkokie poloviečių protėvių dievai, – paaiškino ben Erachas Einiui ir broliams Ochapkoms, akis išplėtusiems iš nuostabos. – Jie tokie seni, kad net poloviečiai nebeprisimena, kokio senumo.

Stepėje vilkstinę nuolat užklupdavo raiti klajokliai ir palydėdavo ją pas užkardų vyresniuosius. Paprastai į kaimelius, kur mongolai apgyvendindavo rusus ir bulgarus. Jų vyresnieji, sužinoję, kokia vilkstinė ir kur keliauja, pasiųsdavo pas Batijų žygūną bei paskirdavo dešimtininką su dešimčia karių kniaziams palydėti. Tai reiškė, kad nuo šiol vilkstine rūpinsis mongolų pašto – jamos – tarnyba.

Karaimas ilgai vargo, aiškindamas Ochapkoms ir Einiui, kad tokia pašto tarnyba veikia visose mongolų valdomose žemėse ir kad, jei jau patenki į vieną tokį jamos kiemą, tai gali ramiai iki pat kito klajoklių imperijos krašto po jos sparneliu keliauti. Reikėjo tik jamos stotyse tris – keturis kartus per dieną pakeisti arklius.

Atsiminęs ben Eracho aiškinimą, Einius paskaičiavo, kad, jei taip būtų Žemaitijoje ir Lietuvoje, tai nuo Vilniaus iki Ventės per kokias tris dienas nusigautų. Užsisvajojo – būtų geras dalykas, ir krūptelėjo, išgirdęs paskui roges jojusio Andriejaus Ochapkos skardų balsą:

– Sarajus!

Žybartaitis susivokė, bene bus užsnūdęs, rogių užsuptas. Akys vis dar lipte lipo ir jis sunkiai atrinko, į kurią pusę rodė Andriejus. Dar daugiau teko pavargti, kol įžiūrėjo palei pat horizontą prie žemės prigludusius, vos matomus kauburius. Virš kai kurių galėjai įžvelgti vėjo siūbuojamus dūmų siūlus.

– Ne! – Einius vėl krūptelėjo, išgirdęs prie ausies ben Eracho šūksnį. – Čia dar ne Sarajus. Čia visokių svetimšalių ir mongolams pavaldžių žmonių kaimeliai, o tik už jų bus Sarajus.

Netrukus paaiškėjo, kad karaimas vėl buvo teisus. Kai pasiekė kaimelį, išgirdo, kad jo gatveles užplūdę žmonės kalba bulgariškai. Galėjai sutikti pirklių, amatininkų, dvasiškių ir vergų. Visi jie kažkur grūdosi, savų, jiems vieniems težinomų reikalų genami, ir beveik nekreipė dėmesio į praslenkančią vilkstinę, kurią paskutinėje jamos stotyje gautas dešimtininkas vedė į Sarajaus dalį, kurioje įsikurdavo į Aukso Ordos sostinę atvykę rusai.

Nuo bulgarų kaimo iki Sarajaus dar buvo nemenka stepės atkarpa, tačiau žirgai, nujausdami kelionės pabaigą, bėgo sparčiai ir greitai jį įveikė, užtat keliauninkų nuotaika vis labiau slopo. Regis, daug buvo apie Batu-chano sostinę girdėję, tačiau tikrovė pasirodė dar labiau gluminanti. Savo dydžiu Sarajus ne tik Vladimirui, bet ir Novgorodui nenusileido. Neįpratusiai keliauninkų akiai rodėsi, kad aplink miestą nebuvo jokių įtvirtinimų.

– O kam jie mongolams? – gūžtelėjo pečiais Anapas, Žybartaičio paklaustas. Tas sutrikęs šyptelėjo, suvokęs, kaip kvailai nuskambėjo klausimas: tikrai, kas galėjo drįsti užpulti klajoklių sostinę? Gal tik bepročiai.

Buvo į ką akis sproginti ir per Sarajų keliaujant. Ypač stebino pastatai. Tai buvo įvairaus dydžio apvalios kibitkos su apvalia skyle viršuje, pro kurią patekdavo šviesa ir rūkdavo dūmai, nes jų viduje nuolat neužgesdavo laužas. Beveik visų kibitkų sienos ir stogai buvo padengti veltiniu. Iš jo buvo padarytos ir durys. Kibitkų dydį nulėmė savinin-

ko turtingumas – mažesnes lengvai galėjai išardyti ir pergabenti ant kupranugarių, o kitos, didesnės, buvo pastatytos ant ratų ir pasuktos durimis į pietus. Tik pamatęs savo akimis Einius patikėjo ben Eracho pasakojimu apie Sarajų – keliaujantį miestą. Jo klajonės priklauso nuo pašaro: nuo sausio iki rugpjūčio miestas juda į šiaurę, o rugpjūtį pasuka atgal.

Rusus labai stebino Sarajaus gyventojai, ypač tai, kad negalėjai atskirti merginų nuo vaikinų: ir vieni, ir kiti rengėsi vieno sukirpimo čapanais, kurie priekyje nuo viršaus iki apačios buvo perpjauti ir perrišti ant krūtinės. Atvykėliai tik vartė akis, ir be paliovos žegnojosi, atmindami, ko juos tėvai nuo mažumės mokė: „Vyrams nedera dėvėti moteriškų rūbų, o moterims – vyriškų".

Taip pat juos glumino ir ištekėjusių moterų išvaizda. Jos ant galvos nešiojo kažkokį apvalų daiktą, padarytą iš kažkokių stiebų arba iš žievės, kuris buvo delno dydžio, o to daikto viršuje buvo keturkampis, papuoštas ilgu auksiniu, sidabriniu ar mediniu stiebu arba plunksna. Visas šis nesuvokiamas tvarinys buvo pririštas prie kepurėlės, ši leidosi ant pečių, o dar, be viso to, ir tvarinys, ir kepurėlė buvo kažkaip nubalinti.

Einius vis nužiūrinėjo praeivių veidus, nes tie labai skyrėsi nuo jam matytų. Jų siauros akys buvo per giliai, tarsi įdubusios, ir per toli viena nuo kitos, nosys – trumputės ir plokščios, o skruostikauliai – daug platesni nei anksčiau matytų žmonių. Šie žemaūgiai, laibi žmonės Žybartaičiui priminė nuolat zujančias skruzdes. Tačiau labiausiai žemaitį stebino vyrų plaukai. Jie buvo išskusti viršugalvyje per du pirštus virš ausų ir per tris – virš kaktos buvo palikta tik iki antakių krintanti plaukų sruoga, o ant abiejų pakaušio pusių likę ilgi plaukai buvo supinti į kasas. Visos tos vyrų grožio subtilybės Einiui buvo ypač keistos.

– Čia sukame! – ben Erachas, pasikėlęs rogėse, pamojo iš paskos keliavusiems broliams Ochapkoms, kai jo važnyčiotojas pasuko į vieną properšą tarp nesibaigiančių kibitkų. Novgorodiečiai, iš anksto įspėti, kad turės gyventi pas karaimą, negaišdami paklusо, o broliams iš pa-

skos nusekė dar bene tuzinas rogių. Stepanas Ochapka savo vaikams buvo trejas roges prikrovęs, o kitos gailiai dejavo, prislėgtos ben-Eracho pirkinių.

– Pagaliau atkeliavome! – šūktelėjo Anapas, ties viena kibitka šokdamas iš dar nespėjusių sustoti rogių. Po šių jo žodžių iš kibitkos išpuolė neaukšta, bet stotinga mergina ir krito ant kelių į ištryptą sniegą. Karaimas, kažką šnekėdamas, pasilenkė prie merginos jos pakelti, bet juos užstojo nuo kitų kibitkų supuolusių žmonių nugaros.

Neilgam – tik sustojo paskutinės rogės, ir ben Erachas išniro iš spūsties, skubėdamas berti nurodymus.

– Jūs, broliai, su savo žmonėmis gyvensite šioje kibitkoje, – parodė į kraštinę, pačią didžiausią. – Čia jums visiems tikrai užteks vietos, o mano žmonės persikels į kitą.

– O kur statysim roges? – rūpinosi Ivanas Ochapka.

– Tai prie kibitkos ir statykit.

– O kas saugos? Tavo ar mano vyrai? Ar paeiliui? – nesiliovė bruzdėjęs Novgorodo pirklys.

– O kam saugoti? – nustebo ben Erachas. – Aš gi jums sakiau, kad pas mongolus niekas nevagia. Jei ką pagauna vagiant, tam nukerta ranką, o jei dar kartą pamėgina, tai ir galvos netenka. Statykit ir nesijaudinkite. Bus saugiau nei jūsų cerkvėse, kur leidžiate atvykusiems pirkliams savo prekes susidėti.

Nors nepasitikėdamas, Ivanas pakluso karaimui, liepė vežikams statyti roges ten, kur tas sakė, o pamatęs ir Anapo kibitkas šalia besirikiuojant visai nusiramino.

– Įsitaisykit, kaip jums patogu, – toliau vadovavo šeimininkas. – Pailsėkite po kelionės, o paskui ateikite vakarienės.

Įsikibęs už rankovės, jis nusitempė Žybartaitį paskui save į vidurinę kibitką. Ji nebuvo didžiausia, užtat puošniausia, kaip Einius ir tikėjosi – sienas bei grindis dengė rankų darbo persiški kilimai, ant grindų primėtyta aukso siūlais išsiuvinėtų pagalvėlių, sidabrinėse žvakidėse spragsėjo žvakės.

– Įsitaisyk patogiai, – apsuptas namiškių šeimininkas vos rado progą paliepti akis išplėtusiam žemaičiui ir tas, nusprendęs, jog dar spės prisižiūrėti, patraukė tiesiai prie kibitkos viduryje liepsnojusios ugnies, virš kurios kabojo varinis kiniškas katilas su jau kunkuliuojančiu vandeniu. Žybartaitis susidėjo kelias pagalvėles vieną ant kitos ir, atsisėdęs ant jų, atkišo delnus taip arti prie ugnies, kad vos kentė karštį.

Tuojau prie jo prisidėjo ben Erachas ir, aikčiodamas iš džiaugsmo, abiem rankom apglėbė merginos paduotą didelį puodelį garuojančios arbatos.

– Atata, kaip gera, – džiaugėsi pirklys, atsargiai, bet skubiai gurkšnodamas ir tik baigdamas prisiminė – ranka mostelėjo į nuo jų nei per žingsnį nesitraukiančią merginą: – Čia Julduza. Prieš porą metų vienas baskakas nuo Samarkando atvežė. Tėvai, neturėdami pinigų duoklei, atidavė. Pamačiau – ir pagailo, tebuvo vieni kaulai ir oda. Ir dar akys. Kaip du dideli angliukai. Už grašius nupirkau, nors visi sakė, kad tuščiai pinigus išmečiau, girdi, neilgai trauks, o va, prašau, kaip atsigavo. Tikra stepių gazelė, atgaiva mano senai širdžiai.

Ben Erachas aiškino lietuviškai, tačiau mergina, tarsi nutuokdama, jog apie ją kalbama, visą laiką šypsojosi, o Einius apžiūrinėjo ją. Tikrai, nesitikėjo, jog Julduza neseniai taip arti mirties buvo. Atrodė lyg iš pieno plaukusi – skruostai raudoniu tryško, o lankstus tarsi gyvatės kūnas – gyvybės jėga. Gali būti, kad mergina tebuvo kokių dvidešimties. Žemaičiui, matant, kokiomis akimis vergė ganė savo šeimininką, dingtelėjo, jog vargu ar Julduza ben Erachą vien tik kaip šeimininką gerbia, tačiau nebesivargino spėlioti. Jam kitas dalykas rūpėjo – kokius apvalius daiktus Julduza deda į ugnį. Gerai įsižiūrėjus jie buvo panašūs į sudžiūvusius karvės „blynus“. Negalėdamas tuo patikėti, Einius net paklausė ben Eracho – tas patvirtino, jog taip ir yra.

– Pats matai, aplinkui nei medelio, – aiškino karaimas. – Tai ir tenka sudžiuvusį mėšlą rinkti. Gerai, kad bent šio „gero“ užtenka, matei, kokios mongolų galvijų bandos. Gerai dar ir tai, kad degdamas mėšlas nekibirkščiuoja, mat kibitkoje kibirkštys labai pavojingos – įsipainios į veltinį ir tuoj kils gaisras.

Neilgai pirkliai dviese gurkšnojo arbatą – privilioti žinios apie Anapo sugrįžimą pradėjo rinktis svečiai.

Ben Erachas Einių supažindino su kiekvienu, nors žemaitis buvo pernelyg pavargęs, kad atsimintų jų vardus. Atmintin įstrigo tik tai, kad visi svečiai buvo pirkliai, tarp jų nebuvo nė vieno mongolo, tik žmonės iš jų užkariautų, daugiausiai musulmoniškų, tautų.

Vergės jau dėliojo ant kilimo vakarienę, kai atėjo broliai Ochapkos. Jiems taip pat teko su svečiais susipažinti. Andriejui tai buvo varginanti prievolė, o Ivanas, išgirdęs, jog čia vien pirkliai, pasijuto tarsi į gėlą vandenį paleista žuvis. Jis energingai čiauškė, gelbėdamasis kelių kalbų mišiniu, dar gestų griebdamasis ir bandydamas išsiaiškinti ne tik kuo prekiauja ben Eracho svečiai, bet ir jų prekių kainas, bei sykiu dėstė, ką pats galėtų jiems pasiūlyti.

Einius, stebėdamas jį, nejučia šyptelėjo, tarsi būtų save, tik keliais metais jaunesnį, matęs. Jis pats nesijaudino. Žinojo, kad Anapas jį vėliau suves su reikalingais pirkliais, tad galėjo sau leisti atsipalaiduoti po varginančios kelionės. Jis maloniai šypsojosi kalbinamas, gurkšnojo arbatą ir ragavo vieną po kito Julduzos paslaugiai paduodamus patiekalus. Kantrybės prireikė neužsimerkus sulaukti, kol svečiai pradės skirstytis. Labiausiai jį nukamavo paskutinis užsilikęs svečias – nedidukas geltonodis siauromis akimis, kuris vis negalėjo su ben Erachu atsikalbėti.

Einius jau manė, kad, norėdamas neužmigti, kol tas nelemtas mongolas išsinešdins, turės pirštais akių vokus prilaikyti.

– Ne, jis ne mongolas, o kinas, Jun-Šenis, – paaiškino ben Erachas, Žybartaičiui pasiguodus, kai vieni, neskaitant karaimo žmonių, liko kibitkoje. – Labiausiai jis praturtėjo lydėdamas mongolus į karo žygius, kai iš jų atpirko kelis miestus. Ọ sako, buvo skurdžių skurdžius.

– Kaip tai „atpirko“? – nesuprato Einius.

– Jei miestas priešinasi mongolai, sulygina jį su žeme, uždraudžia kelis metus jį atstatyti ir po jo likučius kapstytis. Jie ne kvaili, žino jog miestiečiai, gresiant pavojui, savo turtus dažniausiai paslepia žemėje. Tik mongolai neturi laiko jų ieškoti, todėl kitiems parduoda teisę ka-

sinėti miesto griuvėsius. Aišku, už labai didelius pinigus. Paprastai tas, kas nusiperka, kiek pakasinėjęs atgauna keliskart daugiau.

– O ko dabar tam kinui iš tavęs reikia? Mačiau – visą vakarą prie tavęs tarsi šlapias lapas buvo prilipęs.

– Dabar jis užsimanė nusipirkti teisę būti baskaku mongolų užkariautose rusų žemėse.

– O kas tas baskakas? – kad ir lenkė miegas, Žybartaitis nepraleido progos išsiaiškinti. Tas žodis jam ne kartą jau buvo girdėtas.

– Tai žmogus, renkantis mongolų paskirtas duokles, tiksliau nusiperkantis teisę jas rinkti. Kiek daugiau nei paskirta suma sugeba surinkti, tiek ir turi. Kinui rūpi, ar jam apsimokėtų būti baskaku rusų žemėje.

– O tu pats?

– Ką aš pats? – ben Erachas nesuprato, ko Einius klausia.

– Negalvoji baskaku būti?

– Aš – pirklys, o ne stepių šakalas! – griežtai atsikirto karaimas, ir Einius susipratęs pasiskubino nukreipti šneką:

– Tai jau galime eiti miegoti?

– Galime. Jau galime, – subruzdo Anapas, atsiminęs šeimininko pareigas, ir parodė į vieną kibitkos kertę, kur Julduza klojo patalą. – Va tavo vieta. Gerai pailsėk.

Einius taip ir padarė. Buvo gera išsitiesti ir pajusti, kaip slopsta kaulų maudimas, ramiai užmerkti akis, nesirūpinant, kad ryt reikės keltis ir vėl leistis į kelionę. Tačiau nauja neįprasta vieta kad ir kaip pailsusiam Žybartaičiui neleido iškart panirti į miegą. Jis vis pramerkdavo akis, stebėdamas, kas dedasi kibitkoje. Tarsi pro miglą matė, kaip ben Erachas pasislėpė kilimais atitvertoje kibitkos kertėje ir kaip Julduza be garso sukosi, tvarkydama ugniakurą bei gesindama žvakes, kol pagaliau, po paskutinės, tarsi baltas šešėlis tamsoje dingo už kilimų, kur buvo ben Eracho patalas.

Žemaitis šyptelėjo, kad jo spėjimas buvo teisingas, ir, nusisukęs į sieną, pagaliau paskutinį kartą tąnakt užmerkė akis.

* * *

Brolių Jaroslavičių viešnagė Sarajuje priklausė nuo to, kada juos priims Batu-chanas, tačiau savaitė praėjo, o Sarajaus valdovas vis nesiskubino pašaukti rusų kniazių į savo puošnią šėtrą.

Jaroslavičiai negalėjo skųstis, kad mongolai nekreipė į juos dėmesio. Nuo to laiko, kai broliai ir jų palyda pasistatė atsigabentas šėtras rusams skirtoje Sarajaus dalyje, jais, kaip ir visais kviestais svečiais, pagal Jasos taisykles rūpinosi Batu-chano dvaras. Jiems kasdien siuntė kumyso, vyno, virtos mėsos be druskos ir virtų soros kruopų. Maistą gabenusiems vergams nerūpėjo, ką su juo darys rusai – valgys, ar išmes. Sukraudavo prie atvykėlių šėtrų ir pasišalindavo.

Kniazius Andriejus iškart, tik kyštelėjęs nosį prie mongolų maisto, susiraukė ir jau ketino liepti tarnams jį išmesti, bet vyresnysis brolis, atspėjęs jo užmačias, suskubo užbėgti už akių, už rankovės timptelėjęs žengė priekin ir, užstojęs savimi Andriejų, tarė vergus atlydėjusiam chano dvariškiui:

– Perduok Visatos valdovui, kad mes labai dėkojame už rūpestį bei dovanas ir esame pasirengę už jas atsidėkoti.

Kniazius Aleksandras davė ženklą ir vienas iš jo dvariškių įspraudė mongolui į ranką kapšelį su auksinėmis monetomis. Klajoklis, nei žodžio netaręs ir net nelinktelėjęs, pasišalino, o Novgorodo kniazius pasiskubino nusivesti šalin pykčiu tvinkstantį brolį.

– Jei negali prisiversti, tai ir nevalgyk, o visi kiti privalo. Mūsų dar laukia ilga kelionė. Turime taupyti savo maistą. O tu pasistenk, kad niekas nematytų tavo pasišlykštėjimo mongolų maistu. Atsimink, jog mongolų maisto paniekinimas jiems prilygsta jų pačių paniekinimui.

Aleksandras visų akivaizdoje šlamštė mongolų maistą, net jo ausys lapsėjo. Užgėrinėjo kumysu ir, tik nuo stalo atsikėlęs, slapta išmaukdavo gerą taurę vyno, nuplaudamas šleikštulį keliantį maisto skonį. Iki tol jis garsiausiai girdavo Batu-chano dovanas, mat puikiai žinojo, kad, nors aplink tik rusai, bet kiekvienas jo žodis vis tiek pasieks mongolų

valdovo ausis. Jų mandagumo taisyklės vertė prie stalo kviesti kitus, Sarajuje įkaitais paliktus ar čia Batijui nusilenkti atvykusius, kniazius. Be to, Sarajuje nuolat sukosi vienas ar net keli dėl įvairių priežasčių savo valdų netekę kniaziai. Tie vis tikėdavosi, kad Batijus užsirūstins ant kurio nors rusų kniaziaus ir atims jo valdas, ir, jeigu jie laiku pasitaikys Sarajaus šeimininkui prieš akis, gal tos valdos atiteks jiems.

Tiesa, ne vienas toks laimės ieškotojas nelaukdavo Dievo malonės, kol koks trupinėlis nukris nuo Visatos užkariautojo stalo. Patys stengdavosi jų ieškoti ir be atvangos kuždėdavo Batu-chano artimiesiems, kad vienas ar kitas rusų kniazius galanda kalavijus, dieną naktį mintydamas, kaip mongolus užpulti.

Broliai Jaroslavičiai nemaloniai nustebo, kai patyrė, jog Sarajuje sėdi jų dėdės, Vladimiro didžiojo kniaziaus Sviatoslavo, artimas patarėjas bojarinas Fiodoras Jurjevičius.

– Dėdulė nieko apie tai nesakė, – išgirdęs grikštelėjo dantimis Andriejus. – Mūsų tėvą pražudė, dabar mums duobę kasa, – jaunesnysis Jaroslavičius tikėjo šnekomis, jog bojarinas Fiodoras Jurjevičius, lydėjęs kniazių Jaroslavą į Sarajų, o vėliau – į Karakarumą, apšmeižė savo valdovą ir daug prisidėjo prie to, kad didžiajam Vladimiro kniaziui teko iš mongolų didžiosios chanienės rankų priimti taurę užnuodyto gėrimo.

– Blogai padarei, broli, leidęs dėdulei atsisėsti į Vladimiro sostą. Jeigu pats jo nenorėjai, tai man galėjai leisti, – nežinia kelintą kartą papriekaištavo jaunėlis vyresniajam broliui.

– Nederėjo taip. Tvarka yra tvarka: taip jau nuo senovės – sostas tenka vyresniajam šeimoje, o dėdė Sviatoslavas toks ir yra.

Aleksandras žinojo, jog niekada neužmirš dienos, kai išgirdo apie tėvo mirtį, su juoda kepure ir juodu, gedulingu apsiaustu atsistojo prieš dar šiltame Jaroslavo krėsle įsitaisiusį dėdę Sviatoslavą. Skausmas nudiegė Novgorodo kniaziaus širdį: silpnas buvo dėdė Sviatoslavas tokiu metu valdyti pačią galingiausią rusų kunigaikštystę. Silpnas, bet pakankamai suktas, kad bet kokiais būdais jos sostą savo sūnums išlaikytų, o ne, laikui atėjus, užleistų Aleksandrui.

Dar tuomet ir Aleksandrui šmėstelėjo mintis, jog gal ir vertėjo prieš tvarką stoti. Mat po mongolų įsiveržimo daug kas apvirto aukštyn kojom. Bet šaukštai jau buvo popiet. Reikėjo eiti įprastu keliu – laukti, kad jam, kaip ir kitiems kniaziams, naujasis didysis Vladimiro kniazius patvirtintų jų valdytus sostus ir, kaip to ženklą, iš Sviatoslavo Vsevolodovičiaus rankų priimti kalaviją.

Gal ir nenorėjo Sviatoslavas atiduoti Aleksandrui Novgorodo, tačiau vargu, ar kuris iš jo sūnų ar koks kitas kniazius būtų pageidavęs valdyti tą neramų miestą. Dar mažiau tikėtina buvo, kad miestiečiai jį priimtų. Taigi, Aleksandras iš dėdės gavo kalaviją ir galėjo toliau tvarkytis Novgorode, taip pat gavo ir kitus, anksčiau priklausiusius miestus – Perejaslavlį, Zubovą, Nerechtą, žemes Toržoko valsčiuje. Tačiau Tvėrę dėdė atėmė ir atidavė Aleksandro broliui Jaroslavui. Jaunyliui dar pridėjo Perejaslavlio kunigaikštystei priklaususius miestus – Kašiną ir Kasniatiną.

Aleksandras puikiai suprato, kad taip dėdė norėjo brolius sukiršinti, tačiau daugiau nieko negalėjo padaryti. Tiksliau nenorėjo, nes tokiu metu, be visų bėdų, tik tarpusavio pjautynių, mongolų džiaugsmui, tetrūko. Be to, labai norėjosi tikėti, kad dėdė nėra toks blogas. Na, bent, kad neprisidėjo prie vyresniojo brolio žūties.

– O gal ne tik bojarinas Fiodoras Jurjevičius kaltas? Gal tėvas neteko gyvybės ir dėl savo šnekų su tuo Romos popiežiaus pasiuntiniu. Ar kas jis ten? Karpini ? Tada Karakarume tėvas juk sutiko su popiežiumi šnekėtis apie sąjungą prieš mongolus. Sako, juos girdėjęs tolmačius tai raganai, chanienei Turakirai, persakė.

– Nedažyk velnio baltai! Tolmačių bojarinas Fiodoras Jurjevičius pas tą raganą nusiuntė! – sviedė Andriejus, ir Aleksandras liūdnai šyptelėjo, bet tuoj susiėmė:

– Niekada nepamiršk, jog esi kniazius. Jei reikės – privalai netgi ir tėvo žudikui kuo plačiausiai šypsotis, arba ir tavo dienos bus suskaičiuotos. Užgniaužk savo pyktį ir giliai giliai jį paslėpk. Bus laikas – su kaupu visas skolas atsiimsime, o dabar – kentėk!

Jaunylis norėjo kažką pasakyti, bet žvilgtelėjo į rūstų vyresniojo brolio veidą ir persigalvojo. Tas sakė teisybę, tačiau Andriejus neturėjo tiek stiprybės, kiek brolis, ir toliau slapta nuo kitų valgė, su nerimu galvodamas, ką reikės Batijaus šėtroje daryti, ten juk nuo vaišių niekaip neišsisuksi.

Nekantravo broliai, kada juos pašauks Sarajaus valdovas, tačiau taip pat troško, kad tai nutiktų kuo vėliau. Andriejus mieliau laiką leido šėtroje, mat jam nebuvo lengva pro mongolą praeiti. Užtat Aleksandras ilgai po Sarajų jodinėdavo, miestą apžiūrinėdamas, o jei pasitaikydavo proga – mongolų didžiūnams jo grožį girdavo. Jis kasdien stengdavosi su kažkuriuo iš jų susitikti, ypač su Batu-chanui artimais, negailėjo jiems brangių dovanų ir stengėsi liežuvį ploninti, kad tik kuo daugiau užtarėjų Visatos valdovo dvare turėtų.

Laukė broliai ir sulaukė. Jų šėtroje apsireiškė Batijaus pasiuntinys su žinia – kaip perkūnas iš giedro dangaus: Visatos užkariautojas rytoj vidurdienį laukia Jaroslavičių savo šėtroje! Subruzdo broliai ir visa palyda, iš naujo dovanas kilnojo ir svarstė, kas tiktų Batijui, o kas – jo broliui Berkė ir sūnui Sartakui, o Jaroslavičiai aptarinėjo, ką ir kaip sakys.

Jiems prailgo bemiegė naktis, o ir vidurdienio niekaip negalėjo sulaukti, tačiau, kai jau reikėjo eiti, pasirodė, kad ir dovanos nebuvo atrinktos, ir kniaziai neapsirėdę, kaip norėtų. Netiko garbingos giminės kniaziams prastai apsivilkus eiti, bet ir pernelyg išsipustyti nederėjo, tad broliai rengėsi specialiai pasiūtais rūbais be ypatingų papuošimų ir segėsi gerų meistrų nukaltus kalavijus, neišpuoštus brangakmeniais.

Kuo ilgiau kniaziai ruošėsi, tuo daugiau nebaigtų darbų išlindo, o laikas, regis, jau padus svilino.

– Užteks! – pagaliau neapsikentęs nukirto kniazius Aleksandras. – Judam, su Dievo pagalba.

Aleksandras žengė pro duris, sėdo ant Michailo atvesto žirgo ir laukė, kol brolis ir keli pas Batijų juos lydintys bojarinai įsiropš į balnus. Po to visi nusiėmė kepures prieš popą ir išklausė jo maldą.

– Eikite. Tesaugo jus Dievas! – pabaigęs maldą šventikas peržegnojo iškeliaujančius, ir Aleksandras, vėl pirmas užsimaukšlinęs kepurę, davė ženklą pajudėti.

Jie jojo taku tarp Jaroslavičius kelionėje lydėjusių žmonių, apsupti rimties ir pagarbios tylos. Rusai stovėjo vienplaukiai, gniaužydami rankose kepures, tik žvilgsniais lydėdami savo ponus.

Diena buvo vėsi ir vėjuota, tačiau brolius ir su jais keliavusius bojarinus bei cholopus, gabenusius dovanas, mušė karštis. Jojo taip įsitempę, dantis sukandę, jog mėšlungis žandikaulius traukė, o aplinkui, kunkuliavo Sarajus, paskendęs kasdieniniuose rūpesčiuose: žvingavo žirgai ir bliovė asilai, mūkė karvės ir mekeno avys, stukseno kirviai, cypavo pjūklai ir lalėjo žmonės. Tik mažai kas susidomėdavo prošal jojančiais vyrais, nuo įtampos suakmenėjusiais veidais.

Jų kelias nebuvo ilgas. Nuo rusų stovyklavietės Sarajaus centrą, – Ordą, kur buvo Batu-chano dvaras, – ranka galėjai pasiekti. Veikiai, ties Ordos pakraščiu, Jaroslavičius sustabdė Sarajaus šeimininko turgaudai. Tiesa, jie žinojo, kur rusai keliauja, – kai nulipę nuo žirgų ir palikę juos gridnams toliau žengė pėsti, – praleido nebeklausinėdami.

Pirmiausia žengė pro tarnų ir dvariškių kibitkas, vėliau – pro ratu išdėstytas puošnias, išraižytas ir auksu bei sidabru išdabintas dvidešimt šešias Batu-chano žmonų kibitkas. Pagaliau jie atsirėmė į aikštę, kurios viduryje stovėjo lininė Visatos užkariautojo šėtra, kuriai Sarajuje nei dydžiu, nei grožiu joks statinys neprilygo.

Priešais ją liepsnojo du laužai, apie kuriuos rusų kniaziai daug buvo girdėję ir net bijojo jų, tačiau kelio atgal nebebuvo. Broliai žengė, paklusdami kelių palei ugnį šurmuliavusių šamanų valiai. Tie, lyg vijurkai, sukosi aplink Jaroslavičius, o broliai net nespėjo suskaičiuoti, kiek jų buvo, – atrodė, kur tik pasisukdavo, vis atsitrenkdavo į išsidažiusius šamanus, tai būgnus mušančius, tai švilpiančius kaip strazdai, tai ūkiančius kaip apuokai, tai riaumojančius kaip lokiai ar staugiančius kaip vilkai.

Rusai viską iškentė sukandę dantis ir pagaliau, tarsi prieš pragaro vartus, atsistojo prieš šėtros duris, kurias saugojo du milžiniško ūgio

mongolai. Brolis Konstantinas buvo perspėjęs Jaroslavičius, kad tie žiūrėtų, jog niekas neužmintų slenksčio. Taip apsižioplinusio laukė vienas likimas – žaibiškas kardo kirtis iš viršaus žemyn, nesvarbu, kas tas nelaimėlis būtų.

Jaroslavičiai susižvalgė prieš eidami, paskui Andriejus, kaltai šyptelėjęs, kiek atsitraukė ir Aleksandras žengė pirmas – kuo aukščiau ir kuo toliau keldamas dešinę koją bei taikydamas į šėtros prietemą.

* * *

Ant paaukštinimo pastatytame, plačiame tarsi ložė soste, į kurį vedė trys laipteliai, sėdėjo antras pagal rangą ir pirmas pagal realią valdžią žmogus mongolų imperijoje – Aukso Ordos valdovas Batu-chanas. Šalia jo buvo įsitaisiusi vyriausioji žmona, o kitos sėdėjo apačioje, kartu su kitais chano giminaičiais, iš kurių arčiausiai sosto buvo Batu-chano brolis Berkė ir sūnus Sartakas. Iš jų labiausiai akį traukė Berkė. Tas, kaip ir jo tėvas Džiuči, turėjo ilgus ūsus ir siaurą juodą barzdą, į kurią buvo įpinta arklio ašutų ir kuri baigėsi plona kasele. Ją Berkė buvo užsimetęs ant dešiniosios ausies, o kairėje ausyje kabojo didelis prabrangus auskaras. Be to, jo veidas buvo riebiai išdažytas udžiro vaisių vašku, kurį paprastai naudodavo moterys. Taip pat kadaise puošdavosi ir jų senelis Čingis-chanas. Mongolo akys blizgėjo lyg girto nes jis be paliovos gurkšnojo balą – ryžių, grūdų ir medaus degtinę.

Prie įėjimo į šėtrą buvo stalas su auksinėmis bei sidabrinėmis brangiais akmenimis papuoštomis taurėmis, pripiltomis kumyso. Aplink, apsikrovę dovanomis, vis zujo cholopai rusai, klusniai sustingdami prie dvaro valdytojo. Jis apžiūrėdavo dovanas ir leisdavo nešti prie ugnies, kur būdavo atliekamos apvalymo apeigos, o be to, šamanai dalį dovanų iškart mesdavo į laužus, aukodami jas dievams.

Batu-chanas, kuris tuo metu skaičiavo jau penktą dešimtį, nepasuko žvilgsnio nuo dovanų. Jo akys tebebuvo tokios pat žvitrios, kaip jaunystėje, taip pat tiksliai įvertino urusų dovanas ir tai kad vertingiau-

sios, kaip paprastai, teko jam ir jo sūnui Sartakui, bet ne broliui Berkė. Sarajaus šeimininkas vis nužvelgdavo apačioje suklupusius du urusų kniazius, už kurių tarsi kupsteliai buvo sulinkę jų bojarinai.

Mongolas jau kelintą kartą rikiavo mintis spręsdamas, kaip jam, Visatos užkariautojui, pasielgti su urusais. Jis liūdnai šyptelėjo: Visatos?! Taip būtų galėjęs vadintis, jei pasiektų paskutinę jūrą Vakaruose.

Jei pasiektų! Gal galėtų dar kartą pamėginti, bet dabar reikia rūpintis, kaip išlaikyti ulusą, kurį didysis senelis, Visatos drebintojas, buvo perdavęs jo tėvui, vyresniajam sūnui Džuči. Po jo paslaptingos mirties (nors Batu puikiai žinojo, kad tėvo broliai atsiuntė žudikus) atiteko jo vyresniajam sūnui Batu. Metams bėgant ulusas plėtėsi, po paskutinio Batu žygio į vakarus virto Aukso Orda, kurios teritorija tęsėsi nuo Dunojaus Vakaruose, kur siekė Dunojaus Bulgariją, iki Irtyšiaus, rytuose. Chorezmą Batu pasiliko sau.

Žemės į rytus nuo Itiliaus (taip mongolai vadino Volgą) Batu-chanui rūpesčių nekėlė. Nuo jų užkariavimo praėjo kone du dešimtmečiai, šiose žemėse įsitvirtino mongolų valdžia ir nesimatė jokio ženklesnio pasipriešinimo jiems. Užtat žemes į vakarus dar reikėjo sutvarkyti ir tvirtai pririšti prie Aukso Ordos. Tai nebuvo lengva, nes Batu neturėjo iš ko pagalbos sulaukti – kiti ulusai buvo užsiėmę savo reikalais, o kas tik Karakarume paimdavo valdžią, tas į Sarajaus pusę žvelgė su didžiausia neapykanta.

Karakarumas! Štai kur buvo didžiausia bėda. Tarp giminaičių Batu-chanas nematė nei vieno, kuris galėtų bent per nago juodymą prilygti jų didžiajam seneliui. Po didžiojo žygio į Vakarus, mirus kahanui Ugėdėjui, Batu išsisuko nuo dalyvavimo kurultajuje, kuriame naujuoju kahanu turėjo būti išrinktas Ugėdėjaus sūnus Gujukas – didžiausias Batu-chano priešas. Teisindamas savo nedalyvavimą, Batu apsimetė sergančiu ir taip sugriovė kurultajų, užkirsdamas Gujukui kelią į sostą, o paskui, kai tam pagaliau pasisekė tapti kahanu, neprisiekė jam. Visą laiką abu buvo piktuoju, kol Gujukas nebeiškentęs pakilo į žygį prieš neklusnų pusbrolį. Tačiau netoli nuo Karakarumo tenuėjo: mirė, po savęs palikęs piktą gyvatę – vyriausią savo žmoną Ogul-Gamyš.

Jie lūkuriavo, kaip sakalai vieni kitus stebėdami. Priešo pusėje ir vieni, ir kiti turėjo daugybę šnipų. Tai vieną, tai kitą Sarajaus nojoną pasiekdavo Batu-chano įsakymas – mirti nepraliejant kraujo. Atnešę tą žinią, turgaudai pasirūpindavo, kad nojonas nesipriešintų, ir pasmaugdavo jį lanko temple. Kartais, prisidengdami nakties tamsa, per Sarajų prašuoliuodavo raiteliai ir, pasiekę artimiausią upę, švystelėdavo maišą, kuriame daužėsi pasigailėjimo maldaujanti teisėtą vyrą išdavusi Batu-chano žmona, o jai pritardavo kartu įkišta įsiutinta katė. Veikiai jų balsus užgniauždavo vanduo, nes į maišą sukrauti akmenys sparčiai nutempdavo jį į dugną.

Batu-chanas rūpinosi ne tik Karakarumu, bet ir savo valdomis Vakaruose. Jis tinkamai įvertino kniaziaus Jaroslavo Vsevolodovičiaus atvykimą į Sarajų ir prašymą patvirtinti jį didžiuoju Vladimiro kniaziumi. Taip jis parodė, kad jau per pirmąjį Batu žygį į Vakarus užkariautų žemių valdovai pripažįsta Aukso Ordos valdžią ir nežada pridaryti jokių rūpesčių.

Kitos urusų žemės – kitas dalykas. Kad ir Galičo kunigaikštystė – ji ir nukentėjo mažiau, ir savo miestus greitai atstatė, be to, šalia turėjo stiprias į Batu ulusą nepatekusias žemes – Vengriją, Lenkiją ir Lietuvą. Batu neužmiršo ir šiaurinių urusų žemių, kurios pakluso Jaroslavo sūnui Aleksandrui. Tas kariavo tai su švedais, tai su danais, tai su vokiečiais ar lietuviais, tačiau Batu puikiai žinojo, kaip per vieną dieną viskas gali apsiversti aukštyn kojom. Šiandien jie gali būti priešai, o rytoj – draugai, kurių priešas – dar vakar buvęs kažkurio iš jų draugas.

Batu-chanas jokiu būdu negalėjo to leisti ir elgėsi taip, kaip mokė ištikimasis karvedys Subudajus Bagaturas: nuolat stengėsi, kad Vakarinių žemių valdovai, tarsi šunyčiai, tarpusavyje pjautųsi. Tam buvo geros visos priemonės. Jis patvirtino Jaroslavą didžiuoju Vladimiro kniaziumi, taip nupirkdamas jo ištikimybę, ir žinojo, kad jei kas iš urusų kniazių gviešis jo sosto, Jaroslavas ieškos pagalbos Sarajuje. Tiesa, dėl visa ko Batu įkaitu pasiliko Jaroslavo sūnų Sviatoslavą, sykiu susilpnindamas ir Novgorodo kniazių Aleksandrą.

Visatos užkariautojas padarė paslaugą ir Galičo kniaziui Daniilai Romanovičiui, taip tikėdamasis atplėšti jį nuo sąjungininkų vengrų bei lietuvių, (pastarųjų valdovo dukrą buvo vedęs Daniilo sūnus). Bet Galičo kniazius nuvylė Batu – po jo išvykimo iš Sarajaus, chaną netruko pasiekti žinios, kad Daniila ir toliau prieš mongolus su vengrais bei lietuviais kuždasi.

Turakinai nepatiko, kad Batu-chanas paskyrė Jaroslavą vyriausiuoju urusų kniaziumi. Jo nužudymas sudrumstė visus Sarajaus valdovo planus. Naujasis Vladimiro kniazius Batu-chanui nekėlė pasitikėjimo jau vien dėl to, kad Vladimiro sostą užėmė be Batu žinios, o paskui vengė pasirodyti Sarajuje, tik savo bojarinus siuntė. Tie privalėjo išprašyti laikiną žodinį Aukso Ordos valdovo leidimą valdyti Vladimirą, turėjusį pakeisti nuolatinį jarlyką. Batu-chanas, kuriam seniai magėjo žvilgtelti į vyresniuosius Jaroslavo sūnus, nusprendė juos pasikviesti ir įsitikinti, ar verta jais, ypač vyresniuoju, pasitikėti.

Kai dovanų srautas išseko ir šėtroje įsivyravo tyla, kurią retkarčiais sudrumsdavo tik vėjo šuoro drebinama lininė šėtros siena, nuo klūpojimo broliams Jaroslavičiams nutirpo kojos ir laukimas darėsi visai nebepakenčiamas. Vyrams ėmė įkyriai mausti sprandus. Tik Aleksandras dar stengėsi žvelgti tiesiai į Batu-chaną, oriai atremdamas jo tiesmuką žvilgsnį.

Novgorodo kniazius matė kaip pajudėjo galingiausio mongolo skruostikauliai, prasivėrė burna. Aleksandras pasijuto taip, tarsi nertų į ledinį vandenį:

– Kalbėk!

* * *

Batu-chano šėtroje Broliai Jaroslavičiai svečiavosi iki vakaro, o vėliau viską, ką ten patyrė jie, jų palydos žmonės ir cholopai, ne kartą aptarinėjo. Laiko tam turėjo per akis – pats Batu-chanas pakvietė kniazius Sarajuje paviešėti, kol pavasaris nugins sniegą ir žemė apdžius tiek, kad būtų įmanoma keliauti vežimais. Iškeliavę rogėmis, jie rizikuotų ilgam įstrigti stepės purve.

Ir Einius, ir ben Erachas neliko nuošalyje, kai broliai aptarinėjo susitikimą su Sarajaus valdovu, tik jų informacija buvo gauta ne tik iš rusų, bet ir iš Sarajaus pirklių, o šių – iš Batu-chano dvaro žmonių.

– Vis tik – būkime atviri, – Aleksandras turi ant pečių galvą, – tarškė Anapas. – Visi žino, jog su Batu-chanu reikia trumpai šnekėti, bet toli gražu ne kiekvienas taip kalbėdamas sugeba viską, ką nori, pasakyti. O Aleksandrui pasisekė. Jis netgi sugebėjo mongolą sužavėti. Sako – taip suokė, lyg jo burna būtų medumi tepta, be paliovos Batu-chaną šlovino, o save vadino menkiausia ir ištikimiausia prie jo žirgo kanopų prilipusia dulkele. Sako, Batu-chanas iš jo daug tikisi ir net norėtų matyti jį Vladimiro kniaziumi, tik dabar viskas Karakarumo valioje, bet ten padaroma priešingai, nei Batu-chanas užsimano. O jeigu Aleksandras ir ten sugebės laimingai išsisukti, tai taps stipriausiu iš rusų. Ir dar: jis gudriai pasielgė, susibroliavęs su krikščioniu Sartaku, – dabar turės stiprų užtarėją Sarajuje.

– Mongolas krikščionis? – Einius iš nuostabos kilstelėjo antakius.

– Yra nemažai krikščionių mongolų. Ir Sartako motina krikščionė, o jį patį užaugino krikščionys Sirijoje. Tik tie krikščionys kitaip Kristų garbina, nei klausantys Romos popiežiaus arba Konstantinopolio patriarcho. Vis tik manau, kad Aleksandrui maloniau bendrauti su juo, nei su Berkė. Tas musulmonas ant krikščionių griežia dantį.

Laiko pokalbiams buvo sočiai, tačiau Einius neturėjo ypatingo noro gilintis į Jaroslavičių reikalus. Jam labiau rūpėjo į mongolus pasidairyti. Juk tie dabar kontroliavo prekybos kelius tarp rytų ir vakarų, todėl, norėdamas pasiekti rytietiškas prekes, vargu ar galėjai jų išvengti. O jeigu ir pasisektų, tai prekių kainos taip šokteltų, kad nei vieno pirkėjo joms nerastum.

Einius, susitikinėdamas su mongolams tarnaujančiais pirkliais, sumetė – jei jau turi žvirblį saujoje, neverta balandžio ant stogo vaikytis. Geresnio tarpininko už ben Erachą jis niekaip nebūtų radęs, nes tas priklausė musulmonų pirklių sąjungai, kuri, Žybartaičiui pasiklausius karaimo aiškinimų, atrodė panaši į Hanzos sąjungą, o gal ir dar geres-

nė. Pavyzdžiui, sumokėjęs vienam pirkliui didelę pinigų sumą, galėjai ją atgauti iš kito pirklio bet kuriame mongolų imperijos krašte.

Abu pirkliai, radę laiko pabūti vieni, prie arbatos puodelio aptarinėjo, kur ir kokiomis prekėmis galėtų keistis (tik kad susitikimo vieta būtų maždaug pusiaukelėje tarp Sarajaus ar Kafos ir Vilniaus) ir kaip į šį apsikeitimą būtų galima įtraukti savo padėjėjus. Juk ne kasmet gali iš namų ištrūkti, o dar gali pasitaikyti neatidėliotinų reikalų kitame krašte.

Einius Sarajuje ne vien pirklio akimis dairėsi – nepamiršo, kieno sūnus esąs ir to, kad gyvena žemėje, kurios mongolams nepavyko palaužti. Jie to paprastai nepamiršta. Vaikštinėjo Einius po Sarajų, skaičiavo, kiek karių jame galėtų būti ir, kalbėdamasis su Sarajaus pirkliais, vis pasukdavo šneką link mongolų karinių reikalų. Juk kiekvienas pirklys, su kuriuo bendraudavo, būdavo iš kurios nors mongolų nukariautos tautos. Visi bandė palengvinti savo širdies skausmą, pasakodami, kaip juos pavergė lyg iš dangaus nukritę laukiniai klajokliai.

Dėliojant jų pasakojimus į viena, išeidavo šiurpą keliantis paveikslas, ir kitąsyk Einius suabejodavo, ar Vilniuje Mindaugo patarėjo Parvo ar paties rikio paklaustas, ką matė, išdrįs viską papasakoti. Tokia patirtis galėjo ir drąsiausią vyrą išgąsdinti. Tačiau klausydamas nejučia suprato – mongolai patys kuo plačiau skleidė žinią apie jų nenugalimumą ir žiaurumą. Geras karvedys, daugiau sužinojęs apie priešą, lengviau galėjo rasti būdų prieš jį atsilaikyti.

Žybartaitis ir Sartako stovyklavietę aplankė. Jis pasinaudojo proga, kai Batu-chano sūnus į svečius pasikvietė brolius Jaroslavičius, ir prisiplakė prie jų palydos. Pokylį Sartakas rengė Aleksandro garbei ir galėjai nesunkiai pastebėti, kad rusas susibroliavo su mongolu. Puota buvo didžiulė, suruošta milžiniškoje šėtroje, pastatytoje ant aukso girliandomis išpuoštų kolonų, prie medžio pritvirtintoje aukso vinimis. Nuo žmonių gausos prakaitas upeliais bliaukė, nosis rietė neplautų mongolų kūnų ir aprėdų kvapas. Karaimas buvo išaiškinęs, kad klajokliai niekada neskalbia rūbų ir jeigu ką pamato tai darant, primuša ir atima skalbinius, nes tiki, kad, jeigu juos pakabins džiūti, tai tikrai trenks žaibas.

Buvo sunku nežiaukčioti ir matant, kaip klajokliai valgo. Katiluose jie pirštais žvejojo taukuose plaukiojančią mėsą, kimšo ją į burną arba laukė, kol vienas iš jų supjaustys didelį gabalą ir ims dalinti mėsą, pasmeigtą ant peilio galo. Gavę savo dalį ir suvalgę, pirštus valėsi į batus. Tik kai kurie turėjo taukais persisunkusius skudurėlius, kuriais bandė valytis, o tiksliau – paskleisti, taukus kur papuola.

Rusai stengėsi valgyti nedaug, bet išmanantys mongolų papročius juos tyliai perspėjo, jog klajokliai laiko nuodėme, jei kas išmeta maistą. Visi, kas tik buvo per godumą nusigriebę mėsos gabalą su kaulu, nebeturėjo kur trauktis – teko ne tik visą mėsą nugriaužti, bet ir, mongolų pavyzdžiu, perlaužus kaulą, iščiulpti iš jo smegenėles. Tik tada galėjai numesti kaulą šuniui.

Norėdami pamiršti maisto ir kvapų mišinio šlykštumą, rusai stengėsi nenusileisti šeimininkams gerdami, bet ir čia jų nepavijo – mongolai nuo pat puotos pradžios iki pabaigos gėrė be perstojo. Be to, jų gėrimo būdas buvo keistas: prieš pradėdami gerti jie, suskambus gitarai, plojo ir šoko priešais Sartaką, o moterys – priešais vyriausią Sartako žmoną. Kai chanas pagaliau išgėrė, arčiausiai stovėjęs tarnas paliepė muzikantui nutilti, visi mongolai puolė godžiai gerti, ragindami rusus, tik jiems tai nelabai patiko. Jeigu kuris rusas bandydavo išsisukti, mongolai griebdavo jį už ausų ir purtydavo, kol tas plačiai išsižiodavo, o tada supildavo jam taurę, visiems prieš jį šokant. Rusams taip pat įsismarkavus, mongolai juos erzino – vienas paimdavo didelę gėrimo pilną taurę, o kiti du stodavo jam iš šonų ir, dainuodami bei šokdami, eidavo prie to, kurį norėjo nugirdyti, šokdavo ir dainuodavo prieš jį. Išrinktajam rusui pagaliau ištiesus ranką, mongolai netikėtai atsitraukdavo. Taip dainuodami ir šokdami grįždavo, kad dar tris ar keturis kartus pakartotų savo pokštą.

Rusams lygiuojantis į mongolus, šėtroje netrukus buvo taip triukšminga, kad Einius jau nebegalėjo suprasti, ką ir kas aplink jį sako. Žybartaičiui teko vargti, kad išsilaikytų ant kojų ir išsvirduliuotų iš šėtros linksmybėms baigiantis. Ausis, kurias mongolai gerokai aptampė, dar ilgokai skaudėjo.

Kelionė iki Sartako stovyklavietės pirmyn ir atgal bei viešnagė atėmė savaitę ir padėjo kiek prasiblaškyti prieš išvykimą į Karakarumą, užtat grįžus į Sarajų reikėjo laukti, kol pradžius keliai.

Labiausiai Einių vargindavo tušti vakarojimai, kai ben Eracho kibitkoje užsibūdavo niekaip nuo šeimininko vaišių (ypač gėrimų) neįstengiantys atsiplėšti svečiai. Dažnam prireikdavo tarnų pagalbos, kad iki namų nusigautų, bet broliąms Ochapkoms tokie pasisėdėjimai labai patiko.

Einius nepaliovė stebėtis Andriejumi Ochapka, nes jį atminė kitokį – linksmą, visur nosį kaišiojantį ir nepraleidžiantį progos pasidarbuoti liežuviu, ypač jei pasitaikydavo galimybė savimi pasididžiuoti. Šįkart nuo pat Novgorodo visai kitoks žmogus keliavo: keliais metais pasenęs, nuolat besigaluojantis nuo kažkokio jį kamuojančio rūpesčio. Žodį iš jo traukte traukti reikėjo. Einius spėjo, jog Andriejų taip paveikė namų ilgesys, bet vis neįstengė patikėti, kad toks stiprus vyras galėjo taip pasiduoti. Andriejus džiūvo beregint ir tik po nežinia kelintos išgertos taurės kiek atsigaudavo – linksmiau žybtelėdavo jo akys ir į pokalbį įsiterpdavo neraginamas. Tačiau išaušus kitai dienai jis atrodydavo dar liūdnesnis.

Užtat jo brolis vaišindamasis už du liežuviu plakė, tarsi su kinų pirkliu Jun-Šeniu varžėsi, kuris kurį perkalbės. Abu turėjo savų sumanymų ir dėl jų vienas kitą už liežuvių tempė bei bandė vienas kitą pergudrauti. Einius su ben Erachu jų klausydami linksmindavosi, ypač kai tie dėl ko nors susikirsdavo. Kad ir dėl gėrimo, kai taikydavo vienas kitą kuo labiau nugirdyti.

Paprastai, varžydamiesi prie taurių, jie dar mėgindavo ir išmintimi rungtis.

– Dar Visatos drebintojas sakė, kad iš vyno ir degtinės nėra naudos protui ir darbui. Valdovas, nesivaržantis prie vyno ir degtinės, negali nuveikti didelių darbų, – pradėdavo kinas, pasitelkęs pagalbon mongolų Jasą.

Novgorodietis, pritariamai linksėdamas, sykiu rūpinosi, kad kino taurė tuščia neliktų, ir rėmėsi savo protėvių išmintimi:

– Mūsų šventieji tėvai sako, kad vienas dalykas – besaikis gėrimas, ir visai kitas – gėrimas nepamirštant saiko, tinkamu laiku ir Dievo garbei. Tavo ir mano – pakelkim! – Ivanas Ochapka prilaikydavo spurdančią kino alkūnę, kad to ranka aukščiau kiltų ir taurė sparčiau tuštėtų.

Tačiau, kad ir kaip novgorodietis stengdavosi, jis pats dvi taures ištuštindavo, kol kinas vos vieną įveikdavo. Taip beskubėdamas, Ivanas greitai susigriebdavo, kad galvą jau sunkiai benulaiko, ir tada, pats rūpinosi, kaip iš ten išeiti:

– Kad jau gal užteks, žinai, kaip pas mus sako – girtam jūra iki kelių.

Bet kinas nenorėjo nusileisti, ragino gerti ir vėl pasitelkdavo pagalbon Jasą:

– Ne tiek daug mes ir išgėrėme. Geriau paklausyk, ką išmintingi mongolai sako: jeigu nėra būdo nuo girtavimo apsiginti, tai reikia per mėnesį tris kartus pasigerti. O jei vieną kartą – dar geriau. Jeigu visai negersi, tai kas gali būti labiau gerbiamas? Bet kur mes rasim tokį sutvėrimą?! Išgerkim, – ir Ivanas vėl pasidavė Jun-Šenio raginimui, o ben Erachas šnibžtelėjo Einiui į ausį kino pamirštą posakio pabaigą:

– „O jeigu kada nors toks sutvėrimas atsiras, tai jis bus vertas visokeriopos pagarbos...“

Taip pirkliai ir leido laiką, laukdami nesulaukdami, kol iškeliaus iš Sarajaus. Pagaliau sulaukė. Pats Batu-chanas, kelintą kartą su Aleksandru susitikęs, pasakė jam, jog jau gali į Karakarumą leistis, ir Jaroslavičiai negaišdami susiruošė. Jų palydovai pasirūpino pakeisti roges į vežimus, tik tie buvo neįprastai aukšti, ant dviejų didelių ratų, kad nestrigtų smėlyje ar purve lietui palijus.

Ankstų rytą, kol saulė dar aukštai neužsiropštė ir nepradėjo negailestingai kepinti, pajudėjo iš rusų stovyklavietės, išsirikiavę į žvilgsniu neaprėpiamą vilkstinę. Tik vietiniai gyventojai atėjo išlydėti Jaroslavičių ir jų palydos. Niekas daugiau nekreipė dėmesio į vilkstinę, lėtai judančią Sarajaus gatvėmis. Atkeliaujančios ir iškeliaujančios vilkstinės buvo kasdieninis vaizdas Visatos užkariautojo sostinėje.

IV skyrius

MIRTIES NARVE

Dėl savo nelaimės Einius tik save ir tegalėjo kaltinti.

Regis, gerai buvo įsiminęs vieną iš svarbiausių pirklio gyvenimo taisyklų: svečioje šalyje visada paisyk jos tvarkos. Taip ir darė, bet ėmė ir suklupo lygioje vietoje. Matyt, kelionė buvo kalta, pernelyg išvargino – ir savo ilgumu, ir vietovių, per kurias keliavo, keistumu. Nuo vilkstinės išvykimo iš Sarajaus, kad pasiektų Bucharą prireikė daugiau nei dviejų ilgų mėnesių. Keliauninkai matė trumpą, bet audringą stepės žydėjimą, paskui stepę keitė pusdykumė su retos šiurkščios žolės kuokštais bei mažais, prie žemės prigludusiais dygliuotais krūmokšniais. Sustojus nakčiai reikėjo taupyti ir vandenį, ir maistą, nes be jų aplink vėl nieko gyva nesimatė. Pakeliui pasitaikydavo tik mongolų jamos.

Iš pradžių keliavo, kaip ben Erachas aiškino Einiui, palei šiaurinį Kaspijos ir Aralo jūrų kraštą. Vėliau visą mėnesį sugaišo, kol įveikė buvusią kangitų žemę. Karaimas buvo girdėjęs, kad kažkada kangitai turėjo dideles galvijų bandas, tačiau dabar daugelis, kuriems pasisekė pergyventi mongolų antplūdį, buvo jų beteisiai vergai.

Liūdni vaizdai lydėjo keliautojus, kai pasiekė prie Syrdarjos upės buvusią orgazų žemę. Beveik mėnesį jų kelias vedė pro vis dar griuvėsių nugultus miestus, tvirtoves ir kaimus. Retai kur buvo matyti laukuose besikapstantys valstiečiai, tačiau tie, pamatę vilkstinę, vis tik skubėda-

vo slėptis. Keliautojai vos spėdavo pastebėti, kad vietiniai labai varganai atrodo.

Laukai palei kelią Einiui atrodė keisti. Jie buvo išvagoti siaurų griovių – arykų, kuriais, ben Eracho žodžiais tariant, iš upių tekėjo vanduo, sudrėkindavęs skurdžią žemę ir padėdavęs nemenko derliaus sulaukti. Palei arykus stiebėsi šilkmedžiai. Jų jaunos atžalos buvo nupjaustytos šilkaverpiams maitinti, ir pavasarį, vilkstinei prošal keliaujant, jų trumpos šakos atrodė bauginamai. Galėjai pastebėti jų panašumą į žvėrių ar žmonių siluetus.

Vilkstinės kelyje Buchara buvo pirmas po mongolų nukariavimo atsigavęs miestas. Likus dienai kelionės iki miesto, įkaitusiame ir virpančiame virš smėlynų ore pasirodė aukštas, kaip iš anksto įspėjo ben Erachas, Bucharos minareto bokštas. Jis lyg plaukė vilkstinės pasitikti, vis pranykdamas už lėkštų kalvų, iškildamas arčiau ir arčiau, tarsi įspėdamas, kad miestas jau čia pat. Pagaliau visą horizontą užstojo Bucharos gynybinė siena, virš kurios kyšojo mečečių ir medresių[3] sienos, bokštai bei kupolai, žybčiodami saulėje melsva glazūra. Einius, apžiūrinėdamas prieš jį atsivėrusį vaizdą, prisiminė ben Eracho pasakojimą, apie musulmonų tikėjimą, jog ant visų jų miestų iš dangaus leidžiasi palaiminga šviesa ir tik virš Bucharos ji kyla į dangų, lyg stulpas. Tą šviesą skleidžia šventovės ir pati palaimintoji žemė, nes Buchara – islamo pamatas.

Vilkstinė stabtelėjo mieste porai dienų atsipūsti ir išsidėstė keliuose karavansarajuose[4]. Einius nepraleido progos pasidairyti po miestą, tačiau teko verstis be patikimo palydovo. Mat likus porai dienų kelio iki Bucharos Anapas ben Erachas atsiskyrė nuo vilkstinės, nes turėjo savo iš Novgorodo vežtas prekes nugabenti į Geratą. Ivanas Ochapka buvo besirengęs prie jo prisidėti, bet karaimas perkalbėjo – iki Gerato buvo beveik dvi savaitės kelio, o dar nežinia kiek ten teks užtrukti. Anapas

---

3 Medresė – aukštoji musulmonų dvasininkų mokykla.

4 Karavansarajus – užeigos namai, kur apsistodavo keliautojai.

manė, kad gali atsitikti taip, jog jis tik Karakarume pasivys vilkstinę, o Ivanui reikėjo pasirūpinti savu kroviniu. Juk Andriejumi, kaip pirkliai tylomis sutarė, šioje kelionėje nevertėjo pernelyg pasikliauti. Išsiskyrė jie, tikėdamiesi, kad ben Erachas suspės iki Karakarumo vilkstinę pasivyti.

Vienam Einiui buvo nejauku leistis į nepažįstamą miestą, ir jis prikalbino kartu eiti brolius Ochapkas. Su Ivanu buvo paprasta. Tas nekantravo dirstelti į garsųjį rytietišką turgų – bazarą, tačiau ilgai teko pavargti, kol įkalbėjo Andriejų, bet buvo verta paprakaituoti, nes jo jėga turėjo praversti grumdantis bazaro spūstyje.

Jų karavansarajus buvo netoli miesto centro, ir keliauninkai neilgai blaškėsi tarp prie žemės prigludusių plūktinių namukų, kol užtiko jiems kelrodžiu buvusį didįjį Bucharos minaretą. Užvertę galvas ir išsižioję, jie žvelgė į, regis, dangun besiremiantį bokšto liemenį, išgražintą puikiu plytų raštu, kuriame nesikartojo nei viena ornamentų juosta. Beviltiškos pastangos rasti vienodus ornamentus baigėsi nesėkme, ir jie vėl patraukė miesto gatvėmis. Ten juos užklupo musulmonų vidurdienio malda. Anapas buvo juos įspėjęs, kad musulmonai meldžiasi mažiausiai penkis kartus per dieną: auštant, vidurdienį, popietę, jau saulei leidžiantis ir nakčiai sutemus. Jie ėjo pro nežinia kelintą minaretą, kai iš jo bokšto pasigirdo veriantis musulmonų šventiko muedzino balsas, privertęs net krūptelti iš netikėtumo. Muedzinas vis kartojo ir kartojo pratisą šūksnį, ir visi, kas tik buvo aplink, skubėjo atsiliepti – kalviai palikdavo žaizdrus, kartu su mažyčių parduotuvėlių savininkais bei pirkėjais, bėgo į mečetę melstis, nepamiršdami prie durų nuspirti apavo.

Keliautojai kiek pavėpsojo į juos ir, pasinaudodami maldos metu, pagaliau tuščiomis gatvelėmis sparčiai nusigavo iki bazaro. Jį rado be vargo – buvo išsidėstęs ne vienoje vietoje, o driekėsi palei pagrindines miesto gatves. Kai jį pasiekė, malda baigėsi, ir prekyba atsigavo. Buvo į ką akis paganyti, nors krautuvėles, apsuptas žmonių kamšaties, triukšmo ir gaudesio, nuo svilinančios saulės dengė ištisinės stoginės, spinduliai žaidė po geltono arba raudono vario indus, dubenis, padėklus ir ąsočius,

kurie buvo nuvalyti, ir jų įmantrūs raštai blizgėjo lyg ugnis. Šalia žibėjo variniai žvakių žibintai, glazūruoti moliniai dubenys, lėkštės, puodeliai, balti ir žydri, ploni kiniški indai, skardžiai skambančios persiškos stiklinės, pasidabruotas šilkas, paauksuotas šilkinis brokatas, vaistai, brangakmeniai ir dar nesuskaičiuojama daugybė visokių gėrybių.

Kaip ir kituose dideliuose miestuose, prekyvietės buvo išdėstytos eilėmis – vienoje galėjai rasti vĩrvių, kitoje – aukso apyrankių ir auskarų, trečioje – žagarų kurui, ketvirtoje – šilko audinių, dar kitur – kilimų ar užuolaidų. Buvo ir molinių žaislų – švilpukų eilė. Čia galėjai pamatyti arkliuką, ant kurio sėdėjo raitelis, stepių žvirblį arba kukutį, avinėlį raitytais ragais, liūtą, kurio Bucharoje niekas nebuvo regėjęs, todėl vaizdavo padarą stačiai iškelta uodega, styrančiomis ausimis ir atsikišusiais nasrais. Čia buvo ir kitų keistų sutvėrimų ir visi jie – margai išdažyti.

Prie bazaro eilių glaudėsi jose pardavinėjamas prekes gaminančių amatininkų kvartalai, o gatvių sankryžose stovėjo turgaus kupolai. Pirmame keliauninkai užtiko vien tik juvelyrinius gaminius, kitame – visokiausias kepurėles – tiubeteikas. Jos ne tik pūpsojo ant prekystalių, bet ir kesulais kabojo ant į sieną įkaltų geležinių kablių. Trečiame bazaro kvartale buvo įsikūrę pinigų keitėjai.

Vyrai dairėsi ir į prekes, ir į žmones. Ko tik jie nesutiko: ir buchariečius akinamai baltomis valmomis, gražiais šilko ar pusšilko chalatais, turkmėnus su aukštomis papachomis, raudonais ir juodais dryžiais išmargintais chalatais, ilgakasius kinus plačiais kaptonais ir sijonais, arabus baltais arba tamsiais burnusais ir neįprastomis čalmomis, susuktomis iš storokų pynių, apvytų virvelėmis, dabitiškus Indijos parsus auksu siuvinėtais riestanosiais pusbačiais ir dar daug kitų.

Spūstyje, kur akys raibo nuo prekių margumo ir ausys linko nuo gerklių negailinčių, savo prekes begiriančių prekeivių bei atkakliai besiderančių pirkėjų sukelto triukšmo, tegalėjai su didžiausiu vargu stumtis. Nenuostabu, kad Einius staiga susigriebė likęs vienas.

Žybartaitis brovėsi per kamščius dantis sukandęs, permerktas prakaito, ir vis dairėsi pasistiebęs, bandydamas tarp daugybės galvų rasti

novgorodiečius. Tačiau viskas veltui. Visur matėsi tik tamsūs juodaakiai prekybos įkarščio iškreiptais veidais. Pirklys iš paskutiniųjų stūmėsi, jau pametęs teisingą kryptį, tetrokšdamas bent ištrūkti iš bazaro karščio ir pasiekti ramesnę vietą, kad galėtų susigaudyti, kur papuolė ir kaip nusigauti iki Bucharos dalies, kurioje buvo jų karavansarajus.

Kai Einius pagaliau išsiplėšė į aikštės pakraštį, kur kilo apšepusių rūmų sienos, vos ant kojų besilaikė. Be to, nesveikąją koją jau senokai bjauriai maudė. Pirklys apsidairė, norėdamas nors trumpam atsisėsti ir atgauti kvapą, tačiau nerado tinkamos vietos ir atsirėmė į artimiausią sieną.

Akimirkai užsimerkė, stengdamasis nutildyti erzinantį gaudimą galvoje, tačiau krūptelėjo, išgąsdintas kurtinančio, ausį rėžiančio garso. Pamiršęs sieną atsimerkė ir apstulbo, nesuprasdamas, kas aplinkui dedasi. Iš pradžių Einius pamanė, kad miestą kas užpuolė, nes žmonės blaškėsi, tarsi galvas pametę, tačiau nieko panašaus į kautynių triukšmą neišgirdo.

Daugiau nebespėliojo. Tik dairėsi, plėšdamas besimerkiančias akis ir vis labiau stebėdamasis, nes žmonės šalia jo puolė ant kelių ir gūžėsi ant žemės tarsi varlės, o erzinantis, blerbiantis garsas vis artėjo. Iš gatvės, kur stovėjo pirklys, gilumos pagaliau pasimatė tai, kas skleidė keistus garsus. Tai buvo ilgi vamzdžiai, kuriuos pūtė keliolika gatve žygiuojančių vyrų. Paskui juos sekė didelis raitelių būrys.

Žybartaitis įsižiūrėjo į raitelį priekyje, jojantį ant puikaus žirgo. Tas skyrėsi nuo kitų ir puošniais, auksu išsiuvinėtais rūbais, ir išdidžia laikysena, ir puikiai sumeistrautais ginklais. Pirklys spėjo, jog tai gali būti chanas, tačiau vyriškis nebuvo panašus į mongolą. Kol Einius kankinosi spėliodamas, raitelis pastebėjo jį, vienintelį stovėjusį tarp suklupusių buchariečių, atsisuko į paskui jojusius raitelius ir, kapodamas žodžius bei rodydamas į žemaitį, kažką paliepė.

Einius kažką ne taip padaręs susiprato tik kai keli raiteliai, nušokę nuo žirgų, pripuolė prie jo, stipriai sugriebė ir, kone ant rankų nunešę, pastatė prieš puošnųjį raitelį. Bucharietis vėl kažką riktelėjo, šiuokart –

jau Einiui, nužiūrinėdamas jį nuo galvos iki kojų. Žybartaitis būtų mielai atsiprašęs ir paaiškinęs, kad nežinojo vietos papročių, tačiau to negalėjo padaryti dėl per menkų mongolų kalbos žinių. Kitos jo išmoktos kalbos – rusų, lenkų, šiek tiek – vokiečių – čia buvo bevertės.

– Aš – svetimšalis pirklys! – riktelėjo, raitydamasis iš skausmo, nes raiteliai sugriebę be gailesčio spaudė, ir dar pridūrė. – Iš Lietuvos.

Pasakė nenutuokdamas, kokią didelę klaidą padarė. Mat didžiūnas, į kurio akis pateko, buvo senųjų Bucharos valdovų palikuonis Machmud-chanas. Jis po Chorezmo užkariavimo tarnavo mongolams ir su savo kariais dalyvavo Batu-chano žygiuose į Vakarus. Visko juose Machmud-chanas patyrė, o vienas iš skaudžiausių prisiminimų jam buvo nevykęs žygis su nojono Kaidu tumenu į kažkokią negirdėtą Lietuvos karalystę. Dėl lietuvių pasalų jiems taip ir nepavyko Lietuvos pasiekti. Maža to, po Kaidu žūties Machmud-chanui teko parvesti tumeno kariuomenės likučius į Batu-chano stovyklą[5].

Taip chanas tapo blogos žinios nešėju ir turėjo atsiimti visas tokiam nelaimėliui tenkančias bėdas. Tiesa, Machmud-chanas galėjo džiaugtis palyginti lengvai išsisukęs. Kai prasidėjo didysis žygis į Vakarus, jam su buchariečiais nuolat teko eiti priekyje – ir į mūšius, ir ant miestų bei tvirtovių sienų, jas šturmuojant, lipti. Chanas atsipirko keliomis menkomis žaizdomis, užtat iš jo Bucharoje sutelktų penkių tūkstančių raitelių namo grįžo vos saujelė. Iš Einiaus lūpų išsprūdęs Lietuvos vardas jam buvo tarsi mirtį nešantis kobros įkandimas.

– Į narvą jį! – įtūžęs paliepė.

Einiui, kuris nieko nenutuokė apie liūdną Machmud-chano patirtį ir nesuprato jo šūksnio, taip ir liko mįslė, kodėl taip skaudžiai jį laikę kariai dar grubiau nutempė jį paskui rūmų pusėn vėl pasukusį didžiūną bei jo palydą, kuriai kelią vėl skynė tie keisti muzikantai su savo keistais instrumentais.

Nedidukas Einius tarsi paskendo tarp augalotų sargybinių bei jų

---

5 Daugiau apie tai skaitykite knygoje „Ilga kelionė namo“

arklių, viską užstojusių ir neleidusių pamatyti net kurion pusėn jį veda. Toliau viskas vyko tarsi sapne – pro šal plaukė sukumpusios buchariečių nugaros, molinės sienos paskui – ir įvairiom spalvom žaižaruojančios rūmų sienos, ankšti kiemai. Pirklys atsitokėjo erdviame, tačiau purviname, dvokiančiame, aklinų molinių sienų apsuptame kieme. Čia netoli vienas nuo kito rikiavosi keliolika narvų. Pirklys, žvilgtelėjęs į juos, pamanė, kad juose tūno dideli šunys, tačiau veikiai susigriebė klydęs. Narvuose buvo žmonės. Vieni sėdėjo, kiti gulėjo susirietę, treti stovėjo keturpėsti ir abejingais žvilgsniais sekė Einių bei jį atitempusius karius.

Žybartaitis net nespėjo nustebti, pamatęs tuos žmones narvuose, kai jo sargai atlapojo vieno iš jų dureles ir, nuplėšę Einiaus ginklą bei papuošalus, švystelėjo jį vidun be jokio gailesčio. Pirklys žnektelėjo ant kelių, rankas iki riešų panardindamas į dvokiantį purvą, tuoj pabandė pašokti ir visu balsu šaukti, kad buchariečiai jį čia įmetė per klaidą. Einius neįvertino narvo dydžio ir kaukštelėjo į viršutinius virbus taip, kad net akyse aptemo. Kol kiek atsigavo ir nuropojo iki narvo krašto, buchariečiai jau sparčiai tolo, net neatsisukdami į bejėgiškus Einiaus šūksnius. Dar kelios akimirkos – ir už jų nugarų užsitrenkė geležimi apkaustytos kiemo durys.

– Sugrįžkit! Išleiskit! Kaip jūs drįstat! – Žybartaitis šaukė tarsi išprotėjęs, įsikirtęs į narvo virbus ir bandydamas juos purtyti, tačiau nei grotos, nei į žemę įtvirtintas narvas net nekrustelėjo. Tik Einiaus kūnas virpėjo, lyg stipraus vėjo lupamas drebulės lapas. Kiemo sienos buvo kurčios, o kituose narvuose krustelėjo žemaičio pusėn vos viena kita galva, gal tik artimiausiam narve tūnojusio veide šmėkštelėjo šioks toks susidomėjimas.

Tačiau Einius nieko nebematė. Jam terūpėjo durys tolumoje, bet tos tarsi įaugo į sieną, ir Žybartaitis nebeatlaikė. Sukrėtimas buvo pernelyg stiprus. Einius vis dar šaukė, springdamas vidury žodžio ir vis bandydamas tvertis į virbus. Galiausiai jis bejėgiškai susmuko ir akys vėl aptemo.

Jis nesuprato, trumpai ar ilgai murksojo suklupęs, vis dar gniauždamas virbus, ant rankų bejėgiškai nusvirusią galva. Akyse vėl prašvito, tačiau jis niekaip negalėjo patikėti tuo, ką mato. Tiesa, jis stengėsi nuo durų nenusisukti. Atrodė, kad, kai durys pagaliau prasivers, baigsis visas šis košmaras – ateis buchariečiai ir atsiprašę išleis jį. Laikas bėgo, bet niekas nesirodė. Saulei pamažu prapuolant už kiemo sienų, iš lėto rinkosi sutemos. Einiaus krūtinėje tvenkėsi vis sunkiau besuvaldomas siaubas.

Regis, praėjo visa amžinybė, kai klaikiai cypdamos durys pagaliau ėmė vertis. Žybartaitis nepastebėjo, kaip subruzdo ir kitų narvų įnamiai, atsiliepdami į šaižų veriamų durų garsą. Kaliniai krutėjo, slinkdami prie narvų kraštų ir nekantriai dairydamiesi į duris.

Einius, nesitverdamas savam kailyje, net mėgino prakišti pro virbus galvą, tačiau ta vos neįstrigo ir teko kęsti, prispaudus veidą prie dar dienos saulėkaita tvoskiančio metalo. Pagaliau, po visos amžinybės laukimo, tempdami katilą pro duris prasigrūdo du kaliniai, o gal vergai. Paskui juos ėjo ginkluotas karys. Žybartaitis ne iškart susidomėjo, kas jie tokie. Jis tematė tris vyrus, kurie, kaip tikėjosi, neša jam laisvę. Tiesa, ėjo jie nelabai skubėdami, vis užkliūdami prie kiekvieno narvo, ir Einius nebeištvėrė – ėmė šaukti, sutelkęs visas skurdžias mongolų kalbos žinias.

– Padėkit! Aš svetimšalis pirklys!

Kartojo ir kartojo, vėl mėgindamas purtyti narvo virbus, tačiau atėjusi trijulė buvo tarsi kurčia. Jie ėjo kaip ėję, kol pagaliau pasiekė vis šūkaliojantį pirklį. Didelei jo nuostabai bei nevilčiai jie net nebandė atrakinti ant durų pakabintos sunkios spynos. Vienas iš katilą nešusių vyrų įkišo pro virbus ranką ir ištraukė narve buvusį dubenį. Kitas, pakabinęs samčiu iš katilo, šliūkštelėjo į dubenį kažkokio skysčio, o pirmasis vėl įkišo indą į narvą pro virbų tarpą. Pastatęs jį ant žemės šalia Einiaus, akivaizdžiai įprastu tempu su savo porininku ir kariu patraukė prie kito narvo.

Tarsi užkerėtas Einius stebėjo ką jie daro ir net šaukti buvo pamiršęs. Tik kai trijulė ėmė tolti, nusinešdama jo viltį, Žybartaitis dar pabandė tą viltį pagauti:

– Padėkit! Aš svetimšalis pirklys!

Šaukė, tiesdamas pro virbus rankas, tačiau nei vienas iš trijulės net nekryptelėjo jo pusėn. Vyrai apsuko ratą palei narvus ir dingo už durų, nepaisydami pirklio riksmų, kurie galop virto isterija. Durys triukšmingai vėl užsivėrė per pusę žodžio nukirsdamos ne tik žemaičio šauksmą, bet ir jo viltį bei paskutines jėgas. Pirklys dar pajuto, jog griūva ir šviesą jo akyse vėl pakeitė tamsa.

* * *

Einius atsigavo purtomas šalčio. Jis neprisiminė, kas jam nutiko: gulėjo susirietęs, prie smakro pritraukęs kelius ir ne patale, kaip tikėjosi, o ant plikos, pernakt apstingusios žemės. Po akimirkos – tarsi žaibo – pašoko, siaubo nudiegtas riktelėjo, koja užkabindamas ir išversdamas dubenį. Dubuo kaukštelėjo į kietą žemę ir Einius šoko nuo jo, tarsi nuo gyvatės ir tik virbai jį sulaikė.

Vėl susigūžęs atsisėdo, prisitraukė prie smakro kelius, apsikabino ir padėjo ant jų galvą. Aušo rytas. Už aukštų kiemo sienų matėsi kylančios saulės nurausvintas dangus, tačiau narvus dar dengė prietema. Einius dairėsi, iš paskutiniųjų stengdamasis patikėti, jog tuoj prasivers durys ir pasirodys buchariečių lydimi broliai Ochapkos. Juk tie negalėjo jo nepasigesti, – turėjo ieškoti ir rasti! Būtinai. Einius visa esybe jautė patekęs į didelę bėdą, iš kurios, jei jį supantis pasaulis ir toliau apsiribos nebylia, pasirodančia ir išnykstančia trijule, – tikrai neišsikapstys.

Tačiau Žybartaičio viltims nebuvo lemta išsipildyti: saulei pagaliau užsiropštus virš sienos, kieme vėl pasirodė ta pati trijulė ir pakartojo savo kelionę nuo narvo prie narvo. Einius, stebėdamas, kaip jiems priartėjus subruzdo jo vargani kaimynai ir patys pro virbus kišo dubenėlius, sumetė, kad trejetas dalina maistą. Jam užteko nuovokos suprasti, jog šnekinti bet kurį iš trijų vyrų – tuščias darbas. Jam liko tik viena viltis – broliai Ochapkos.

Kai trijulė pasiekė jo narvą, Einius nekrustelėjo – sėdėjo kaip sėdėjęs, žvilgsniu sekdamas, ką vyrai daro. Tie, vėl tylėdami, pripildė jo du-

benėlį ir patraukė toliau, palydėti godaus čepsėjimo. Pažiūrėjęs į savo kaimynus, Žybartaitis net nusipurtė. Vieni iš jų rankomis graibė iš dubenėlių maistą, kiti tiesiog iš jų srėbė ar net keturpėsti kaip šunys, lakė. Tiesdamas kaklą, Einius iš tolo dirstelėjo į savo dubenį, bet ir iš ten šio turinys pirkliui pasirodė bjaurus. Jis net nebandė artintis, nutaręs, jog iki vakaro, vėliausiai iki kitos dienos ryto, kai Jaroslavičiai turi keliauti toliau, Ochapkos ištrauks jį iš čia. Jau geriau jis ištvers nevalgęs.

Tebuvo viena bėda – nuo paskutinio karto, kai Einius valgė (tiksliau, skubiai užkando prieš išeinant ieškoti bazaro) praėjo ne taip mažai laiko. Žybartaitis vis dar stengėsi negalvoti apie maistą, vėl ir vėl apžiūrinėjo kaimyninių narvų įnamius, tačiau tas vaizdas nepadėjo užsimiršti. Atvirkščiai: apžėlę, purvini, su supuvusių rūbų likučiais, kabančiais ant išsekusių, kaulėtų kūnų, prarijç maistą jie vėl, tarsi apmirę, tūnojo narvuose. Tas vaizdas galėjo reikšti ne ką kita, kaip tik tai, kad pirklys pateko į didelę bėdą ir taip lengvai, kaip tikėjosi, nebeišsikapstys.

Einius troško, kad saulė kuo greičiau pakryptų vakarop. Jis vis įtikinėjo save, kad naktį praleis savame patale karavansarajuje, tačiau raudonas saulės skritulys tarsi įstrigo aukščiausiame kasdieninės kelionės taške. Pasislėpti nuo stačiai kertančių spindulių nebuvo kur. Pirklio rūbai iki paskutinio siūlelio permirko prakaitu. Jis bandė gelbėtis, taikydamas kuo patogiau įsitaisyti, tačiau narvo virbai tvoskė karščiu. Vakarykštis, matyt, po lietaus atsiradęs purvas išdžiūvo. Žybartaitis bandė atsigulti, tačiau negalėjo ištiesti kojų, nes narvas buvo per trumpas, o tankūs virbai neleido iškišti jų laukan. Tik atsisėdęs galėjai ištiesti kojas, bet nuo sėdėjimo stengiantis neatsiremti į svilinančius virbus greitai paskausdavo nugarą. Norėjosi atsistoti, tačiau narvo aukštis neleido išsitiesti visu ūgiu, o kūprinantis nepakenčiamai paskausdavo nugarkaulį.

Lyg pirkliui būtų mažai vargo dėl alkio ir ankšto narvo, pradėjo nebepakenčiamai spausti šlapimo pūslę. Jis kentė sukandęs dantis: susirietęs gulėjo ir trypė pritūpęs. Pagaliau jau niekas nebegelbėjo, ir Einius padarė taip pat, kaip matė darant kitų narvų gyventojus: atsistojo, į daugelį kalinių atsisukdamas nugara, ir nusišlapino. Dabar Einius

suprato, kodėl tas procesas buvo vadinamas nusilengvinimu ir kodėl kieme tvyro tokia smarvė.

Kad ir kaip pirkliui atrodė neįtikėtina, tačiau laikas slinko. Nebylioji trijulė antrą, o paskui ir trečią kartą apėjo narvus. Už sienos užslinko saulė ir kiemas paskendo neperregimoje tamsoje. Nusileidus nakčiai, vėl grįžo vėsa, ir Einius, susirietęs į kamuoliuką, jau kaleno dantimis. Naktis, atrodė, ilgumu prilygsta dienai, bet nei akimirkai nebuvo bluosto sudėjęs, gulėjo ir matė, kaip, dangui šviesėjant ir dažantis raudonai, iš tamsos ėmė nirti kaimyniniai narvai. Tačiau savo akimis ir tuo, kas vyksta, jis patikėjo tik saulei perlipus per sieną, kai kieme pasirodė jau gerai pažįstama trijulė su tuo pačiu katilu.

Broliai Ochapkos nepasirodė. Nebebuvo jokios vilties, kad ateis.

Ši mintis buvo aiški, aštri, tarsi durklas į paširdžius. Dabar jau vien nuo jos aptemo akys. Jis vėl krito į prarają, taip ir nepasiekdamas jos dugno.

Žybartaičiui atsigavus jau buvo šviesu ir jis pagalvojo, jog nuo tos akimirkos, kai prarado sąmonę, praėjo vos kelios akimirkos, tačiau užteko žvilgtelti į saulę, kad suprastum klydęs. Saulė dar tik kilo, virš sienos kyšojo tik menkas jos kraštelis. Einius suvokė, jog ne tik visą dieną, bet ir naktį pragulėjo, aptemus sąmonei. Broliai Ochapkos tikrai nebeateis! Kniaziai Jaroslavičiai su visa savo vilkstine jau seniai turėjo būti iškeliavę.

Einiui vaidenosi, jog jo galva – tarsi iššluota. Buvo tuščia, net spengė. Jis vėl sėdėjo, apglėbęs kelius, nudelbęs žemyn akis, ir jautė tik viena – žvėrišką alkį. Dubuo tebebuvo pilnas, tad Einius prislinko, abiem rankom pakėlė jį, pauostė ir užsimerkęs sriūbtelėjo. Skonis buvo siaubingas, tačiau alkis pasiekė tokią ribą, kad panašūs niekai pirkliui jau neberūpėjo. Svarbu tik, kad valgyti būtų ką!

Vos tik pridėjo dubenėlį prie lūpų – jau tuščią nuleido, tačiau pilvas tebegurgė, o nuo silpnumo svaigo galva. Einius atsirėmė į virbus, tikė-

damasis pailsėti, bet išgirdo šaukiant iš kaimyninio narvo. Sunkiai pasukęs galvą pamatė, kad neapsiriko: kaimynas tikrai mojo jam. Geriau į jį įsižiūrėjęs, Žybartaitis pamatė, kad kaimynas buvo nenusakomo amžiaus: gal šešiasdešimties, o gal ir šimto metų. Pusę išsekusio, vaškinio, raukšlėto veido dengė ilga, kone iki juosmens tįstanti barzda, ant kūno tebuvo likęs iš draiskanų likučių padarytas raištis ant klubų. Ir raiščio, ir barzdos, ir ant kaulų kabančios, sukritusios odos spalva buvo vienoda – purvinai pilka.

Žmogus kažko paklausė Einiaus. Jis, kaip suprato pirklys, rinko žodžius, nuo kalbos prie kalbos, tačiau nei viena naujajam kaliniui nebuvo girdėta. Žybartaitis nusprendė dar sykį griebtis jam iki tol nepadėjusio mongoliško sakinio:

– Aš svetimšalis pirklys.

– Iš kur? – šį kaimyno klausimą žemaitis suprato ir atsiliepė:

– Iš Lietuvos.

Pasakė ir iš išplėstų kalinio akių suprato, kad tas žodis jam nieko nesako. Jis vėl pabandė aiškinti, tarsi vaikui:

– Buchara, – bakstelėjo pirštu į žemę prie savęs, o antrą kartą – jau toliau. – Sarajus.

Trumpam nutilo, bet pamatė, jog kaimynas nenuleidžia akių nuo jo piršto, ir tęsė savo aiškinimą, vis toliau baksnodamas pirštu vakarų pusėn:

– Itilis, Kijevas, Polockas, Lietuva.

Pasakęs paskutinį žodį, kelis kartus bakstelėjo pirštu į žemę, ir kaimynas, regis, pagaliau suprato.

– Moki rusiškai? – jis paklausė rusiškai, ir pirklys subruzdo, skubėdamas pasinaudoti proga išlieti viską, kas tik jo viduje susikaupė. Atrodė, nuo to kas nors galėjo pasikeisti:

– Kas čia dedasi?! – sunkiai rinko žodžius. – Nespėjau nusilenkti kažkokiam jūsų ponui, ir mane iškart čia įkišo! Kas čia per tvarka šitame mieste?!

Kaimynas išklausė nerišlų Žybartaičio aiškinimą, monotoniškai linksėdamas galva ir glostydamas barzdą, o paskui paprašė nupasakoti,

kaip atrodė Einių į narvą liepęs patupdyti didžiūnas. Pirklys pamėgino ir, nors, regis, nelabai sekėsi, vis tik kalinys atpažino:

– Machmud-chanas, – tarė. – Nepasisekė tau, svetimšali. Machmud-chanas – labai karšto būdo valdovas, ir mongolai Bucharoje jam leidžia daryti ką nori. Bet kad jis pasodintų į mirties narvą svetimšalį pirklį, net iš jo nesitikėjau. Juk dėl to mongolai gali nejuokais supykti. Sakyk, svetimšali, ar tu jam sakei, iš kur esi?

– Sakiau.

– Tada aišku, kodėl taip nutiko, – kaimynas, patenkintas, kad suprato, kelis sykius perbraukė delnu per barzdą.

– Kas aišku? – nekantravo Einius, tačiau tas elgėsi kaip žmogus, neturintis kur skubėti:

– Machmud-chanas dalyvavo žygyje į Lietuvą ir grįžo iš jo patyręs baisią gėdą. Iki šiol jis to negali pamiršti.

Spirgėdamas iš nekantrumo, Einius išpešė iš kaimyno kuo daugiau smulkmenų apie Machmud-chano žygį į Lietuvą, kol pagaliau susivokė, kad tas pasakoja apie mongolus, kurių nelaisvėje buvo Junda. Bet jautėsi Einius taip, lyg būtų pro ausis praleidęs kažką svarbaus. Jis kalbėjo ir vis perrausinėjo atmintį, stengdamasis prisiminti, ko ieškojo, bet mintis tarsi žuvis paskutinę akimirką išsprūsdavo.

Ir vis tik Žybartaičiui pasisekė:

– Mirties?! – šūktelėjo, vėl panirdamas į jau įprastą siaubo stingulį. – Tu pasakei „mirties narvą“?! Ką tai reiškia?!

– Kas patenka į šiuos narvus, tas gyvas nebeišeina, – atsiliepė kaimynas, nekeisdamas intonacijos, ir galiausiai nutilo, leisdamas Einiui suvokti, ką išgirdo.

Tądien žemaitis nebeištarė nė žodžio, tik sėdėjo, atsirėmęs į virbus ir pamiršęs jų karštį, kol tamsa vėl paslėpė kiemą. Tiesa, alkį tebejautė – iki paskutinio lašo ištuštino dubenį, prarydamas vakaro davinį, bet ir vėl paniro į stingulį. Jis užmigo sėdėdamas, tačiau vis pabusdavo. Iš pradžių, kol sąmonė prašviesėdavo, akimirką pajusdavo ramybę ir galėjo ilsėtis, tačiau užtekdavo atsiminti, kur esąs, ir vėl siaubo karštis nutvilkydavo nuo galvos iki kojų.

Buvo tik vienas išsigelbėjimas – miegas, tik tekdavo ilgai kankintis, kol pasisekdavo panirti į jo saldybę. Ir vėl labai trumpam – iki kito greito pabudimo, siaubui užliejus. Atrodė, tai kankynei nebus pabaigos. Naują dieną jis pasitiko išsikankinęs, tačiau apimtas keistos, nesuvokiamos ramybės.

Einiui buvo baisu. Labai baisu. Tačiau vaidenosi, jog iš šalies jis stebi save patį – baimės nublyškintą, bejėgiškai atsišliejusį į virbus, užgesusiomis akimis, bet nežinios tebekankinamą. Prarijęs pusryčius, jis įsitaisė palei narvo kraštą, arčiau jį vakar šnekinusio kaimyno.

– Ei, kas tu toks? – pašaukė.

– Aš – Chadži Džanas. Dervišas, – noriai atsiliepė tas. Jam akivaizdžiai knietėjo pasikalbėti, nes, kaip spėjo Einius, nedažnai tekdavo. Mat daugelis kalinių leido laiką gulėdami savo narvuose ir perdien krusteldavo tik maisto pasiimti arba kai kiemą pasiekdavo tolimas melstis šaukiantis muedzino balsas.

– Dervišas? O kas tas dervišas?

– Dervišas? Na, tai žmogus, kuris tarnauja Alachui. Mes gyvename panašiai kaip krikščionių vienuoliai ir keliaujame po pasaulį, išgyvendami iš to, ką duoda žmonės. O prieš tai aš dvidešimt metų mokiausi geriausiose Bucharos medresėse, pas geriausius mokytojus mudarius. Dvidešimt puikių metų, kasdien, išskyrus ketvirtadienį ir penktadienį, mokydavomės nuo saulės patekėjimo iki laidos. Tik vasarą galėdavome tris mėnesius pailsėti. Man labai patiko ir tos 137 knygos, kurias kiekvienas mokinys mulo-bača privalėjo peržiūrėti ir įsiminti. Jos man buvo tarsi saldžiausias moliūgas.

– Iš kur tu moki rusų kalbą? – toliau smalsavo Žybartaitis.

– Aš buvau šalia Visatos užkariautojo, kai jis ėjo į Vakarus. Nenorėjau eiti, tačiau Batu-chanas liepė jo žygius užrašinėti.

– O kodėl tu čia?

– Kai grįžau į Bucharą, baigiau tvarkyti savo užrašus. Machmudchanas norėjo pirmasis juos perskaityti. Ir jie jam nepatiko. Jis pasakė, kad aš neteisingai aprašiau Batu-chano žygius ir kad Visatos užkariau-

tojas už tai ir jį, ir mane nubaus mirties bausme. Va todėl aš ir čia. Ir gyvas tikrai nebeišeisiu. Iš čia niekas gyvas neišeina, – pakartojo dervišas vis tokiu pat ramiu jau įsiūtį Einiui varančiu balsu.

Tarsi vinį į širdį kalė – neišeina! Ir tu savo gyvenimą čia pabaigsi, bet negi gali tuo ramiai patikėti ir susitaikyti?! Viltis iš paskutiniųjų kabinosi: dienos bėgo, ir Einius, nebodamas dervišo kartojimo, jog nieko neišeis, vis bandė užkalbinti maisto dalintojus lydintį sargybinį, tačiau tas tylėjo lyg kurčnebylys. Trijulei pasišalinus, Einius likdavo skęsti žodžiais nenusakomoje keistoje migloje: negali būti, to negali būti! Tiesiog reikia truputėlį luktelti ir jį tikrai išleis. Kad laikas neprailgtų, Einius kalbėjosi su dervišu.

Tiesa, pats šnekėti nenorėjo ir mieliau klausydavo dervišo pasakojimų, o šis, matyt, ilgo tylėjimo iškankintas, mielai į juos leisdavosi. Jis įsitaisydavo patogiau, parietęs po savimi kojas ir, linguodamas bei glostydamas barzdą, nuo ryto iki vakaro porindavo apie prapuolusią Chorezmo didybę, valstybę, kurios valdos tęsėsi nuo šiaurinių Kaspijos krantų iki Persų įlankos, nuo Kaukazo iki Gindukušo. Atrodė, niekas negalėjo su ta šalimi susilyginti, ir Chorezmo valdovas chorezmšachas Muchamedas tik juokdavosi, jei kas imdavo jam aiškinti apie neįtikėtiną kažkokių paslaptingų mongolų jėgą. Jo žemes nuo mongolų skyrė šešių mėnesių ilgumo kelias.

Muchamedas juokėsi ir kai Chorezmo pasienyje buvusio Otraro miesto valdytojas pranešė apie atvykusį karavaną. Sidabru ir kitomis prekėmis garsėję mongolų valdovo Čingis-chano siųsti pirkliai turėjo jam iš Bucharos ir Samarkando pargabenti medžiagų rūbams siūti. Chorezmšachas sumetė, jog tai gali būti šnipai, ir įsakė visus pirklius nužudyti, o jų prekes pristatyti jam. Otraro vietininkas taip ir padarė, o Muchamedas pardavė grobį Bucharos ir Samarkando pirkliams. Nespėjo tie pasidžiaugti pigiomis prekėmis, kai prie Chorezmo sienos pasirodė mongolų kariuomenė. Chorezmšachas žengė jų pasitikti. Dvi kariuomenės tris dienas bei naktis grūmėsi, bet taip ir išsiskyrė, nei viena nei kita nepasiekusi pergalės. Muchamedas pasuko namo, bet, nusprendęs, kad

jo turimos jėgos per menkos atremti mongolams, dvidešimt tūkstančių kareivių paliko saugoti Bucharą, penkiasdešimt tūkstančių – Samarkandą, o pats nuskubėjo į šalies gilumą naujų karių rinkti.

Nekviestų svečių buchariečiams ilgai laukti neteko. Jų buvo tiek daug, kad po trijų dienų šturmo chorezmšacho palikti kariai nusilpo ir didžioji jų dalis pasitraukė iš miesto, o likusieji užsidarė citadelėje. Paliktiems miestiečiams teko paprašyti mongolų jų pasigailėti, bet klajokliai pareikalavo atiduoti visas mieste buvusias maisto atsargas ir padėti užimti citadelę. Buchariečiams nebuvo pasirinkimo. Čingis-chanui įsakius, nepaisydami jos gynėjų apšaudymo, jie užvertė griovį aplink citadelę. Paskui buchariečiai, mongolų varomi ir kapojami rimbais, pirmi šturmo kopėčiomis lipo ant sienų ir šimtais krito nuo jų negyvi. Nors citadelėje įsitvirtino vos keturi šimtai gynėjų, pasipriešinimas tęsėsi dvylika dienų, kol galiausiai mongolai, praradę daugybę karių ir paveržtų miestiečių, užėmė citadelę.

Pergalingai baigęs tvirtovės šturmą, Čingis-chanas liepė sudaryti žymiausių miesto žmonių sąrašą ir sukvietęs juos, įsakė grąžinti chorezmšacho pagrobtą sidabrą bei kitas prekes. Buchariečiai atidavė jam visą sidabrą. Mongolų valdovas įsakė miestiečiams išeiti iš miesto, o jo kariai plėšė ir degino, žudė visus, kas nepakluso jų įsakymams. Nuniokoto miesto aikštėse išrikiuotus buchariečius klajokliai paskirstė į grupes, daugelį išžudė ir patraukė į Samarkandą, išsivesdami likusius gyvus. Neprijoję miesto, mongolai pasiuntė į priekį raitelius. Pėstininkai, belaisviai ir gurguolės lėtai judėjo į priekį. Samarkandiečiai, pamatę jų keliamus dulkių debesis, pamanė, kad klajoklių kariuomenė yra labai didelė. Iš toli žiūrint vaizdas buvo grėsmingas, nes kiekvienas belaisvių dešimtukas turėjo savo vėliavą, ir Samarkando gynėjai juos palaikė kareiviais.

Samarkande Muchamedo paliktiems kariams taip pat stigo stiprybės – jie neprisidėjo prie išpuolį surengusių miestiečių. Tie drąsiai susirėmė su mongolais, o klajokliai išsigandę ėmė trauktis. Miestiečiai džiugiai sekė jiems iš paskos, kol pateko į pasalą ir žuvo, visi iki vieno. Chorezmšacho kariai visai nukabino nosis ir nusprendė, kad jiems –

turkams ir mongolų giminaičiams – nieko bloga nenutiks, todėl pasidavė. Miestiečiai kaip visuomet pasekė jų pavyzdžiu – su savo šeimomis išėjo iš miesto. Mongolai, pareikalavę, kad samarkandiečiai sudėtų ginklus, pasielgė su jais taip pat, kaip ir su buchariečiais, o Muchamedo surinktos vis naujos į pagalbą pasiųstos pajėgos kaskart pasukdavo atgal, nepriėjusios miesto.

Nepasisekė Chorezmui dėl paskutinio valdovo – Muchamedas taip ir neišdrįso dar kartą su mongolais susiremti. Jam vis atrodė, kad pajėgos per menkos, todėl bėgo nuo mongolų, kol pražuvo vienoje iš Kaspijos jūros salų. Jo sūnus Džalal-al-dinas buvo visai kitoks – vis ieškodavo progos susigrumti su užkariautojais ir atgauti tėvo valdas, bet drąsa be jėgos mažai ką galėjo. Jėgos nebebuvo. Narsiausi ir stipriausi jau buvo paguldę galvas. Vienas iš tokių buvo geras Džalal-al-dino draugas emyras Timuras Melikas.

Su nedideliu karių būriu jis gynė Chodžento miestą, o kai nebeįstengė jo išlaikyti, su tūkstančiu drąsuolių, nepanorusių pasiduoti mongolų malonei, persikėlė į didelėje Syr-Darjos upės saloje buvusią pilį. Kas rytą auštant jie sėlindavo prie mongolų užgrobtų krantų, puldinėjo jų įtvirtinimus, griovė pylimus, o klajoklių strėlės ir balistų akmenys nepasiekdavo salos. Mongolams teko pasiųsti į kovą su emyru Timuru dvidešimt tūkstančių karių ir penkiasdešimt tūkstančių chorezmiečių, kuriems buvo liepta tempti akmenis iš tolimų kalnų ir statyti užtvanką.

Emyras, suvokęs, koks pavojus jo laukia, paruošė dvylika storų acte sumirkytų, moliu apteptų ir veltiniu aptrauktų baržų, kurioms nebuvo baisios nei mongolų strėlės, nei nafta užtaisyti padegamieji sviediniai. Sulaukę nakties chorezmiečiai baržomis priplaukė prie užtvankos ir išardė per dieną pastatytą jos dalį, bet tai neišgelbėjo Meliko žmonių.

Norėdami apsisaugoti, mongolai nukaldino grandinę ir ištempė ją per visą upę. Emyras suprato, kad pilies neišlaikys. Į septyniasdešimt laivų jis surinko žmones su ginklais bei maistu ir naktį, pasišviesdami fakelais, jie pasileido pasroviui. Timuras, stovėdamas visu greičiu plaukiančio laivo pirmagalyje, vienu kardo kirčiu perkirto grandinę,

praskindamas kelią paskui plaukiantiems laivams, tačiau abiem upės krantais paskui juos sekė mongolai, šaudydami ir mėtydami į laivus indus su degančia nafta. Kai jie pasiekė mongolų pastatytą pontoninį tiltą, ant kurio buvo sustatytos balistos, Melikui teko bėgti, brautis pro mongolus ir slapstytis dykumoje.

Klajokliai vis sekė iš paskos. Visi Meliko kariai žuvo, o jis liko vienas ir teturėjo tris strėles – po vieną trims jį besivejantiems mongolams. Emyras paleido strėlę vienam iš persekiotojų į akį. Kiti du mongolai, išsigandę jo taiklumo, pasuko atgal. Melikas pabėgo ir sėkmingai nusigavo į Chorezmą.

Čia jis rado nemažai panašių narsuolių, mat Chorezmas penkis mėnesius gynėsi nuo mongolų apgulties ir šie galiausiai turėjo šauktis paties Čingis-chano. Jo atvesta didelė paspirtis užėmė tik vieną miesto sieną, bet kiekvienas žingsnis pirmyn mongolams brangiai kainuodavo. Prieš klajoklius stojo vyrai, moterys ir vaikai, kol visi žuvo. Mongolai išardė užtvanką saugojusią miestą nuo Džeichunos upės, ir užtvindė Chorezmo griuvėsius.

– Jei būtų buvę daugiau tokių drąsuolių, kaip Džalal-al-dinas ar Timuras Melikas, Chorezmas būtų ir toliau gyvavęs. O dabar mūsų geriausi kariai kaunasi už mongolus ir miršta, – baigdamas pasakoti, dervišas kaip visada sunkiai atsiduso.

– Bet kodėl mongolai taip lengvai šitiek karių galėjo išžudyti? Kodėl jie nesipriešino? Pats sakei – vienas mongolas tūkstančius jūsiškių išžudydavo. Kodėl jie leidosi skerdžiami kaip avys? – negalėjo suprasti Žybartaitis.

– Dėl takdyro.

– Kokio dar takdyro?

– Mes, musulmonai, takdyru vadiname tikėjimą lemtimi. Pranašas Mahometas sakė, jog šiame pasaulyje nebuvo ir nėra nieko, kas nepriklausytų nuo Alacho valios. Tokia buvo Alacho valia – mirti nuo mongolo kardo. Jeigu tam nepaklusi, būsi nubaustas pomirtiniame gyvenime ir tikrai nepateksi į rojų.

Dervišo žodžiais, tai pati baisiausia bausmė musulmonui, nes rojus pilnas nuostabių dalykų. Pavyzdžiui, vienose iš septynių dausų yra bazaras, kuriame viską gali gauti nemokamai, soduose skraido paukščiai, kurie panorėjus krinta lyg pašauti, o nematomos rankos nupeša juos, iškepa ir patiekia. Kai kepsnys suvalgomas, paukštis atgyja ir vėl ramiausiai ima skrajoti.

Trokšti meilės – palinksmins juodaakės merginos gurijos. O kur dar Salsabilio, Zandžabilio ir Kavsaro upės, kuriose teka pienas, medus ir vynas. Ir dar daug daug ko rojuje yra, todėl neverta rizikuoti ir prarasti galimybės tokiomis gėrybėmis pasinaudoti. Juk ir taip nelengva į rojų patekti. Kiekvieną žmogų visą gyvenimą lydi du angelai sargai, kurie ne tiek saugo, kiek skaičiuoja gerus ir blogus jo darbus. Auštant ir temstant sargų poros pakeičia viena kitą, todėl daugiausiai pagundų kiekvieno tikratikio tyko kaip tik tuo paros metu.

Paskutiniame teisme Alachas, pažiūrėjęs į stebėtojų prirašytą knygą, įvertina kiekvieno darbus. Paskui reikia pereiti per ploną kaip plaukas ir aštrų kaip kalavijas tiltą virš pragaro bedugnės. Jo paskutiniame rate kunkuliuoja verdančios dervos katilas.

Dar yra bedugnis šulinys ir nepaprastas medis, ant kurio smakso demonų galvos ir geidulingai laižosi, laukdamos nusidėjėlio. Nori per tą takelį perbėgti – privalai šventai gyventi ir atsiduoti Alacho valiai. O ji yra tokia: už visas tikratikių nuodėmes privalu atiduoti Chorezmą mongolams. Ką padarysi – Alachas iš nebūties sukūrė pasaulį ir padarė žmogų, suteikęs jam puikų pavidalą ir įkvėpęs savo sielą. Bet žmogus nėra tobulas. Jis blaškosi ir skuba, yra bailus, silpnas ir nedėkingas, todėl Alachas kartais siunčia žiaurius įspėjimo ženklus tikratikiams.

Einius, klausydamasis monotoniško dervišo dudenimo, jautėsi tarsi vasarą nešamas lėtos Ventės srovės – beveik į miegą nugrimzdęs. Pasitaikydavo, kad jo akys visai užsimerkdavo, o jas vėl praplėšęs, rasdavo dervišą tebešnekant. Paskendęs savo pasakojimuose, tas net nepastebėdavo, kai jo klausytojas užsnūsdavo. Einius labai nesistebėdavo – jis klausydavosi gulėdamas narve, o seno dervišo nusilpusios akys sunkiai matė pirklį.

Žemaitis, apžiūrinėdamas dervišą, vis susigriebdavo, jog gal ir pats ne ką geriau atrodo. Laikas ėjo, ir Einius jau susipainiojo skaičiuodamas dienas, per vėlai sugalvojo pamėginti žymėti jas narvo purve. Tačiau iš to nedaug naudos tebuvo. Brūkšnių daugėjo, o stengiantis kuo patogiau įsitaisyti ir vis judant iš vietos į vietą vis vien kuria nors kūno dalimi užkliudydavo brūkšnius ir nušluodavo juos.

Kartais užvirsdavo lietūs ir dar labiau gadino jo kalendorių. Paprastai tai būdavo tikros liūtys – trumpos, bet viską aplink užpilančios, net kaimyno narvas prapuldavo už stačiai krentančios sienos. Kai liūtis ūmai pasibaigdavo kaip prasidėjusi, likdavo suplakta žemė. Narve nebūdavo ne tik kur prigulti, bet ir prisėsti. Atrodė, kad užliejo tikras potvynis, ir tik reti kupsteliai kyšojo tarsi salos. Einius, ant jų atsistojęs arba atsitūpęs, laukdavo, kol saulė kiek apdžiovins žemę.

Jei lietus užklupdavo dieną, buvo dar pusė bėdos, jeigu naktį – tikra prapultis. Iki ryto tarsi gandrui tekdavo stirksoti, beviltiškai iš paskutiniųjų stengiantis sušilti ir sulaukti kažkur užgaišusios saulės.

Bėgo dienos. Ėjo vasara – didžioji kankintoja, dieną iki alpulio marinanti karščiu, o naktį – šalčiu. Iš vidaus kūną griaužė amžinas alkio jausmas. Einiui atrodė, jog jo kūne kažkas trakštelėjo ir apsivertė. Dabar jau dieną Žybartaitis nuo šalčio dantimis kaleno, net prie saulės įkaitintų narvo virbų glausdamasis, o naktį prakaitą braukė. Prie kaktos pridėjęs ranką pajusdavo karštį tvoskiant taip, lyg nuo didelio laužo. Kaulus dieną naktį laužė karštis, akys vis sunkiau matė, ir Einius mieliau dienas bei naktis leido gulėdamas susirietęs. Pajudėdavo tik gamtos reikalo prispirtas (jau nebesirūpindavo kur tai atlikti), arba kai atnešdavo maistą.

Bet sykį Einius susigriebė, kad nebylioji trijulė, pripildžiusi jo dubenėlį, jau seniai pasišalino, tačiau jam tas nei kiek neberūpi. Jis nejautė jokio noro pasijudinti. Alkis prapuolė be pėdsako, o mintys buvo aiškios ir skaidrios tarsi šaltinio vanduo. Tiksliau, tebuvo likusi viena mintis: jo mirtis visai nebetoli.

Tai suvokęs, Einius nepajuto jokio išgąsčio. Tebuvo vienas noras – greičiau.

V skyrius

KALINIO MIRTIS

Greičiau!

Anapas ben-Erachas lėkė negailėdamas žirgų. Trys jo padėjėjai vos spėjo iš paskos. Per dieną jie pralėkdavo penkias jamos stotis, nors karaimas net pats sau negalėjo paaiškinti tokios skubos priežasties. Tiesiog bloga nuojauta tarsi strėlė lėkė įkandin. Nuo pat tos dienos, kai atsiskyrė nuo rusų vilkstinės, nerimas nei akimirkai neatstojo – nutiko kažkokia bėda!

Iš pradžių Anapas ben-Erachas manė, jog Gerate laukia kažkokie nemalonumai, bet visus reikalus sutvarkė dar geriau, nei tikėjosi. Veršelių odas pardavė visas, iki paskutinės, o kadangi pirkėjų atsirado nemažai, tai atidavė tiems, kurie už jas pasiūlė geriausią kainą. Gerai uždirbo ir, regis, bet koks nerimas turėjo išgaruoti, tačiau tik dar labiau kamavo. Ben Erachas planavo, kai parduos paskutines odas, Gerate praleisti kelias dienas, bet išlėkė vos kito ryto sulaukęs.

Šuoliavo nesidairydamas, o padėjėjai jį tyliai keiksnojo. Nuo Gerato iki Bucharos nusigavo perpus greičiau nei į Geratą iš Bucharos. Bucharą prašuoliavo nesustodamas, paskui pasuko į šiaurę, pro Tian-Šanio kalnų papėdę ir Balchašo ežerą, į juodųjų kinų šalį, kurią valdė Batu-chano brolis Sybanas. Ten mongolai pastatė tik vieną miestą – Omylį prie Kyzyl-Bašo ežero. Čia apsistojęs nakčiai ben Erachas

sužinojo, jog broliai Jaroslavičiai Omylyje ilsėjosi kelias dienas, bet pats karaimas, rytui išaušus, vėl iššuoliavo. Jis pralėkė palei nedidelę Ala-Kulio jūrą, garsėjusią pakrančių olose siaučiančiomis audromis, kurios, ištrūkusios iš salos slėptuvių, žmogų tarsi geibų medelį iš kojų išverčia.

Dar toliau į pietus nuo Balchašo ežero karaimą ir jo palydą pasitiko kalnuota ir šalta naimanų, kuriuos išnaikino mongolai, žemė. Net ir vidurvasarį keliautojams teko brautis per gilų sniegą, dienų dienas nesutinkant nei gyvos dvasios. Pagaliau jie pasiekė pirmąją jamą mongolų žemėje. Dar gerą savaitę jie lėkė beveik nesustodami, o kai iki Karakarumo keliauti buvo likę dvi dienos, pasivijo kniazių Jaroslavičių vilkstinę. Jamos viršininkas ją buvo nukreipęs į mongolų sostinę aplinkiniu keliu.

Rusai statė nakčiai šėtras, kai ben Erachas su palyda surado juos. Karaimui teko dar paklaidžioti, kol pagaliau užtiko jau pastatytą brolių Ochapkų šėtrą. Tarp aplink ją besisukiojančių novgorodiečių brolių nesimatė, ir ben Erachas, nušokęs nuo žirgo ir numetęs vienam iš savo palydos žmonių pavadį, nesustodamas žengė vidun.

Šėtroje jau spragsėjo laužas, vis tiek neišsklaidydamas sparčiai besikaupiančių sutemų, ir karaimas tarp kelių prietemoje šmirinėjančių šešėlių sunkiai atrinkęs iš nuostabos suakmenėjusį Ivaną Ochapką, pasisveikino ir paklausė, dairydamasis aplinkui:

– O kur Einius?

Kodėl taip išpyškino, ir pats nesuprato. Juk galėjo paklausti apie kelionę ar ką kita, bet ne – iškart žemaitį atsiminė! Iš to, kaip sutriko Ivanas Ochapka, suprato, jog atsitiko kažkas negera – ne veltui bloga nuojauta jį taip ginė. Galvoje tarsi žaibo blyksnis vienas paskui kitą pralėkė keli spėjimai: susirgo, susižeidė, o gal net ir žuvo. Tačiau tokio atsakymo, kokį išgirdo iš novgorodiečio, tikrai nesitikėjo:

– Kaip tai prapuolė Bucharoje? – nesuprato, klausydamas nerišlaus Ivano aiškinimo, kaip jie trise keliavo į bazarą ir kaip spūstyje broliai susigriebė, jog Žybartaitis dingo. – O ką jūs tada darėte?

– Bandėme ieškoti, bet dviem tokioje minioje – tas pats, kas adatos šieno kaugėje raustis. Ir atsivedę savo žmones ieškojome. Ir bazare, ir aplinkinėse gatvėse, bet veltui, tik kojas atmušėme. Kitą dieną kniazius Aleksandras pasiuntė pagalbon savo žmones ir visi vėl iki tamsos ieškojome, bet vėl veltui.

– Aleksaška davė savo vyrus ir kaip Pontijus Pilotas nusiplovė rankas! – su panieka ir piktai išdrožė iki tol tylėjęs Andriejus Ochapka.

– Broli! – priekaištingai metė vyresnysis Ochapka, žvilgsniu rodydamas jaunesniajam, jog su karaimu šėtroje jie ne vieni, tačiau Andriejui tai nerūpėjo:

– Žmogus jam gyvybę išgelbėjo, o tas net pirštą patingėjo krustelti – „Gal kas patykojęs apiplėšė ir nužudė, o kūną kur paslėpė. Nėra kada ieškoti, reikia keliauti", – pamėgdžiojo kniaziaus Aleksandro balsą. Ivanas Ochapka paliepė palydai ir visiems, buvusiems šėtroje, išeiti laukan.

– Broli, Dievo vardu maldauju, nusiramink, – kone pašnibždomis ištarė, suėmęs Andriejaus alkūnę, bet tas atsitraukė ir, piktai numojęs ranka, žengė pro duris.

Ivanas, kiek dvejodamas, vytis, ar ne, liko šėtroje, sutrikęs ir atsiprašinėdamas tik šyptelėjo ben Erachui:

– Andriejų labai sukrėtė Einiaus dingimas. Kai mes sakydavome, kad jau vėlu, per daug tamsu ir reikia baigti ieškoti, jis vis priešindavosi. Taip jaudinosi, kad net prieš kniazių Aleksandrą išdrįso balsą pakelti, kai tas pasakė, jog reikia keliauti. Jei ne seni Andriejaus nuopelnai kniaziui, jam tai būtų brangiai kainavę.

Tačiau Ivano aiškinimai karaimui mažai rūpėjo. Jis karštligiškai laužė galvą, spėliodamas, ar dar gyvas Einius. Kniaziaus Aleksandro žodžiuose buvo dalis tiesos: Bucharoje pasitaikydavo, kad žmones apiplėšdavo ir nužudydavo, tačiau svetimtaučiams taip retai nutikdavo, mat pagautam prasikaltėliui mongolai tik vieną bausmę skirdavo – mirties. Atmindamas tai, ben Erachas labai norėjo tikėti, jog Einius gyvas, tačiau tai išsiaiškinti buvo galima tik Bucharoje.

Karaimas spirgėte spirgėjo, norėdamas apsisukti, nerti lauk iš šėtros, šokti ant žirgo ir lėkti atgal. Bet buvo jau gili naktis, o pirklys vos ant kojų besilaikė. Be to, jis turėjo tesėti Stepanui Ochapkai duotą pažadą – pasirūpinti jo vaikais Karakarume.

– Pasakyk savo cholopams, kad paruoštų man patalą, – paprašė Ivano. – Ir pasirūpink mano žmonėmis. Labai pavargome.

– Gerai, – novgorodietis jį nutraukdamas, linktelėjo, iškišo iš šėtros galvą ir pašaukė cholopus. Ben Erachas net nepastebėjo jų bruzdesio. Jis stovėjo tarsi į žemę įkaltas, prislėgtas niūrių minčių. Kai cholopas palietė jo petį, parodydamas paklotą patalą, karaimas link jo žengė lyg vatinėmis kojomis, krito kaip stovi ir iškart užmigo.

Kai ryte karaimą pažadino, jis nesijautė pailsėjęs – visas kūnas buvo lyg sudaužytas. Po pusryčių, kuriuos tik paknibinėjo, Ben Erachas nesėdo ant žirgo, o vežime įsitaisė. Vėžlio žingsniu besivelkančioje vilkstinėje nelengva buvo sėdėti, tačiau joti ant žirgo, kuris būtų galėjęs lėkti, lyg strėlė, atrodo, jam būtų dar blogiau. Dvi dienas, kol pagaliau pasiekė Karakarumą, jis šiaip ne taip iškentė.

Rusai dairėsi akis išpūtę, o ben Erachui tik vienas dalykas terūpėjo – brolius Ochapkas kuo greičiau apgyvendinti pažįstamo kinų pirklio Fun-Li kibitkoje, kurią tas užleisdavo Anapui, kai karaimas užsukdavo į Karakarumą. Šnektelėjęs su Fun-Li ir paprašęs pasirūpinti novgorodiečiais, tą pačią dieną jis iššuoliavo atgal, lydimas savo vyrų.

* * *

Aušo pirmuosius vos pastebimus žingsnius žengiančio rudens rytas, kai keturi pilki nuo kelionės dulkių ir nuovargio vyrai įjojo į Bucharą.

Paskutinę jamos stotį prieš miestą ben Erachas pasiekė jau nakčiai nusileidus, tačiau neliko nakvoti – pasikeitė arklius ir vėl leidosi į kelią, kad auštant pasiektų miestą. Karaimui vis atrodė, kad kiekviena akimirka brangi. Pralėkę dar tuščiomis siauromis Bucharos gatvelėmis jie pagaliau sustojo ties didžiulėmis durimis. Jos buvo vienintelė puošme-

na, kurią galėjai pamatyti Bucharos gyventojų į gatvę atsuktose namų sienose, nukrėstose iš pilkšvo geltonžemio. Jos buvo išraižytos ornamentais, papuoštos žvilgančio vario grandinėmis.

Durų, prie kurių sustojo keliautojai, grandinė iš tolo žvilgėjo dar tuščioje pelenų pilkumo gatvėje. Už jų buvo seno ben Eracho pažįstamo, pirklio Muslimo ak Džabaro, kiemas. Iš jo karaimas tikėjosi daugiausiai, nes ak Džabaras buvo ne tik turtingiausias miesto pirklys, bet ir turėjo gerą vardą tarp mongolų, mat jiems tarnavo dar nuo tada, kai Bucharoje apie klajoklius mažai kas buvo girdėjęs. Kelionėse iš arti pamatęs Čingis-chano jėgą, gudrus pirklys laiku suprato, kad mongolo kariuomenė nusigaus toli. Baisųjį metą, kai mongolai siaubė Bucharą ir kitus Chorezmo miestus, pirklio šeima pralaukė saugioje vietoje, o grįžusi viena iš pirmųjų atstatė savo namus.

Vienas iš Anapo palydos vyrų pasilenkęs rimbo kotu pabeldė į duris. Išgąsdintas aidaus garso, nuo gretimų stogų pakilo balandžių būrys.

– Ko tokią ankstybę? – užsimiegojęs senis iškišo galvą pro pravertas duris, neklusniomis rankomis siaustydamasis chalatą ir maukšlindamasis ant galvos turbaną.

– Garbingas Kafos pirklys Anapas ben Erachas pas garbingąjį Bucharos pirklį Muslim ak Džabarą, – atsiliepė beldęs raitelis. Senis, ne sykį matęs karaimą pas savo šeimininką svečiuojantis, daugiau neklausinėdamas atlapojo duris ir nurisnojo pranešti Muslimui ak Džabarui apie netikėtus svečius.

Atvykėliai vos spėjo nulipti nuo žirgų, o kieme jau pasirodė senio perspėtas šeimininkas – nors amžiaus jau lenkiamas, bet dar žvitrus, neaukštas ir apvalainas šešiasdešimtmetis, vienas iš turtingiausių Bucharos pirklių Muslimas ak Džabaras.

– Greičiau, jūs slunkiai, judinkitės! – tęsdamas žodžius šaukė, vis atsisukdamas namo pusėn. Iš ten sklido bruzdesys, ir šeimininkas, vis painiodamasis auksiniais siūlais siuvinėto chalato skvernuose, kone risnodamas prisiartino prie Anapo. – Sveikas, senas drauge!

Pavargęs ben Erachas per jėgą tempė šypseną, atsakinėdamas šeimininkui. Matėsi, jog tas atspėjo, kad svečią pas jį bėda atginė, bet

abu turėjo atiduoti duoklę mandagumui – klausinėjo vienas kito apie šeimą, gimines ir kitus reikalus. Jie susėdo didelio platano paunksmėje ant margaspalvio kilimo, ant kurio moterys dėjo pialas garuojančios žalios arbatos, plokščius dubenis, pridėtus saldaus meliono, kišmišo ir gliaudytų riešutų. Muslimas ak Džabaras vis ragino svečią kuo daugiau valgyti, mikliomis rankomis laužė šviežius paplotėlius ir dėjo prieš karaimą, bet tam kąsnis strigo burnoje.

– Tai kas nutiko, Anapai? – pagaliau pasmalsavo ak Džabaras, padėjęs ant kilimo tuščią pialą.

– Turiu didelį rūpestį, – ben Erachas taip pat nuleido pialą ir, lėtai rinkdamas žodžius, papasakojo šeimininkui viską, ką iš brolių Ochapkų buvo girdėjęs apie Einiaus likimą.

– Nesijaudink, Anapai, aš pasistengsiu apie tavo draugą viską sužinoti. Pats žinai, jei jis gyvas, aš tikrai jį surasiu, o tu kol kas pailsėk po sunkios kelionės. Ir tavo žmonėmis bus pasirūpinta, – pasakė ak Džabaras.

Ben Erachas nebandė ginčytis. Net tokios minties neturėjo. Niekuo nebūtų galėjęs padėti buchariečiui paskui jį lakstydamas, ir dar iš nuovargio besimerkiančiomis akimis. Greičiau tik trukdytų. Moterys paruošė jam patalą ant to paties kilimo, kur jie gėrė arbatą, mat karštą dieną geresnės vietos, kaip platano paunksmė, nerasi. Karaimas krito kaip pakirstas.

Regis, tik akis sumerkė, kai kažkas nedrąsiai iš tolo pašaukė, o netrukus ir atsargiai palietė ben Eracho petį:

– Kelkis, garbingasis pirkly. Kelkis.

Karaimas, dar dorai nepabudęs, atsisėdo guolyje, trindamas akis ir vis dar remdamasis į apdegusį platano kamieną. Gali būti, kad šitas medis mena laikus, kai mongolų būriai nusiaubė Bucharą.

Karaimas pamatė šalia pagarbiai palinkusį sargybinį ir ak Džabarą, mikliai besukantį aplink didelį katilą. Pagal kvapą ben Erachas atspėjo, kad tas kepa avieną. Iš pradžių jis pripylė aliejaus ir gerai pačirškino jame svogūnus, o jau tada dėjo moterų paruoštą mėsą. Avienos lajus

veikiai susimaišė su aliejumi, virsdamas tuo, ką buchariečiai paprastai vadina „fritiur". Įkaitęs riebalų mišinys iškart apsėmė mėsos gabaliukus, nurausvindamas juos it auksą, mėsa tebebuvo sultinga ir kvapi. Karaimas nesiliovė galvojęs apie dingusį Einių, bet šviežios avienos vaizdas ir kvapas nuteikė labai maloniai ir priminė ankstesnes viešnages šiuose namuose.

Šokinėdamas aplink katilą, Muslimas svečio nepamiršo – pats padavė Anapui molinį indą rankoms nusiplauti. Indas buvo pridengtas grotelėmis, pro kurias sutekėdavo pašildytas vanduo. Šeimininkas iš specialaus aukšto siaurakaklio ąsočio ant svečio rankų tris kartus šliūkštelėjo vandens. Supjaustęs melioną, jis padavė Anapui pialą arbatos, o paskui – ir dubenį garuojančios avienos.

– Pasistiprink, – pasiūlė karaimui, ir šis, kad ir kaip stengėsi kuo greičiau tą dubenį ištuštinti, rodėsi, niekad dugno nepamatys.

Ben Erachas nuolat turėjo save tramdyti ir lėčiau valgyti, mat atminė, kad Korane – musulmonų šventojoje knygoje – yra parašyta, kad bereikalingas skubėjimas – šėtono savybė. Pagaliau indas ištuštėjo, ir Anapas padėjo jį ant kilimo, klausiamai pažvelgęs į šeimininką. Tas gudriai primerkė žvitrias akis, ir ben Erachas galėjo spėti, jog bucharietis jau turi naujienų. Gerų naujienų.

Neapsiriko.

– Man pavyko sužinoti, kad Machmud-chano rūmų kalėjime mirties narve nuo vasaros sėdi kažkoks svetimšalis pirklys, – pasakė ak Džabaras ir paprašė savam kailyje nesitveriančio ben Eracho luktelti. – Machmud-chano nėra Bucharoje. Jis grįš mažiausiai po dviejų savaičių, bet aš susitariau su rūmų vyresniuoju, atsakingu už kalinių reikalus, kad ryt mus įleistų į kalėjimą. Tada viską ir sužinosime.

– Ačiū tau, senas drauge. Aš padengsiu visas išlaidas, – pažadėjo ben Erachas, puikiai nutuokdamas, kiek buchariečiui kainavo pastangos rasti Einių.

– Neįžeisk mano pavargusios širdies, – ak Džabaras pridėjo abi rankas prie krūtinės. – Padėti senam draugui – šventas dalykas.

Pažinodamas bucharietį Anapas nebandė ginčytis. Labai norėjosi viską pametus kuo greičiau pamatyti tą paslaptingą pirklį (juk negali būti, kad Bucharos kalėjimuose būtų pilna svetimšalių pirklių), tačiau jis puikiai suprato, jog teks daryti taip, kaip šeimininkas sako. Muslimas geriau žinojo Bucharos tvarką, ir karaimas susitaikė su tuo, jog teks palaukti, vakarą trumpinant šnekomis su ak Džabaru.

Labai ilgą vakarą – saulė dar tik leidosi.

Anapui ben Erachui prailgo ir vakaras, ir naktis, ir rytas.

Kai ak Džabaras pagaliau pasakė, kad jau laikas judėti, ir jiedu, lydimi trijų Muslimo vyrų, išjojo į siauras tarsi kalnų tarpeklis Bucharos gatves. Saulė jau buvo įkaitinusi orą, ir keliauninkams menkai bepadėjo maži, prie kiekvieno gatvės kyšulio prigludę šešėlių lopinėliai. Pastatai buvo išmarginti oranžinių atspindžių, kurie žaidė ir ant gatves užplūdusių žmonių. Nors buvo rytas, siaurose gatvelėse žmonių jau buvo devynios galybės. Atrodė – obuoliui nėra kur nukristi. Plėstis senam miestui trukdė Bucharos gynybinės sienos, namas lipo prie namo, o be to, saugumo sumetimais namai buvo pastatyti į gatvės pusę atsukant aklinas sienas. Anapas pastebėjo, kad, jei sienose ir buvo langai, tai siauri, it plyšiai, ir tik antrame aukšte. Atrodė lyg pilies šaudymo angos, išdėstytos virš įėjimo. Jeigu ir buvo medžių, tai augo jie prie arykų, kuriais į miestą tekėjo vanduo.

Keliauninkai ilgai užtruko, kol nusigavo iki Machmud-chano rūmų. Ben Krachas, jodamas ir laukdamas, kol sargybiniai pašauks už kalinius atsakingą rūmų žmogų, neramiai kramtė lūpas ir, perbraukdamas ranka tikrino, ar nebus įsikandęs iki kraujo.

Nors ir anksčiau atrodė, kad praėjo visa amžinybė, bet dar ilgiau jie sekė paskui rūmininką nesibaigiančiais kiemų ir koridorių labirintais. Pagaliau jie atsistojo prieš dideles metalu apkaltas duris, įtaisytas aklinoje sienoje. Rodos, visą amžinybę teko trypčioti prie jų nuo kulno ant pirštų, kol sargybinis krapštėsi, duris atidarinėdamas, o kai atraki-

no, rūmininkas pamojo, kviesdamas užeiti. Anapas pirmas žengė per aukštą slenkstį.

Jis žengė ir į bjaurią smarvę tarsi į sieną atsitrenkė, bet karaimą tai mažiausiai jaudino – stovėjo, viena ranka prisidengęs akis nuo plieskiančios saulės, ir dairydamasis apžiūrinėjo kieme išrikiuotus narvus, kurių gyventojai buvo panašūs tarsi identiški dvyniai.

– Kur? – nekantriai atsisuko į nosį prisidengti bandantį rūmininką, o tas mostelėjo, rodydamas į kiemo vidurį.

Daugiau neklausinėdamas, ben Erachas pasileido palei narvus, atidžiai apžiūrinėdamas kalinius. Kuo arčiau buvo kiemo vidurys, tuo lėtesnis darėsi karaimo žingsnis, kol pagaliau ties vienu sustingo.

Narvo įnamis gulėjo, it sraigė, susirangęs purve ant žemės. Iš pirmo žvilgsnio galėjo pasivaidenti, jog jis negyvas, tačiau ilgėliau pastovėjus matėsi, kad kalinys silpnai kvėpuoja. Jo apžėlęs, purvinas veidas atrodė išsekęs lyg oda padengta kaukolė tačiau ben Erachui užteko kelių trumpų akimirkų, kad pažintų Žybartaitį.

– Einiau! – pašaukė puldamas prie narvo, ir pakartojo, matydamas, kad kalinys nekrusteli. – Einiau!

Karaimas nematė, kad kiek atokiau sustojo rūmininkas ir ak Džabaras, o pirklys atidavė Machmud-chano tarnui pilną, net išsipūtusį kapšelį.

– Einiau, – kartojo ben Erachas, jau ant kelių klūpodamas. – Einiau, Einiau, pabusk, Einiau!

Kalinio akių vokai vos virptelėjo, šiek tiek pakilo, ir žvilgsnis atsirėmė į Anapą. Einius neturėjo jėgų krustelti, tačiau ben Erachas pamatė jo lūpų kampučiuose raukšleles, kurios krustelėjo, kiek primindamos šypseną. Buvo aišku – Žybartaitis jį pažino.

– Nesijaudink, Einiau, – šnabždėjo ben Erachas, nebodamas skruostais riedančių ašarų. – Aš tave iš čia ištrauksiu, būtinai ištrauksiu, kad ir kiek man tai kainuotų. Tuojau, Einiau, tuojau!

Anapas puolė prie buchariečių:

– Reikia kuo greičiau jį iš čia ištraukti. Sakyk, kiek nori, viską atiduosiu!

Abu pirkliai sužiuro į rūmininką, o tas sumišęs nuleido raudoniu užsiplieskusį riebų veidą. Matėsi, jog jam buvo nemalonu prisipažinti, kad nėra toks visagalis, kokį bandė vaidinti:

– Pats valdovas Machmud-chanas įsakė jį čia uždaryti ir iki mirties laikyti. Nieko negaliu padaryti – chanas mėgsta nuo sienos viršaus į kalinius žiūrėti. Tik jis tegali išleisti.

– Kodėl chanas taip ant Einiaus užsirūstino? Už ką jį taip ?

– Girdėjau kalbant, kad svetimšalis pirklys nenusilenkė chanui, kai tas prošal jojo.

– Bet pas mus niekas nebaudžia mūsų papročių nežinančių svetimšalių, bent jau į mirties narvą nemeta! – ak Džabaras niekaip negalėjo suprasti tokio chano pykčio priežasties.

– Aš nežinau, kodėl chanas taip užsirūstino ant svetimšalio, tačiau kelis kartus ėjo tik į jį pažiūrėti ir klausinėjo, ar dar gyvas. Be jo žinios aš nieko negaliu padaryti, – pakartojo rūmininkas, kaltai skėsčiodamas putnias rankas.

– O kada chanas sugrįš?

– Už poros savaičių

– Bet per tiek laiko Einius tikrai numirs! – ben Erachas iš nevilties sprogte sprogo, tačiau rūmininkas tik gūžtelėjo pečiais, nieko nebesakė ir, lydimas sargybinio, lėtai nuėjo palei narvus.

– Ką darysime? Jis gi labai serga, dviejų savaičių tikrai neištvers, numirs, – ben Erachas viltingai pakėlė akis į ak Džabarą, nenorėdamas pamatyti, kad ir tas sutrikęs, nors buchariertis bandė to neparodyti:

– Tu pasišnekėk su savo draugu, o man reikia pagalvoti.

– Gerai, bet atsimink – nieko nepagailėsiu, kad tik Einių ištraukčiau, – pakartojo savo pažadą karaimas ir vėl puolė prie narvo, bandė šnekinti Žybartaitį, guosti ir drąsinti, žadėdamas kuo greičiau išvaduoti.

Tuo metu ak Džabaras sekė paskui rūmininką, galvodamas, ko griebtis – ar bandyti įsiteikti rūmininkui, ar patiems lėkti ieškoti Machmud-chano – taip būtų patikimiau. Ratą apsukęs, tas stabtelėjo

ties dervišo narvu ir pasilenkęs apžiūrinėjo ant žemės gulintį jo kūną. Paskui atsitiesęs pasišaukė sargybinį ir kažką jam pasakė, rodydamas į kalinį. Sargybinis taip pat apžiūrėjo dervišą, išsitraukė kardą ir, prakišęs jį pro virbus, kelis kartus smaigaliu pabaksnojo dervišą. Tas nekrustelėjo.

– Negyvas, – atsisukęs paaiškino rūmininkui.

– Sutvarkyk, – paliepė sargybiniui, o tas nusilenkęs nuskubėjo prie durų. Ak Džabaras jau ketino užkalbinti rūmininką, bet nusprendė luktelti ir pažiūrėti, kas bus toliau.

Sargybinis greitai grįžo, lydimas dviejų vergų, nešančių kablius. Tie atlapojo narvo dureles, užkabino kabliais kūną ir vėl dingo už durų, paskui nusitempdami palaikus.

– Kur jį nutempė? – paklausė ak Džabaras, pagaliau prisiartinęs prie rūmininko.

– Išveš už miesto ir išmes dykvietėje – taip daroma su visais mirusiais nusikaltėliais. Jais pasirūpina valkataujantys šunys, – gūžtelėjo pečiais tas ir, atspėjęs, ko pirkliui reikia, aplenkė jį. – Gaila, bet aš tikrai niekuo negaliu jums padėti.

– Viskas alacho valioje, – ak Džabaras stengėsi, kad jo balsas skambėtų nuolankiai, nusilenkdamas bandė slėpti džiugiai blykstelėjusias akis, o tada pasiskubino grįžti prie dar klūpančio ir Einių šnekinančio ben Eracho.

– Na? – šis viltingai atsisuko į bucharietį.

– Viskas gerai. Pasakysiu rūmininkui, kad palauksime, kol sugrįš Machmud-chanas, o tada prašysime, kad dovanotų tavo draugui.

– Ir tu sakai, kad viskas gerai?! – išpūtė akis ben Erachas. – Juk jeigu tuojau pat jo neištrauksime, tai jis mirs vėliausiai po poros dienų. Negaliu laukti Machmud-chano!

– Nusiramink, viską mes galime! – ak Džabaras puolė tramdyti karaimą. – Pasikliauk manimi ir pasakyk savo draugui, kad laikytųsi, o aš pasirūpinsiu, kad jis gautų kuo geresnius pietus. Ir dar pasakyk, kad vakare mes ateisime. Būtinai!

Muslimas, vėl nuskubėjo prie rūmininko tartis, o ben Erachas vis rinko ir bėrė Žybartaičiui padrąsinančius žodžius, nors ir pačiam sunkiai sekėsi atsispirti jėgas pakertančiai nevilčiai. Einius neįstengė pasakyti nė žodžio, tik ašaros riedėjo jo skruostais, palikdamos šviesius takelius veidą dengusiame purve.

Anapas dar būtų klūpojęs, kad tik nors vieno Einiaus žodelio sulauktų, tačiau ak Džabaras nėleido:

– Turime eiti, – tarė, uždėjęs ranką ant peties. – Nereikia piktnaudžiauti chano parankinio gerumu. Mums jo dar reikės, juk norime išgelbėti tavo draugą. Eime!

Anapui protas sakė, kad Muslimas teisus, tačiau širdis negalėjo susitaikyti. Jis troško išlaužti narvo duris, pakelti ant rankų tai, kas iš draugo liko, ir išsinešti. Bet metų metus kaupta patirtis nugalėjo: tiesiai – arčiau, o aplink – greičiau.

– Aš tuojau sugrįšiu. Maldauju – laikykis! – paskutinį kartą sušnibždėjo Einiui atsistodamas ir žengė, vis atsisukdamas į taip ir nekrustelėjusį, tik žvilgsniu jį sekantį Einių.

– Na, ir niekšas tas chanas! Šitaip kalinius kankinti.

– Nesakyk, jam dar toli iki jo giminaičių. Va pas chorezmšachą vienas kalėjimas buvo po arklidėmis. Ant kalinių nuolat tekėdavo dvokiančios srutos, o prižiūrėtojai tyčia veisdavo kraują siurbiančias erkes. Nesijaudink, viskas bus gerai, aš tau pažadu, – vis kartojo buharietis karaimui. Ir ben Erachas stengėsi tikėti draugu, kaip vaikystėje tikėjo tėvu, kai tas, bėdai ištikus, ramindavo, kartodamas, kad viskas bus gerai.

Stengėsi, tik neišmanė, kur rasti stiprybės.

* * *

Einius sapnavo nuostabų sapną: prie jo narvo klūpojo ben Erachas ir verkdamas žadėjo jam padėti, o paskui atsikėlė ir su dar dviem vyrais nuėjo, prisiekęs sugrįžti.

Tai buvo taip nuostabu ir tikroviška, kad Žybartaitis labai norėjo atsakyti karaimui, tačiau neturėjo jėgų. Jis tik gulėjo, žiūrėdamas, kaip

ben Erachas klūpo, paskui – eina, dar vėliau – dingsta už durų, lyg būtų ištirpęs. Einius vėl paskendo pilkoje migloje, kuri gaubė jį jau nežinia kiek laiko.

Žemaitį pažadino beveik užmirštas dalykas – šilto, garuojančio maisto kvapas. Praplėšęs akis jis manė, kad vis dar sapnuoja – prie pat jo stovėjo ne vienas įprastas apdužęs molinis dubuo, o dvi gilios lėkštės. Tokios paprastai naudojamos tik rūmuose. Einius sunkiai ištiesė ranką, pasirengęs tam, kad lėkštės kiekvieną akimirką gali išnykti kaip atsiradusios lyg koks miražas. Bet pirštais palietęs lėkštę kalinys pajuto, jog ji karšta. Aiktelėjęs atitraukė ranką ir aušindamas įsibruko pirštus į burną, o paskui, prislinkęs prie lėkščių, dirstelėjo, kas jose.

Vaizdas vėl buvo tarsi iš sapno: vienoje lėkštėje garavo ryžiai, kitoje – virta mėsa. Einius suleido pirštus į ryžius, nusiteikęs, kad tuoj sugriebs saulės įkaitintą smėlį, bet viskas buvo tikra! Pagaliau Žybartaitis pakėlė prieš akis pilną saują. Ryžiai slydo žemyn, tyško žemėn, o Einius gaudė juos burna, kol pamerkė veidą į ryžius ir šlamštė, kol susigriebė laižąs pirštus.

Kai ryžių lėkštė ištuštėjo, Einius metėsi prie mėsos, sparčiai ją sudorojo ir nučiulpė kaulus, o paskui, nebeįstengęs nei krustelti, čia pat susmuko, neatlaikęs ūmai atsiradusio begalinio nuovargio. Pilve, lyg akmuo įstrigo ir spaudė, virsdamas žarnas deginančia liepsna. Einius tyliai dejavo, prispaudęs prie pilvo rankas, negalėdamas sulaikyti ašarų.

Nukamuotam kūnui toks skausmas buvo nebepakeliamas, ir Einius prarado sąmonę. Kai atsigavo, saulė jau krypo vakarop, skausmas viduriuose buvo kiek aprimęs, bet tik tol, kol jis gulėjo beveik nekvėpuodamas, nes menkiausias krustelėjimas atsiliepdavo aštriu dūriu pilve. Kaip ten bebūtų, jis jautėsi kiek stipresnis nei rytą, tačiau karštis iš vidaus nepaliovė tvoskęs, prakaitas liejosi upeliu, o drumstas žvilgsnis vos kelis žingsnius tesiekė. Užsimerkęs Einius lengviau pasijusdavo, todėl tik retkarčiais praplėšdavo akis, baugščiai mėgaudamasis seniai pamirštu sotumo jausmu.

Dabar atsimerkė išgirdęs ben Eracho balsą:

– Einiau, pabusk, Einiau!

Žybartaitis pakluso, sykiu dar spėjęs nusistebėti, kodėl tuščiai varginasi, juk kai atsimerks, toks malonus sapnas prapuls, kaip ne kartą yra buvę. Bet ne – išvydo prie virbų prigludusį karaimo veidą.

– Anapai? – nepatikliai pratarė, tiesdamas ranką, vėl, kaip su lėkštėm žiūrėdamas, ar vaizdas neišnyks. Ben Erachas, atspėjęs jo nuogąstavimus, pats ištiesė pro grotas ranką ir jų pirštai susinėrė.

– Kaip tu čia atsiradai, Anapai? – Einius springo ašaromis, nepaleisdamas draugo rankos, ir kiek galėdamas suspaudė pirštus.

Ben Erachas dėjo vidun maistą, kurį jam padavinėjo nepažįstamas senis. Norėdamas į jį įsižiūrėti, žemaitis turėjo pasukti galvą, bet tam reikėjo per daug jėgų, ir Einius vis žvelgė į ben Erachą, bandydamas suprasti, ką tas sako.

– Ar supranti, ką tau sakau? – pagaliau iš tolo jį pasiekė neramus karaimo balsas.

– Ką? – nesuprato Žybartaitis, ir ben Eracho veidas dar labiau priartėjo, o balsas virto įtikinėjančiu, beveik įsakmiu šnabždesiu:

– Atidžiai paklausyk, įsidėmėk ir viską daryk, kaip sakau! Kitaip mes tau niekuo negalėsime padėti, nes sergi labai rimtai ir gali būti, kad, norėdami tave išgelbėti, turime labai skubėti. Duodu tau tris rutuliukus, kuriuos turi gerai paslėpti, o ryt rytą, prieš pusryčius, – praryti. Ir neišsigąsk. Nuo jų tavo siela tik trumpam nukeliaus į gėlių slėnį. Sargybiniai pagalvos, kad numirei, išgabens už miesto ir išmes tavo kūną. Ten mes jau lauksime ir tavim pasirūpinsime, tu tikrai atsibusi, čia tokie seni, slapti ir mažai kam žinomi vaistai. Machmud-chanas, tas niekšas, kuris tave čia įkišo, galvos, kad tu nebegyvas, ir mes galėsime toliau keliauti. Ar viską supratai?

– Su... – išsunkė Einius ir dar užmerkė akis, taip parodydamas, jog suprato.

– Imk, – ir ben Erachas, ak Džabaro užstojamas nuo prie durų nuobodžiaujančio sargybinio, įspraudė žemaičiui į delną tris nedidelius juodus rutuliukus. Žybartaitis, net nežvilgtelėjęs, paslėpė juos savo skarmalų likučiuose.

Karaimas dar ilgai klūpojo palei narvą ir kaip išmanydamas drąsino Einių, o tas vis užmerkdavo akis, parodydamas, kad viską girdi ir supranta.

– Metas eiti, – Žybartaitis išgirdo buchariečio balsą ir pamatė ant ben Eracho peties jo ranką.

– Tuojau, – neatsisukdamas atsiliepė Anapas ir atsargiai spustelėjo Einiui delną. – Padaryk taip, kaip sakiau, Einiau, ir rytoj mes pasimatysime laisvėje.

– Taip, – iškvėpė kalinys, užmerkdamas ašarų pilnas akis. Kai prasimerkė, karaimo jau nebebuvo. Akimirką Einius net išsigando, – jeigu čia tebuvo sapnas? Skubiai kyštelėjęs pirštus į užantį, lengviau atsiduso, užčiuopęs ben Eracho duotus rutuliukus.

Viltis vėl ruseno ir nebeketino pasiduoti. Einius gulėjo ten, kur jį paliko ben Erachas su buchariečiu, ir grimzdo į miegą, laukdamas lemtingo momento. Laikas vėl pradėjo slinkti vėžlio žingsniu. Pagaliau atnešė vakarienę; šiuokart Einius pastebėjo, kad su sargybiniu atėjo trys vergai. Du iš jų tempė kasdieninį katilą, o vienas nešė dvi porcelianines lėkštes. Prisiartinęs prie Einiaus narvo jis padėjo lėkštes, o paskui, netaręs nei žodžio, pasiėmė tuščias ir išėjo. Veikiai ir kiti du vergai ištempė tuščią katilą, o sargas užtrenkė duris. Iš visų pusių po kiemą pasklido čepsėjimas.

Einius įstengė priropoti prie lėkščių ir žvilgtelėjo į jų vidų. Veidą vėl nutvilkė svaiginanti ryžių ir virtos mėsos šiluma, tokia, kad Žybartaitis kelias akimirkas mėgavosi ja, kol pagaliau pradėjo valgyti. Tik šįkart prisivertė iš lėto ryti, kad pajustų, kaip maloni šiluma slenka ir sklinda po kūną. Bebaigdamas mėsą, Einius paliko porą gabalų, kad pavaišintų dervišą, bet kai atsisuko į tą pusę, pamatė, jog narvas tuščias.

Žybartaitis ne kartą buvo matęs, kaip vergai tempia iš narvų mirusius kalinius, o dabar iš Anapo aiškinimo jau žinojo, kas vėliau bus padaryta su jų kūnais. Suskaudo širdį, atsiminus pokalbius su dervišu, bet Einius veikiai susigriebė, kad dabar jam labiausiai rūpi dubenyje likusi mėsa. Nebebuvo su kuo dalintis, ir žemaitis viską suvalgė pats.

Sotumas šildė bei migdė ir pirklys nesipriešino, nugrimzdo į miegą – vienintelį vaistą, kurį dar tebeturėjo. Ką privalo padaryti ryte, jis taip pat nepamiršo. Pabudo auštant. Kituose narvuose jau bruzdėjo kaliniai, ir Einius nusprendė, jog nėra ko laukti. Jis išsitraukė iš užančio rutuliukus, atidžiai juos nužvelgė, laikydamas tik pirštų galiukais.

Rutuliukai priminė atšalusias žarijas. Žybartaitis norėjo lyžtelti, bet persigalvojo, atsiminęs, jog ben Erachas buvo griežtai prisakęs visus juos iškart praryti. Jis nejautė ypatingos baimės, tik nekantravo greičiau viską pabaigti. Jam terūpėjo kuo greičiau iš čia ištrūkti. Žemaitis susigrūdo visus tris rutuliukus į burną, nurijo, o tada atsigulė ir ėmė laukti, kas bus toliau.

Iš pradžių nieko nepajuto. Žvelgė į dangumi plaukiančius debesis, iš jų vis po vieną išsirinkdamas ir lydėdamas akimis, kol tas prapuldavo tolumoje. Kūną užliejo nenusakomas džiaugsmas: dangaus mėlį keitė žaluma, žvilgsnis plaukė pienėmis pasipuošusia pieva, kol atsitrenkdavo į ją supančią miško sieną ar sustingdavo palei Ventės vandenis. Einius brido per pievą, visa krūtine kvėpdamas svaigų orą, pirštų galais braukdamas pienių galvutes. Jo pasitikti skubėjo senyva moteris. Einius pažino ją ir ištiesė rankas:

– Mama!

* * *

Anapas ben Erachas naujienų laukė Muslimo ak Džabaro namuose. Abu pirkliai sėdėjo po tuo pačiu platanu, tarsi ramiai gurkšnodami arbatą, bet iš tiesų – spirgėte spirgėjo, nekantraudami.

Pirmiausia naujausias žinias atnešė vyras, stebėjęs Machmud-chano rūmų vartus:

– Išvežė, – uždusęs išpyškino. – Įsimetė į tą pačią arbą, kuria visada vežioja lavonus. Lydi sargybinis ir du vergai.

Po išgerto nežinia kelinto arbatos puodelio pro plačiai atvertus vartus įgirgždėjo dviejų jaučių tempiama arba, kurioje gulėjo keli suvynioti kilimai.

– O, štai ir kilimai mano žmonoms, – garsiai ištarė ak žabaras, stodamas ir žengdamas pasitikti arbos. Jam iš paskos nusekė ir ben Erachas. Karaimas iš paskutiniųjų tvardėsi, kad neaplenktų šeimininko.

– Geri kilimai, – bucharietis, apžiūrėjęs, patapšnojo per vieną kilimą ir pamojo iš tolo juos stebėjusiems vergams. – Neškit į moterų pusę. Tik atsargiai, – tyliai pridūrė jiems prisiartinus.

Ben Erachas vėl iki skausmo kramtė lūpas, nespėjusias užgyti po apsilankymo pas kalinį. Kilimai vienas po kito prapuolė pirklio name, moterų pusėje.

– Na, atrodo, mums jau laikas aplankyti tavo draugą kalėjime, – al Džabaras atsisuko į karaimą ir pamojo vergams atvesti jiems žirgus. Kai sargas uždarė už jų nugarų vartus, pirkliai pavarė žirgus risčia ir, kiek leido žmonių minios gatvėse, pasileido į Machmud-chano rūmus.

Jiems teko palaukti, kol tarnai ieškojo už kalinius atsakingo rūmininko. Tas atrodė sutrikęs:

– Atleiskit, kad atnešu blogą žinią – Alachas šiąnakt pasišaukė jūsų draugą.

– Tesiilsi jo siela ramybėje, – nulenkė galvą ak Džabaras, perbraukdamas delnais per veidą. – Ačiū Alachui, kad pagailėjo jo iškankinto kūno.

Bucharietis atsigręžė į palinkusį, ašaras braukiantį ben Erachą ir apglėbė jį per pečius:

– Eime, senas drauge, – bet prieš išsivesdamas karaimą dar nusilenkė rūmininkui:

– Ačiū tau, gerbiamasis, už vargus. Niekada to nepamiršime ir būsime tau dėkingi.

Tai pasakęs, pasiskubino išsivesti garsiai raudantį ben Erachą. Jis kone iki pat ak Džabaro namų nesiliovė ašaras braukęs.

– Ir iš kur semi tiek ašarų? – nusistebėjo bucharietis, jau savam kieme nulipęs nuo žirgo.

– Susikaupė. Dabar, kai tas rūmininkas pasakė, kad jis mirė, pačios teka, – ben Erachas jau šypsojosi, nors ašaros dar drėkino skruostus.

– Senstam, mielas drauge, – ak Džabaras irgi nusišypsojo. – Daromės minkštaširdžiai, o tai blogai, nes nepadeda tvarkyti reikalų.

– Gerai jau gerai, senas lapine, toks kaip tu dar dešimt jaunų už diržo gali užsikišti, – nusijuokė karaimas ir tuoj surimtėjo. – Gal jau galime eiti pas Einių?

– Galim, dabar jau galim.

Abu vyrai nuskubėjo, bet kad ir kaip skubinosi, karaimas nepamiršo rytiečių papročio – paliko apavą už slenksčio.

Kambario, kuriame gulėjo Einius, langai buvo uždengti. Buvo matyti užmerktos akys, o moterų nupraustas veidas prietemoje bolavo tarsi pienas.

– O gal jis negyvas? – susirūpino ben Erachas, pripuolęs prie Žybartaičio patalo.

– Gyvas, tikrai gyvas. Tik jo kvėpavimas labai negilus. Paliesk jo krūtinę ir pajusi, kad širdis plaka, tik labai silpnai. Paliesk, – paragino Muslimas, ir karaimas atsargiai, nepatikliai uždėjo ranką ant įdubusios Einiaus krūtinės. Įsiklausė, net galvą ant krūtinės padėjęs, ir laimingas nušvito, kai pajuto silpną stuktelėjimą giliai po delnu. Iš pradžių vieną, po kelių akimirkų – antrą, trečią, ketvirtą...

– Bet jis labai silpnas. Ar išgyvens? – ben Erachas susirūpinęs pakėlė galvą į ak Džabarą.

– Pasiunčiau parvežti geriausią Bucharos daktarą. Jis pasirūpins tavo draugu, – nuramino Muslimas.

Anapui nieko daugiau nebeliko, kaip tik pasikliauti buchariečio žodžiais ir atsiduoti dievų malonei. Jis sėdėjo prie Einiaus, nenuleisdamas akių nuo išsekusio draugo veido ir nė akimirkai neatsitraukdamas, tik kai pagaliau pasirodė daktaras, užleido jam savo vietą, o pats liko stypsoti atokiau, vis stebėdamas, ką daktaras daro Žybartaičiui.

– Kaip jis?

– Gyvens. Tik labai jau nusilpęs, o be to, jam dar ir plaučių uždegimas. Reikės geros priežiūros, – paguodė žilagalvis, aukštas ir prakaulus daktaras.

– Bet mums reikia į Karakarumą keliauti. Kada galėsime?

– Na, jei viskas bus gerai, tai gal po savaitės, ir ne greičiau. Ir tik palankine galėsite jį gabenti. Dabar reikia ypač gerai juo rūpintis.

– Rūpinsimės. Mes labai juo rūpinsimės, – pažadėjo ak Džabaras. – Tik jūs geriausių vaistų negailėkite. Mes už viską sumokėsime. Anapai, tu eik prie savo draugo. Aš pats su daktaru išsiaiškinsiu.

Karaimas klusniai nušlepseno prie Einiaus guolio ir vėl įsitaisė šalia, ant siuvinėtos pagalvėlės, žiūrėdamas į išsekusį Žybartaičio veidą. Jis vis bandė klausytis, apie ką buchariečiai šnekasi, bet nervai buvo tokie įtempti, kad net spengė ausyse, ir jis beveik nieko nesuprato.

Jis bandė pagelbėti aplink Einių tupinėjančioms moterims, tačiau tos, veikiai įsitikinusios, jog iš jo jokios naudos, paprašė viską patikėti joms. Nusileido saulė, ir moterys uždegė aliejines lempas, tačiau ben Erachas matė tik Einiaus veidą, kuriame per tą laiką nei vienas raumenėlis nekrustelėjo.

Apėmė miegas. Anapas dar bandė trinti akis, tačiau tai tik trumpam gelbėjo, galvą lyg kas prie žemės lenkė. Moterys pasirūpino, kad karaimas patogiau išsitiestų, po galva pakišo pagalvę, užklojo ir pakaitomis budėjo prie Einiaus. Jos vis keitė kompresus ant jo kaktos ir girdė daktaro paliktais vaistais.

Einius tebebuvo išblyškęs tarsi negyvėlis.

* * *

– Mama!

Medeina, iki kelių paskendusi pienėse, lėtai brido pieva. Ji šypsojosi sūnui, tiesė į jį rankas ir Einius pasileido prie motinos, kiek tik kojos neša. Kad ir kaip jis stengėsi, juos skyręs atstumas mažėjo labai lėtai. Einius nė nemanė pasiduoti – bėgo, o jo kojos, regis, vis lengviau atsiplėšdavo nuo žemės, jau kone skriejo. Kojos susipynė ir jis krito į žolę, lyg dalgiu pakirstas. Apsvaigęs nuo pievos kvapų, Einius parkrito, kai Medeina buvo kone ranka pasiekiama.

Tokia nesėkmė tik pralinksmino jį, ir, apsivertęs ant nugaros, atmetęs į šonus rankas, jis prapliupo kvatotis, dar vis gaudydamas žvilgsniu Medeiną. Motina buvo visai čia pat, žvelgė iš viršaus žemyn ir jos lūpose pražydo šypsena. Paskui, kažką kalbėdama, ji palinko prie sūnaus, bet tas niekaip neįstengė išgirsti jos žodžių, o kai norėjo paprašyti, kad ji kalbėtų garsiau, žodžiai strigo gerklėje. Maža to – Medeinos veidas ėmė blykšti ir ryškėjo visai kito žmogaus bruožai.

– Mama! – žodžius spaudė Einius, bet garsas taip ir neišsiveržė, o motinos veidas be paliovos kito, ryškėjo vyro bruožai, kurie vis labiau gožė Medeinos veidą, kol Einius pagaliau pažino virš jo palinkusį ben Erachą.

– Mama! – Žybartaitis vis bandė šaukti, lyg taip būtų galėjęs sulaikyti Medeiną, tačiau vis aiškiau matė karaimo veidą ir net išgirdo jo balsą:

– Einiau, Einiau!

– A-aš... – žemaitis pagaliau įstengė išsunkti, akimis už ben Eracho tebeieškodamas motinos, bet veltui. Kažkur girdėjosi balsai, tačiau, kad ir kiek Einius jų klausėsi, Medeinos nebeišgirdo.

– Ku-ur a-aš? – paklausė Žybartaitis, susijaudinęs, kad niekaip negali susivokti, kas vyksta.

– Tu saugus. Viskas gerai, Einiau. Tu pas draugus, – bėrė ben Erachas. Žybartaitis lyg ir nujautė, jog nutiko kažkas baisaus, bet niekaip negalėjo atsiminti nieko konkretaus. Tik kai pagaliau iš atminties rūko išplaukė narvo detalės, Einius pasijuto tarsi durklu į paširdžius gavęs.

– Viskas gerai, tu saugus, – vėl puolė guosti ben Erachas, atspėjęs Einiaus nerimą, bet šis nespėjo daugiau nieko jo paklausti: karaimą užstojo kelios moterys. Jos apspito Žybartaičio guolį: viena pasodino pirklį, kita supylė į burną vaistus, o trečia padavė vandens jiems užgerti. Jos maitino Einių tarsi vaiką. Iš pradžių jam buvo sunku nuryti kąsnį, bet nejučia lėkštė ištuštėjo, ir Einius viltingai žvilgtelėjo į moteris. Viena iš jų kažką pasakė, o ben Erachas išvertė:

– Sako, kad po ilgo badavimo daug valgyti negalima. Net mirti gali. Tau reikės iš naujo prie maisto pratintis. Sako, kad tu dabar turi miegoti.

Miegoti – ir Einius, paguldytas atgal į patalą, pasijuto visai išvargęs. Užsimerkė, jausdamas, kaip malonu nuleisti vokus. Jis kažkodėl dar pabandė priešintis tam saldžiam nuovargiui, tačiau greitai jau skendo tirštoje migloje.

Kelias dienas aplink jį viskas sukosi ratu: miegodavo, kol moterys pažadindavo, sugirdydavo vaistus, pamaitindavo bei pakeisdavo prakaitu permirkusius rūbus, paskui šalia atsisėsdavo ben Erachas ir kalbėdavo, daugiau pats pasakodamas ir padėdamas viską prisiminti. Nuovargis veikiai vėl užmerkdavo Žybartaičiui akis, nes kambaryje žvilgsniui net nebuvo kur užkliūti. Atrodė, kad be guolio ir daugybės kilimų jame nieko nebuvo, tik vėliau, kai kiek atsigavo, pirklys pastebėjo, kad moterys prireikus ima daiktus iš nišų sienoje. Ten buvo ir indų, ir puošnios skrynios, kurių dangčiai atsidarydavo ne į viršų, o į šoną. Ligonis akis galėjo paganyti ir į lubas, išdažytas ir išpuoštas įmantriu raštu. Žybartaitis stebeilijosi į tą grožį, kol akys paskausdavo ir imdavo merktis.

Ir moterys, ir ben Erachas liepė jam kuo daugiau miegoti, o jis paklusniai vykdė jų prašymus, bet beveik kasnakt trumpam pabusdavo. Iš pradžių, atsiminęs narve kęstą nakties šaltį, vis stebėdavosi, kad jam taip šilta, net baiminosi, ar nebus karštinė vėl prasidėjusi. Tačiau karaimas ramino, girdi, jis guli ant sandalo gulto, ir dar negalinčiam pajudėti Einiui teko pasitenkinti draugo aiškinimu, jog – tai įduba plūktinėje molio asloje, kuri žemiau aslos lygio uždengiama medinėmis grotelėmis, o ant jos paprastai statomas neaukštas stalelis, plačiai užklotas storu, kartais net dygsniuotu paklotu. Kai šalta, šeimininkas sėdi sau ant grindų, pakišęs kojas po stalu ir pasistatęs jas ant grotelių, uždėtų tiesiai ant žarijų, prisidengęs kelius staltiese, kad šiltas oras neišsisklaidytų, ir jaučiasi kaip vasaros dieną. Einių slaugytojos buvo paguldę ant to stalelio, kad jam visą laiką būtų šilta.

Kitąsyk prasimerkęs Žybartaitis pamatydavo jį apžiūrinėjantį daktarą.

– Dar silpnas, – tas vis atsakydavo kamantinėjamas ben Eracho, nekantraujančio, kada pagaliau jie galės keliauti. – Jeigu jau dabar jį veši, tai geriau iškart palaidok. Bus mažiau vargo.

Taip praėjo savaitė, o ir antra buvo besibaigianti, ir Anapui jau ėmė padai svilti. Jis bevelijo ištrūkti iš Bucharos iki Machmud-chano sugrįžimo. Aišku, mažai tikėtina, kad didžiūną galėjo pasiekti kokia žinia apie Einių, tačiau karaimas nenorėjo rizikuoti. Žybartaitis jau bandė po kambarį vaikščioti, ben Eracho padedamas, bet greitai pailsdavo ir suprakaituodavo.

Karaimas kasdien klausinėjo daktaro, ar jie jau gali keliauti, kartodamas, kad iki žiemos gali nebespėti pasiekti Karakarumo ir nuo to ligoniui bus dar blogiau, nes kelyje užklups šalčiai. Daktaras vis juokais išsisukdavo. Bet vis tik vaistai, laikas, miegas ir gera priežiūra padarė savo darbą: Einiaus skruostai paraudo, akyse sužibėjo gyvybė, raumenys sustiprėjo.

– Gerai, – pagaliau tarė daktaras. – Galite keliauti, tik privalėsite griežtai laikytis to, ką paliepsiu.

Daktaras ilgai ir nuobodžiai ben Erachui bei pačiam Einiui aiškino, kaip elgtis, kokius vaistus ir kiek vartoti ir dar daug visokių smulkmenų. Anapas neatidėliodamas ėmė rūpintis kelione. Jau anksčiau, su ak Džabaro pagalba, buvo suradęs stiprų kupranugarį, ant kurio įtaisė palankiną, buchariečio žmonės apsiuvo jį veltiniu, kad Einiui jame būtų kuo šilčiau. Į vidų tilpo net pagalvėlės. Taip įsitaisęs, Einius ne keliaus, o tiesiog sklandys ore.

Pirkliai neatidėliojo – iškeliavo kitos dienos ankstų rytą, kai tik Einių paskutinį kartą apžiūrėjo daktaras. Iki Bucharos sienos juos palydėjo ak Džabaras su keliais savo vyrais. Vėliau ben Erachas ir Einius keliavo su trimis karaimo palydovais. Priekyje jojo Anapas, paskui jį – vienas iš palydos, o prie jo balno už pavadžio buvo pririštas kupranugaris nešantis palankiną su jaukiai jame įsitaisiusiu Einiumi. Keliauninkų vilkstinę pabaigė dar du raiti Kafos pirklio vyrai.

Jie jojo – kaip įmanydami greičiau, bet taip pat stengėsi būti atsargūs, norėdami nepakenkti dar silpnai Einiaus sveikatai. Ant kulnų jiems lipo žingsnį vis spartinantis ruduo.

VI skyrius

KARAKARUMAS

Buvo gili žiema, kai Anapo ben Eracho vedama nedidelė vilkstinė pagaliau pasiekė sniegu užverstą Karakarumą.

Kelionė buvo ilga ir sunki. Daug sunkesnė, nei karaimas tikėjosi. Einiaus sveikata kelis kartus buvo pavojingai pablogėjusi, ir keliautojams tekdavo kelioms dienoms stabtelti jamos stotyse kol Žybartaitis kiek geriau pasijusdavo, ir keliautojai galėjo judėti toliau. Pasitaikydavo dienų, kai ben Erachas, nors ir labai jaudindamasis dėl Einiaus sveikatos, vis tik išdrįsdavo nuvesti savo mažą vilkstinę nuo vienos jamos iki kitos. Laikas spaudė.

Didžiausi sunkumai prasidėjo, kai keliautojus užklupdavo vėlyvo rudens audros. Tarsi stalas lygiose stepėse nebuvo kur nuo jų pasislėpti. Vyrams tekdavo guldyti ant žemės žirgus ir kupranugarį, apkloti antklodėmis, bei patiems lįsti po jomis šalia kuprio. Lyg kape jie gulėdavo aklinoje tamsoje, klausydamiesi nuožmaus vėjo riaumojimo, jausdami, kaip vis labiau uždangalus slegia didėjantis smėlio kalnas. Kitąsyk ne juokais susirūpindavo, ar bepavyks gyviems išsikapstyti.

Ne ką lengviau (jei ne atvirkščiai) buvo, kai sykį išsikapstę iš tokio kapo išvydo, jog stepę užklojo sniego skara, kuri kone kasdien storėjo. Ir sniego, ir smėlio audros buvo vienodai bjaurios. Keliautojams teliko guostis, kad sniegas negirgžda tarp dantų, ne taip, kaip visur besiskverbiančios smiltys.

Be galo ir krašto besiliejanti sniego baltuma gąsdino. Einius jautėsi nejaukiai, kai susisiautęs į kailinius dairydavosi pro palankino plyšį. Nemažai visokių keistenybių buvo matęs ir dar daugiau girdėjęs. Ir apie stepių platybes taip pat. Tačiau visai kas kita – pačiam pamatyti. Ir dar nuo kupranugario nugaros aukštybės (jei būtų buvęs sveikas, nei už ką nebūtų ant jo keliavęs, nors ir matė, kad tai gan ramus gyvulys, bet ką gali žinoti, kas jam šaus į galvą).

Einiui trūko miško kaip jūreiviui po ilgo plaukiojimo – žemės. Kelių auksinių monetų nebūtų pagailėjęs, kad tik pamatytų nors ir sniegu užverstų krūmų šakas. O čia dienų dienas galėjai keliauti ir be priešais praėjusių karavanų išminto kelio nepastebėti jokio gyvio palikto pėdsako. Tik arčiau Karakarumo atsirado ir vis daugėjo pėdsakų, kuriuos paliko žirgų, galvijų ar avių bandos. Kelias, kuriuo keliavo vilkstinė, vis dažniau pasimesdavo jau ištryptose platybėse, ir Einius dienų dienas spoksojo, apžiūrinėdamas bandas, kurios ritosi, tarsi bangos jūroje, ir apie kurias ant savo nepavargstančių žirgų zujo piemenys.

Einius žinojo, jog mongolų sostinė – ranka pasiekiama. Kai iki Karakarumo keliauti liko penkios dienos, jamos, kurioje nakvojo, viršininkas norėjo pasiųsti juos kažkokiu aplinkiniu keliu, tačiau ben Erachas, kuris suprato, kad tuomet jiems teks sugaišti kelyje penkiolika dienų, davė šiam dovanų ir išmeldė, kad leistų jiems keliauti tiesiai. Kai tik įstengdavo, Žybartaitis, nujausdamas, kad jau artėja, vis dairėsi, kur ta mongolų sostinė, bet miestas vis vien prieš akis išniro netikėtai. Atrodė, lyg balta miško siena išdygo. Užliūliuotas sniego baltumo Einius krūptelėjo, išgirdęs ben Eracho šūksnį, ir dirstelėjo, kur tas ranka rodė, nors dar nespėjo susivokti, ko karaimas nori. Jis prisimerkė – tolumoje kilo balta siena, ir iš tolo galėjai pamanyti, kad tai pūgos supūstyta sniego ketera, bet artėjant ji vis ryškėjo, kol iškilo prieš juos į trijų vyrų aukštį.

Kelias atsirėmė į vartus ir mažoji vilkstinė, prajojusi pro nuobodžiaujančius sargybinius, pagaliau pateko į Karakarumą. Tiesa, kol jie nusigavo iki ben Eracho kibitkos dar teko pasikankinti, grūdantis sau-

sakimšomis miesto gatvėmis. Tik Einius mažai ką matė, nors ir labai stengėsi, – diena krypo vakarop, ir jo pavargusios akys lipte lipo.

Kai keliautojai paguldė kupranugarį ant sniego, Žybartaitis neįstengė pats išlipti iš palankino. Į kibitką Ben Eracho žmonės turėjo jį ant rankų įnešti. Einius, tarsi iš tolo, girdėjo aplink susijaudinusius balsus. Lyg iš miglos išniro brolių Ochapkų veidai, bet veikiai jie ištirpo, ir pirklį vos pasiekdavo jų balsai. Iš pradžių Žybartaitis dar bandė suprasti, apie ką tie šneka, tačiau greitai nuovargis ir kibitkos viduryje liepsnojančios ugnies šiluma įveikė jį, ir pirklys vėl paniro į neramų miegą.

– Labai karšta, – susirūpino ben Erachas, palietęs Einiaus kaktą, ir ėmė traukti iš kelioninio krepšio vaistus, tačiau jų nebedaug tebuvo likę, ir karaimas pasiuntė vieną iš savo pagalbininkų pašaukti geriausią Karakarumo gydytoją.

Apžiūrėjęs ligonį, tas grėsmingai pareiškė: Einius vėl sunkiai serga. Jam reikia labai rūpestingos globos. Teko ben Erachui ieškoti moterų, kurios nuolat budėtų prie ligonio patalo. Jis ir pats prie Žybartaičio praleisdavo daug laiko, tačiau vis atsirasdavo kokių nors pirkliui svarbių rūpesčių, o tada jo vietą užimdavo Andriejus Ochapka.

Šiam per keletą mėnesių Karakarumas buvo iki gyvo kaulo pakyrėjęs ir jis mielai, kad ir kaip kartais buvo tvanku kibitkoje, joje užsibūdavo, o jei kur ir eidavo, tai tik į kokio, mongolų į vergiją atsivesto, ginklakalio dirbtuvę. Nors Andriejus jau prieš tris metus buvo gavęs meistro vardą, vis vien rasdavo ko iš jų pasimokyti, juk vergai buvo surinkti kone iš viso pasaulio. Bet galiausiai ir tai jam pabodo. Be to, sėdėti prie Einiaus patalo Andriejų vertė ir kaltės jausmas. Juk tai jie pametė pirklį Bucharos bazare, o vėliau nesugebėjo rasti, bei įtikinti kniazių Aleksandrą, kad tas pasinaudotų savo paicza ir Batijaus duotu apsauginiu raštu, galiojančiu visai palydai.

Einius iš ligos kapstėsi sunkiai. Atrodė, jog kai priepuolis užklupdavo kelionėje, organizmas, tarsi suprasdamas, kad ne laikas pasiduoti, iš paskutiniųjų pasipriešindavo. Tačiau Karakarume, kai jau nebebuvo kur skubėti, Einiaus kūnas pasidavė. Žybartaitis beveik du mėnesius

prasivartė patale ir, kai sąmonė kiek prasiblaivė, jam džiaugsmą teikė tik pokalbiai su ben Erachu arba, daug ilgiau šalia jo sėdėjusiu, Andriejumi.

Novgorodietis iš pradžių kiekvieną sakinį pabaigdavo atsiprašinėjimu dėl to, kas nutiko Bucharoje. Einius net pavargo įtikinėti, jog viskas jau pamiršta ir nėra ko po tuos dalykus kapstytis. Jis vis prašė, kad Andriejus papasakotų kaip rusams sekėsi keliauti. Palengva išpešė, kaip broliai Jaroslavičiai nuo Bucharos iki Karakarumo nusigavo, bei kaip jiems čia sekėsi. Viena bėda – paprastai šnekus Andriejus nelabai ką tepapasakojo: be įnirtingų smėlio audrų, rusų vilkstinė nepatyrė ypatingų nuotykių.

Tik sykį broliai Jaroslavičiai buvo sujudę – kai pasiekė vietą, kur iš Karakarumo grįžtančią jų tėvo vilkstinę užklupo vandens stygius ir nuo troškulio išmirė dauguma didžiojo kniaziaus Jaroslavo palydovų. Ant smėlio dar baltavo daugybė vėjo ir lietaus nugairintų žmonių ir gyvulių kaulų. Žvelgdami į juos, novgorodiečiai atsiminė pasakojimus, kaip keliautojai, tarp veik iki raudonumo įkaitusių smėlynų, iš troškulio vienas po kito netekdavo proto. Iš pradžių jie gelbėdavosi perpjaudami arklių kraujagysles ir gerdami jų kraują, o vėliau jau žudė ir silpnesnius savo bendrus, kaudamiesi dėl paskutinio lašo vandens.

Karakarume rusai laikėsi tyliai ir tūnojo tarsi per smėlio audrą po antklodėmis. Kažkur kažkas virš jų vyko, bet Jaroslavičiai, kad ir kaip nerimavo, turėjo laukti savojo laiko. Visa bėda, kad buvo neaišku, kada tas laikas ateis. Andriejaus žodžiais, Karakarume tuo metu buvo susirinkę keli šimtai įvairių tautų valdovų, kurie laukė eilėje norėdami pamatyti mongolų valdovę ir iš jos rankų gauti savo laimę arba mirtį. Jų skaičius kasdien didėjo, besotis Karakorumas, lyg didelė žuvis, vis be pėdsako prarydavo naujas ir naujas vilkstines. Andriejaus žodžiais, jų dar nebuvo labai daug – kai Karakarume lankėsi didysis kniazius Jaroslavas, čia susirinko trys tūkstančiai įvairių tautų valdovų arba jų pasiuntinių. Rusų nelaimei, didžioji chanienė priimdavo atvykėlius tik kai užsimanydavo ir pasirinkdavo vieną iš daugelio. Tad penktą mėnesį

Karakarume užstrigę broliai Jaroslavičiai nuogąstavo, kad jeigu taip ir toliau bus, tai gali tekti dar tiek pat užgaišti, o gal dar ir ilgiau.

Laikas ėjo, vaistai ir slaugytojų pastangos darė savo darbą, ir Einius jau bandė keltis, bet paaiškėjo, jog teks iš naujo mokytis vaikščioti. Kojos linko ir virpėjo, ir tik stipri Andriejaus ranka gelbėdavo pirklį nuo susmukimo ant žemės. Einius buvo dar jaunas, jį gydė ne tik vaistai, bet ir laikas.

O to tai buvo per akis! Jaroslavičių reikalai nejudėjo į priekį, o Einiaus sveikata gerėjo, todėl jis pagaliau iš kibitkos ištrūko į kiemą. Nors žiema buvo labai šalta, bet oras ramus ir tik kartą, gal parą, buvo įsisukęs vėjas ir iš peties pasidarbavo. Visažinis ben Erachas vėliau pasakojo, kad nuo šalčio krito labai daug galvijų ir avių.

Žybartaičiui šaltas oras buvo tik į naudą, ir jis iš pradžių džiugiai klibikščiavo palei kibitką, o vėliau, kai jau pajėgė balne laikytis, kartu su Andriejumi raitas leidosi į kone kasdienines keliones po Karakarumą.

Mieste buvo į ką pažiūrėti, nors jis pasirodė nesąs toks didelis, kaip Einius tikėjosi. Greitai susigaudė, kad miestas yra dviejų dalių. Musulmonų dalyje buvo turgus, kuriame nuolat rinkdavosi pirkliai iš įvairiausių šalių. Kitoje, kinų dalyje, gyveno amatininkai, o už jų buvo išsibarstę dideli dvarai, priklausantys kahano rūmų sekretoriams. Be to, buvo įvairių religijų šventyklos, tarp jų – dvi mečetės, bei krikščionių bažnyčia miesto pakraštyje. Miestas buvo apsuptas neaukštu pylimu su plūktine moline siena ir keturiais vartais. Prie rytinių vartų buvo pardavinėjami kviečiai ir kiti javai. Jų atveždavo retai ir nedaug, nes mongolai duonos nevalgė. Prie vakarinių – prekiaudavo avimis ir ožkomis, pietinių – jaučiais ir vežimais, o šiaurinių – žirgais. Per miestą buvo iškasti, besitęsiantys nuo netoli Karakarumo tekėjusios Orchono upės, kanalai, kurie vandeniu pripildydavo miesto tvenkinius.

Keliautojus vis dar stebino mongolų namai. Vieną sykį jie matė, kaip į Karakarumą atkeliavo turtingas mongolas. Jo didelę, ant ratų pritaisytą kibitką tempė dvidešimt du, dviem eilėm sustatyti, galingi jaučiai. Jie buvo pakinkyti prie kibitkos ašies, kurios storis buvo kaip

didelio laivo stiebo. Jaučius ginęs žmogus stovėjo prie kibitkos durų. Paskui kibitką kupranugariai gabeno keliolika didelių skrynių su mongolo turtu. Tų skrynių niekada nenuimdavo nuo vežimų. Kibitką, kaip ir kitas, vergai pastatė durimis į pietus, o vežimus su skryniomis išrikiavo aplink ją per pusę akmens skrydžio.

Kartais prie Einiaus ir Andriejaus prisidėdavo ir ben Erachas. Jis aiškindavo bendrakeleiviams daug nesuprantamų dalykų, kurie iš pirmo žvilgsnio atrodė vienaip, o po karaimo žodžių apsiversdavo aukštyn kojom. Kad ir darbų pasiskirstymas tarp moterų bei vyrų. Einiui, žvelgiant į palei kibitkas besidarbuojančius mongolus, visąlaik atrodė, kad tiems nėra jokio skirtumo, kokius darbus dirbti, tačiau karaimas paaiškino, kad moterų prievolė yra važnyčioti vežimus, uždėti ant jų ir nuiminėti kibitkas, ruošti odas ir iš jų siūti rūbus bei apavą, velti veltinį kibitkoms. Vyrai gamino ginklus, saugojo žirgus, gyvulius ir, Einiaus bei Andriejaus nuostabai, melžė kumelių pieną – kumysą!

Nepraslydo pro Einiaus akis ir tai, kad palei vieną kibitką neretai sukdavosi kelios moterys, kurios toli gražu nepriminė vergių.

– Ne, čia žmonos, – paaiškino ben Erachas. – Kiekvienas mongolas turi tiek žmonų, kiek sugeba išlaikyti. Jei gali sau leisti – tai turi ar dešimt, penkiasdešimt ar net šimtą. Jie gali vesti bet kurią savo giminaitę, aišku, išskyrus motiną ar tos pačios motinos pagimdytas seseris, bet jei ji kitos tėvo žmonos dukra, tuomet jau gali. Be to, jie gali vesti ir mirusio tėvo žmonas. Jei miršta vyresnysis brolis, jaunesnysis privalo vesti jo žmonas. Su visomis moterimis, kaip sakiau, jie gali tuoktis kaip tik panorėję, bet pirkdami jas iš tėvų, sumoka didžiulius pinigus.

Kartą ben Erachas, patyręs, kad didžioji chanienė Ogul-Gamiš yra kažkur iškeliavusi, savo pažįstamų pirklių musulmonų padedamas, išprašė rūmininkų, kad jį, Einių ir Andriejų Ochapką įleistų į kahano rūmus, kurie Andriejui buvo panašūs į cerkvę. Šie septyniasdešimt dviejų stulpų rūmai nebuvo ypatingai dideli. Stogas, dengtas raudonomis, žaliomis ir mėlynomis čerpėmis, buvo papuoštas pieštais drakonais, o vidus apmuštas aukso audeklu.

Karaimas pasistengė, kad jie patektų į didįjį rūmų kiemą, kur kasmet per Naujus metus ir savo gimimo dienas mongolų imperatoriai rengdavo dideles puotas. Į jas sukviestiems žymiems mongolams kahanas dalindavo gausias iš visų nukariautų žemių suvežtas dovanas – papuošalus, vyną, kailius. Kadangi į kahano rūmus nederėjo nešti burdiukų su pienu ir kitais gėrimais, tai meistras iš Paryžiaus Vilhelmas padarė nuostabų dalyką, kurį karaimas norėjo parodyti savo bendrakeleiviams. Jo pastangos pasiteisino – Einiaus ir Ochapkos veidai iš nuostabos ištįso.

Buvo dėl ko. Kieme stūksojo didelis sidabrinis vaismedis sidabrinėmis šakomis, lapais ir net kriaušėmis, o prie jo šaknų tupėjo keturi liūtai. Iš jų burnų per šventes, anot Anapo, liedavosi kumysas. Medžio kamienu iki pat jo viršūnės buvo nutiesti keturi vamzdžiai, o jų žemyn nukreiptus galus puošė meistriškai išdrožinėtos aplink kamieną uodegomis apsivijusios paauksuotos gyvatės. Iš vienos gyvatės gerklės per puotas liedavosi vynas, iš kitos – specialiai paruoštas kumelių pienas – karakosmosas. Iš trečios gyvatės tekėdavo medaus gėrimas – balas, o iš ketvirtos – ryžių vynas –teracinas. Kad nei vienas gėrimo lašas neprapultų tuščiai, medžio papėdėje, po kiekviena gyvate, buvo pastatytas ypatingas sidabrinis indas.

Pačioje medžio viršūnėje meistras Vilhelmas padarė angelą su triūba, o po juo – požeminį urvą, kur galėjo pasislėpti žmogus. Urvą su angelu jungė per medžio šerdį kylantis vamzdis. Kai puotos metu gėrimų nešiotojų vyresniajam prireikdavo gėrimų, jis šaukdavo angelui – girdi, trimituok! Išgirdęs jį, požeminiame urve pasislėpęs žmogus stipriai pūsdavo į vamzdį, angelas pakeldavo prie lūpų triūbą ir labai garsiai trimituodavo. Taip, kad išgirsdavo dvaro požemyje buvę tarnai ir pildavo gėrimus į specialų vamzdį. Juo gėrimai tekėdavo aukštyn ir žemyn į tam skirtus indus, iš kurių vyno išnešiotojai semdavo bei vaišindavo puotaujančius.

Išėję iš rūmų keliauninkai netoli ant kalvos pamatė didžiulę, iš pilko granito nukaltą švento vėžlio statulą, bet į ją žvilgtelėjo tik iš tolo.

Regis, visko buvo per akis prisižiūrėję ir jau niekas nebegalėjo jų nustebinti, tačiau Einius, grįždamas į miestą, vis juto, kad kažką svarbaus bus praleidęs. Jis atsisuko ir dar kartą įsižiūrėjęs net aiktelėjo, supratęs, kas jam neleido pamiršti tos statulos.

Vėžlio snukis žvelgė į vakarus.

Taip keliaujant po Karakarumą Einius kasdien vis geriau suprato, kaip, regis, iš niekur atsiradę mongolai per trumpą laiką sugebėjo nukariauti kone pusę pasaulio, likusiai daliai įvarydami laukinę baimę. Stebėdamas juos Žybartaitis sutiko su kažkurio iš pas ben Erachą matytų musulmonų pirklių nuomone, jog mongolai gimsta ir auga balne. Nuo pavasario iki žiemos jie kas dieną jodinėja ir medžioja, taip nejučiomis tapdami puikiais kariais-raiteliais, kuriems niekas neįstengia prilygti. Jie bet kurią akimirką, be jokių ypatingų pasirengimų, gali pakilti į žygį, jodami nepaprastai ištvermingais žirgais, pasiruošę paklusti bet kuriam savo vado įsakymui. Jų kaimynus ilgus metus gelbėjo tik tai, kad mongolai buvo suskilę į daugybę tarpusavyje besivaidijančių genčių.

Tik laiko klausimas buvo, kada tarp jų atsiras vadas, sugebėsiąs suvienyti mongolus ir nukreipti jų jėgą sau naudinga linkme. Jo pasirodymą žymėjo baisūs ženklai. Kūdikis atėjo į šį pasaulį rankoje spausdamas apstingusį kraujo krešulį. Kadangi prieš tai jo tėvas buvo paėmęs nelaisvėn žymų totorių vadą Tėmudžiną-Uge, berniuką pavadino Tėmudžinu, o kai šiam suėjo devyneri, totorių vadai nunuodijo jo tėvą.

Neramus, karštakošis vaikas ir jaunystėje liko toks pat, kol kartą įniršęs nužudė savo brolį Bekterą. Motina Ochur-yižin vadindavo jį alkanu vilku ar laukiniu šunimi. Po kelių metų kaimyninės merkitų giminės kariai pagrobė jaunojo Tėmudžino žmoną Bortė. Tėmudžinas sumušė merkitus ir ją susigražino tik padedant tėvo įbroliui Van-chanui ir vaikystės draugui Džamuchi.

Netrukus Tėmudžinas pavergė daugelį mongolų genčių ir gavo naują vardą – Čingis-chanas. Mongolų kalba tai reiškė Didysis chanas.

Vėliau jis sukūrė naują armiją, kokios pasaulis dar nebuvo regėjęs. Jos kariai buvo paskirstyti į dešimtines, šimtines, tūkstantines ir dešimttūkstantines.

Surinkęs apie šimtą tūkstančių karių, Čingis-chanas pradėjo savo žygius puolimais, o prieš įsiverždamas į kurią nors šalį, pasiųsdavo daugybę šnipų. Jie ne tik rinkdavo Čingis-chanui naudingas žinias, bet ir įkalbėdavo valdovais nepatenkintus didikus išduoti juos. Pradėdami žygius ir norėdami greičiau palaužti priešą, mongolai elgdavosi ypač žiauriai – persekiodavo priešus dieną naktį, nei minutei neduodami jiems atsipūsti. Negelbėdavo stipriausių tvirtovių sienos, nes mongolai iš nukariautų kinų bei persų išmoko tvirtovių šturmo subtilybių ir jį dar labiau ištobulino – apsiausties svaidomuosius pabūklus jie naudojo atvirame mūšyje, o kai šturmuodavo miestus, juos statydavo kone kiekviename žingsnyje.

Klausydamas pasakojimų apie Čingis-chano užkariautas šalis, Einius džiaugėsi, kad tas nespėjo nueiti iki Lietuvos. Jis puikiai suprato, koks pragaištingas Mindaugo valdoms galėtų būti net ir kurio nors jo palikuonio vedamų mongolų antpuolis. Čingis-chanas jau seniai buvo prisijungęs prie savo dangiškosios kariuomenės, bet jo ainiai žemėje tebebuvo labai grėsmingi. Žybartaitis nujautė kad, sugrįžęs namo, išgirs apie juos ne kartą ir ne du.

Diena keitė dieną. Metai ėjo į pabaigą, o broliai Jaroslavičiai dar kankinosi Karakarume, jausdamiesi tarsi musės voratinklyje. Einius seniai su malonumu būtų pajudėjęs namo, bet vienam buvo nesaugu. Reikėjo palaukti ben Eracho. Jis turėjo tesėti pažadą senajam Ochapkai ir pasirūpinti jo vaikais, o tie negalėjo atsiskirti nuo kniazių palydos.

Žybartaičiui mažai rūpėjo kniaziaus Aleksandro ir jo brolio reikalai. Kai, susėdus vakarienės, vyresnysis iš brolių pasakodavo, ką patyrė Jaroslavičių stovyklavietėje, žemaitis leisdavo jo žodžius negirdomis. Kad ir kaip tuo vėliau stebėjosi, Einius prisidėjo prie greitesnio kniazių grį-

žimo į Rusią. Jie pakliuvo į didžiosios chanienės Ogul-Gamyš užmestą klastingą tinklą.

Nesvarbu, ar valdovai atvykdavo kviesti, ar ne – didžioji chanienė priimdavo atvykėlius tik kuo daugiau apie juos sužinojusi. Jaroslavičiai, ypač Aleksandras, Ogul-Gamyš labai rūpėjo, nes jį užtarė Batu-chanas. Nuo to laiko, kai kniaziai pasirodė Karakarume, senasis lapinas kiekviename laiške teiravosi, ar chanienė ką nors nutarė dėl urusų.

Toji moteriškė niekada nepamiršo tiek kartų ją gelbėjusios taisyklės: priešo draugas – tavo priešas. Žinia, paprasčiausia būtų buvę su urusų kniaziais pasielgti taip, kaip kažkada chanienė Turakira padarė su jų tėvu, tik kas iš to – tas lapinas Batu susiras kitą jam tinkantį kniazių. O jei chanienė sau kokį nusižiūrės, tai pasirūpins, kad tas kuo greičiau iškeliautų į šešėlių karalystę. Mat Batu urusų žemes pasieks greičiau, nei ji atkeliaus iš Karakarumo.

Didžiajai chanienei Ogul-Gamyš labai rūpėjo pasiųsti broliams urusams žinią, kad tie mirtų nepralieję kraujo, tačiau ji tvardėsi, laukdama, kol patarėjai kinai rinko žinias apie Jaroslavičius. Landūs sekliai aptiko, kad su urusų palyda atkeliavo ir mongolams tarnavęs karaimų pirklys. Išgirdęs tai, artimiausias chanienės patarėjas Siu-Lin pasikvietė į svečius ben-Erachą. Tiesa, gudrus kinas iššniukštinėjo, jog su karaimu atvyko ir pirklys iš mažai kam Karakarume žinomos lietuvių karalystės, tad ir šiam per žygūną perdavė kvietimą ateiti.

Žinią atnešęs jaunutis tarnas nepasakė, ko tokiam aukštam valdininkui reikia iš pirklių, o jie, ruošdamiesi apsilankymui, vis spėliojo, kas jų laukia. Tiesa, apie blogiausia nė vienas negalvojo, nes iki šiol joks svetimšalis pirklys nebuvo nužudytas Karakarume. Kai pabodo tuščiai spėlioti, jie rūpinosi, kaip deramai pasipuošti ir ką nunešti dovanų. Anapas tarp savo atsargų rado Liubeko auksakalių rankų darbo taurę, o Einius susirado užsilikusį kumščio didumo gintaro gabalą su įspūdingo grožio voriuku viduje. Tiesa, jis iš pradžių suabejojo, ar tiks, tačiau ben Erachas nuramino:

– Kinas žinos, kas yra gintaras. Jeigu ne gudrūs jo tautiečiai, tai mongolų imperijos gal jau nebūtų. Siu-Lin, ko gero, bus ne tik apie

gintarą girdėjęs, bet gal ir matęs jį. Manau, kad ne tokį didelį gabalą. Čia dar ir su gyviu viduje! Man pasakojo, kad Siu-Lin ypač smalsus. Jam tavo gintaras bus daug vertingesnis už aukso gabalą.

Einius nusiramino, o netrukus atsiminė, ką sakė karaimas:

– O kodėl sakai, kad be kinų nebūtų mongolų imperijos?

– Nebūtų, – pakartojo ben Erachas, perrinkinėdamas savo garderobą ir vis neapsispręsdamas, ką čia apsivilkus. Rinkdamasis drabužius jis pasakojo Žybartaičiui apie didžiojo kinų išminčiaus Konfucijaus pasekėją Eli-Čiucai, kurį Čingis-chano kariai pagavo, ir, užnėrę ant kaklo virvę, atvedė parodyti savo valdovui. Mat chanas buvo nemažai girdėjęs apie garsų kinų išminčių ir norėjo iš arčiau į jį žvilgtelti.

Kas dabar gali pasakyti, kaip būtų susiklostęs mongolų likimas, jei Čingis-chanas, metęs akį į geibios išvaizdos vyrą, būtų rankos mostu pasiuntęs jį ten, kur paprastai keliaudavo niekam netinkami belaisviai – mirti. Gal didysis karvedys, iš užkariautų kraštų sulipdęs savo valstybę, būtų atsisveikinęs su šiuo pasauliu papjautas ar nunuodytas kurio nors iš ūgtelėjusių sūnų, palikdamas blėstantį savo, kaip žiauraus vado, atminimą (kiek tokių jau buvo, kas žino) ir dėl jo valstybės likučių besipjaunančius įpėdinius.

Čingis-chanas buvo ne tik didis karvedys, bet ir tikrasis Visatos drebintojas. Tai jis dar kartą patvirtino, kai niekam netinkamą vergą sugebėjo įvertinti kaip neeilinio proto valstybės ir įstatymų kūrėją. Maža to, pamėgęs šį bebaimį ir švarios sąžinės vergą, padarė kone sau lygų, priversdamas visus mongolus klausyti geibaus kino taip pat, kaip ir jo – Visatos drebintojo – be menkiausio prieštaravimo.

Tačiau Čingis-chano didingumas tuo neapsiribojo. Suprasti, ko vertas vergas, jį išaukštinti – dar pusė darbo. Daug svarbiau atspėti, jog tas tau atsilygins ištikimybe. Mongolas neklydo: kol karvedys plėtė savo valdas, kinas lipdė dar neregėto stiprumo valstybę, kurdamas tokius jos įstatymus bei valdymo sistemą, kokios iki tol mongolai nežinojo. Čingis-chano valia, jai paklusę mongolai virto jėga, kuriai niekas neįstengė atsispirti.

Mongolų bėda (o kitoms tautoms – laimė), kad po Visatos drebintojo mirties jo anūkai išvijo Eli-Čiucai. Tik gerbdami savo didžiojo senelio atminimą jie retkarkarčiais numesdavo senajam išminčiui kokį skatiką, kad tas nemirtų iš bado, bei nusiųsdavo pas jį savo dvariškius paklausti patarimo, nors labai retai jo paisė. Jie nesuprato, kad be Eli-Čiucai, nei vienas iš jų, kad ir koks sumanus karvedys būtų buvęs, nesugebės prilygti seneliui.

Tiesa, paprotys imti patarėjais kinus išliko, ir chanų valdymo sėkmė labai priklausydavo nuo to, ar gudrius pavykdavo pasirinkti. Viena didžiausių, net ir labai protingo Batu, bėdų buvo ta, kad savo dvare jis apgyvendino per mažai kinų, manydamas, jog Vakaruose jie jam nebus naudingi. Bet nei vienas mongolų valdovams tarnavęs kinas nebuvo toks išmintingas, kaip Eli-Čiucai. Net ir Siu-Linis, garsėjęs protu ir apsukrumu (aišku, tai suprato tik tie, kas domėjosi, iš kur tokia didžiosios chanienės Ogul-Gamyš galia). Tik jo artimiausi žmonės žinojo, jog Siu-Linis palaikė ryšius su Eli-Čiucai ir su juo tardavosi. Patarimo tekdavo ilgai laukti, nes ištremtasis išminčius gyveno senojoje kinų sostinėje Beipėjuje ir žygūnas užtrukdavo, keliaudamas iki jo ir atgal.

Išklausius ilgą ben Eracho pasakojimą apie patarėjus kinus ir ypač apie Siu-Lin, Einiui labai parūpo į jį iš arčiau žvilgtelti. Staigmenos prasidėjo, kai po ilgų klaidžiojimų po chanienės dvaro kiemus vos ne prasčiausiame iš jų užtiko kuklią patarėjo kibitką. Tokia tūkstantininkas net karo žygyje nebūtų pasitenkinęs. Įžengę į kuklų, bet tvarkingą kibitkos vidų svečiai iš karto suprato, jog jos šeimininkui prabanga rūpi mažiausiai.

Siu-Linis buvo pusamžis, smulkaus sudėjimo net ir su kitais kinais lyginant, didele, prie siaurų pečių nederančia galva, ant kurios puikavosi apšiurusi plačiabrylė skrybėlė. Jis vilkėjo ilgą per pusiaują raiščiu persmaugtą tradicinį drabužį ilgomis rankovėmis. Einiui jis pasirodė panašus į skruzdėlę. Apdaras buvo kruopščiai išsiuvinėtas, bet siūlai nebuvo auksiniai. Žvilgtelėjęs, Žybartaitis suprato, kodėl paprastai

puošnius rūbus mėgdavęs ben Erachas sau ir jam šįkart išrinko kuklius apdarus, paliko namie visus žiedus su dideliais brangakmeniais.

Neapsiriko Anapas ir kalbėdamas apie dovanas. Kinas pasigrožėjo liubekiečių meistrų darbu, tačiau gintarą daug ilgiau vartė rankose, jau žinodamas, koks čia daiktas. Jis tik klausinėjo Einių, iš kur jį gavo ir kaip gabalo viduje atsirado voriukas. Iš pradžių jie kalbėjo mongoliškai, ben Eracho padedami, o kai šeimininkas išsiaiškino, jog Žybartaitis moka rusų kalbą, prašneko rusiškai, tuo dar kartą nustebindamas žemaitį.

Einiui nebuvo kada ilgai stebėtis, nes net nepajuto, kaip Siu-Lin nuo klausimų apie gintarą perėjo prie Lietuvos. Einius suprato, jog šis kitame pasaulio gale gyvenęs žmogus žino ir apie nesėkmingą Kaidų tumeno žygį, ir apie Mindaugą, ir bėdas su Ordinu. O apie pastarąjį palaikantį popiežių kalbėjo tarsi apie gerą savo pažįstamą. Kinas domėjosi, kaip Mindaugas sutaria su tarp Lietuvos ir Batu-chano atsidūrusių urusų žemių valdovais, ir Einius net suprakaitavo, sukdamas galvą, kaip atsakyti. Meluoti jis negalėjo, nes kas gi galėjo pasakyti, ką kinas išties žino, o visos teisybės taip pat nesinorėjo sakyti.

Siu-Lin nenuleido nuo Einiaus akių ir jis jautė, jog žvilgsnis net fiziškai slegia. Taip būdavo bendraujant su Mindaugu ar jo padėjėju Parvumi. Akimirką slystelėjo mintis – kas nugalėtų, jeigu tie vyrai susėstų trise? Tačiau nebuvo kada spėlioti – reikėjo atsakinėti į nesibaigiančius Siu-Linio klausimus.

Šis, kalbą pasukęs apie urusų žemes, į pašnekesį įtraukė ir ben Krachą. Einius pagaliau gavo progą atsipūsti ir praskalauti džiūstančią gerklę arbata. Kalbėdamas Siu-Linis šeimininko pareigų nebuvo pamiršęs: vergai atnešė arbatos ir itališko vyno (tačiau svečiai, sekdami šeimininko pavyzdžiu, tenkinosi arbata, o ji buvo tikrai skani), įvairiausių vaišių – kepinių bei saldumynų. Didžiosios chanienės patarėjas vis ragino svečius vaišintis, tačiau šie dairėsi į jį: tas, it žvirblis, trupiniais tenkinosi, tai ir jie daugiau nesigviešė – visą dėmesį sutelkė į pašnekesį.

Kai jie kalbėjosi apie urusų žemes, Siu-Linis vis smalsavo, kuo jos pirkliams įdomios ir kokių prekių ten gausu, tačiau vėliau, kaip jis

tą puikiai mokėjo, kalbą pakreipė prie kitų dalykų, stabteldamas ties kniaziais Jarosvlavičiais:

– Tie urusų kniaziai, kaip žvėrys, kaip tikri vilkiukai, kuriuos žmonės, iš irštvų paėmę, išaugina, bet jie vis tiek į mišką dairosi, nesuprasdami, kas jiems geriau. O šitie broliai – kniaziaus Jaroslavo vaikai, kaip meškos. Niurzga, bet bando meškučius vaizduoti. Tačiau, pasitaikius progai, išleis nagus ir riaumodami puls, visus sudraskys, kas tik pasitaikys. Nelengva... – atsiduso kinas, nuleisdamas akis. Atrodė, tas sunkumas sveria žemyn dešinę ranką su porcelianiniu arbatos puodeliu ir Siu-Liniui reikia nemažos jėgos jį kilstelti bei skubiai sriūbtelti, kol ranka vėl nenusviro.

Ir Einiui jo puodelis apsunko. Pirklys net išsigando, kad brangus gėrimas išsilies per kraštus ir pastatė puodelį ant kilimo, kur trijulė sėdėjo. Jis klausėsi, ką ben Erachas porina kinui apie kniazius Aleksandrą ir Andriejų, žiūrėdamas į pašnekovus (matyt, šeimininkas pasirūpino, kad ant jo kuklaus būsto sienų nebūtų jokių dėmesį blaškančių papuošimų). Kirbėjo mintis, tiksliau, deginte degino, kurstydama Einių išleisti ją į laisvę.

Leisdamas laiką su Andriejumi Ochapka, Žybartaitis dažnai su juo kalbėjo apie rusų žemės tvarką. Dabar jis vis abejojo, ar dera į pokalbį kištis, kol nusprendė, jog nėra skolingas kniaziui Aleksandrui, o atvirkščiai, prie kniaziaus skolos už išgelbėtą gyvybę medžioklėje prisidėjo dar ir Bucharos nutikimas, kai Aleksandras, Andriejaus žodžiais, ramia sąžine paliko Einių mirti. Be to, pirkliui Žybartaičiui buvo parankesnis silpnas kniazius, turintis kasdien rūpintis išlikimu ir nebepajėgiantis pirkliams į ratus pagalius kaišioti. Atvirkščiai – dažniau privalo su jais meilikauti.

Aleksandras – pavojingiausias iš visų urusų kniazių, – pagaliau atsiliepė Einius, kai Siu-Linis pakėlė į jį akis. – Patys urusai taip sako. Urusai bijo, jog Aleksandrui tapus vyriausiu iš jų, visi pateks į jo žiaurius gniaužtus, o jis, pasijutęs stiprus, ryšis beprotiškiems dalykams. Sako, jis labai nori būti panašus į didįjį senovės karvedį Aleksandrą

Makedonietį. Tą patį, kurį jūs vadinate Iskanderu. Tas gi užkariavo pusę pasaulio. Jeigu Jaroslavo vaikas sumanys pasekti jo pėdomis, tai prieš ką jis eis?... – Einius nutilo ir ėmė lėtai vilgyti gerklę maloniai glostančia arbata.

– Tai ką daryti? Pakabinti meškos kailį ant sienos? – neįprastai tiesmukai paklausė Siu-Linis. Einius pastatė puodelį ir atsakė taip pat neišsisukinėdamas.

– Nudėsi vieną mešką – vietoj jos dešimt meškiukų atsiras, ir nežinia kokios iš jų išaugs meškos. Kas žino, gal su dar didesniais nagais ir iltimis. Dar didesnių rūpesčių gali būti. O ką gali Aleksandras iškrėsti – nesunku atspėti. Panorėjus, ir jį galima už trumpos grandinės laikyti, kaip rusų meškininkai daro su savo augintinėmis, kad šios nagus naudotų tik grumtynėms su augančiais meškiukais.

– O kokia ta grandinė? – iškart sukluso kinietis, net ir arbatą pamiršęs. Einius spėjo pagauti nerimo šešėlį ben-Eracho veide, tačiau nepaisė jo ir atsakė patarėjui:

– Yra tokia patvari grandinė – pačių urusų paprotys. Nuo seno jiems garbingiausias yra didžiojo Kijevo kniaziaus sostas. Kijevo kniazius kažkada buvo stipriausias ir valdė visas urusų žemes. Jis buvo tikras didelis meškinas, bet laikas ėjo ir užaugę meškiukai, be savo, norėjo turėti ir Kijevo sostą. Dabar jau įsigalėjo tokia tvarka, kad Kijevo sostas priklauso didžiajam Vladimiro kniaziui. Batu-chanas nori, kad Aleksandras būtų didysis Vladimiro kniazius, o ir pats urusas apie tai svajoja. Čia būtų jo stiprioji vieta. Bet jeigu Aleksandras nori būti vyriausiu urusų kniazium, tai gal tegul juo tampa pagal seną urusų tradiciją – gauna didžiojo Kijevo kniaziaus sostą, o jo jaunesnysis brolis Andriejus tebūnie didžiuoju Vladimiro kniaziumi. Tada vyresnysis brolis turės paklusti jaunesniajam. Andriejus tai jau tikrai pasirūpins, kad taip būtų. Net urusai sako, kad jis – tikras alkanas jaunas meškiukas. Jam nerūpės, kad Aleksandras vyresnis – dantimis ir nagais įsikibęs laikys tą trumpą grandinę; juk jau spėjo įprasti, kad Kijevas lenkiasi Vladimirui.

Baigė Einius savo šneką – tarsi akmenį nuo pečių nusimetė. Kas bus – tas bus! Bet ar jam nuo to blogiau? Vargu. Jis vėl ramiai mėgavosi arbata – gurkšnojo, klausydamas kino pokalbio su karaimu, tik kartais įsiterpdamas. Šneka ir toliau sukosi apie urusų ir aplinkines žemes, tačiau Einius jautė, jog Siu-Linis tik iš mandagumo palaiko pokalbį, mat viską, kas rūpėjo, iš pirklių jau buvo išpešęs.

Jie svečiavosi nuo vidurdienio ir eiti pakilo jau leidžiantis sutemoms. Šeimininkas juos išlydėjo ne tuščiomis: abiem padovanojo po gero meistro padarytą smėlio laikrodį.

– Žiūrėdami į jį atsiminkite mūsų malonų pokalbį, – pasakė duodamas, ir liūdnai šyptelėjo. – Gaila, kad viskas pranyksta ir tik laikas telieka.

Svečiai padėkojo, sėdo ant žirgų, o Einius, prieš paragindamas savąjį, žvilgtelėjo į dovaną. Žvilgsnį akimirkai sustingdė iš viršaus žemyn sruvenantis smėlis. Širdį taip sudiegė, jog jis panūdo šnioti žirgui botagu ir lėkti vakarų pusėn.

– Pagaliau! – Andriejus Jaroslavičius, tarsi vaikėzas, nerinkdamas kelio įpuolė į kibitką, kuri buvo paskirta jam ir broliui, susirado Aleksandrą ir metėsi prie jo. – Atėjo chanienės siųstas rūmininkas su žinia mums!

– Tuojau pat kviesk! – Novgorodo kniazius pamojo Michailui, tas skubiai išėjo iš menės, o broliai liko laukti. Žinios suvilioti už jų išsirikiavo palydos didžiūnai ir susijaudinę kuždėjosi, kol grindų vyresnysis atvėrė duris ir paskelbė:

– Didžiosios chanienės Ogul-Gamyš pasiuntinys!

Ištarė, ir tarsi kalaviju nukirto triukšmą menėje. Minkštais geltono tymo batais apsiavęs mongolas žengė kurtinančioje tyloje. Jis sustojo iki kniazių likus keliems žingsniams ir, net galvos nepalenkęs, prabilo:

– Didžioji chanienė Ogul-Gamyš siunčia jums, urusų kniaziams, žinią. Po savaitės bus didysis pakilimas į sostą.

Chanienės rūmininkas ir kalbėdamas, ir nutilęs įžūliai, spoksojo į Aleksandrą laukdamas, ką tas atsakys. Vyresnysis Jaroslavo sūnus suprato, jog negali gaišti, tačiau iš pradžių turėjo susitvardyti. Jis buvo girdėjęs, kad norėdami parodyti savo šlovę mongolų valdovai per didžiuosius kurultajus surengdavo didįjį pakilimą – į sostą lipdavo per nulenktas užkariautų tautų valdovų nugaras bei galvas. Tie, kam tekdavo ši lemtis, turėdavo klauptis. Mongolai, paprastai, ant vieno laiptelio klupdydavo šešis valdovus – tris prieš tris, taikydami, kad šie liestųsi žemai nulenktų galvų viršugalviais, tarsi padarydami laiptus. Ketvirta nugalėtų valdovų pora privalėjo gultis ant pilvų, tiesiai ant grindų, kad mongolų valdovui nereikėtų aukštai kojų kelti, o abiejose sosto pusėse stovėdavo turgaudai, pasiruošę akimoju kardais nurėžti per aukštai pakeltą kažkurio gyvo laiptelio galvą.

– Didžioji chanienė tau ir broliui suteikė didelę malonę – paskyrė garbingą vietą ant paskutinio laiptelio, – pasakė rūmininkas, kelias akimirkas patylėjęs ir vis nenuleisdamas įžūlių juodų akių nuo Novgorodo kniaziaus.

Tas pašaipus žvilgsnis ir išgelbėjo Aleksandrą. Spėliodamas, koks jų likimas laukia, vyresnysis Jaroslavičius kelis kartus buvo atsiminęs didįjį kopimą, bet kaskart pasistengdavo jį iš galvos išmesti, supratęs, kad jei tektų rinktis tarp pakilimo ir nuodų taurės iš chanienės rankų – imtų gėrimą. Tačiau viena yra apie tai galvoti, ir visai kita – iš tikrųjų rinktis, stebint besityčiojančiam mongolui. Lengvai atspėjo, kas sukosi pasiuntinio galvoje – laukė, kad kniazius iš pykčio apsiputotų ir sviestų pragaištingą „Ne!“ Argi dėl to tiek vargo, taip toli keliavo, ir laukdamas, kankinosi?! Privalėjo priimti šį, paskutinį, Dievo siųstą išbandymą kelyje į didįjį tikslą ir nuolankiai jį ištverti.

– Perduok didžiajai chanienei, kad aš ir mano brolis esame dėkingi už suteiktą garbę, – lėtai, įveikdamas save, išsunkė kniazius Aleksandras ir nulenkė galvą, parodydamas, jog pašnekesys baigtas.

Mongolas neatsiliepė. Jis stovėjo, tarsi mietą prarijęs, ir su ta pačia veido išraiška, apsisukęs žengė pro duris.

– Užkapoti tokį! – pagaliau pratrūko, raudonas, tarsi virtas vėžys, Andriejus, gniaužydamas kalavijo rankeną. – Bet kaip tu sutikai, kad mus taip pažemintų?! Geriau bėgti į kokią tolimą šalį, nei taip žemintis prieš šituos pagonis! – užsipuolė brolį, bet tas tik numojo ir žengė, praskirdamas kelią užstojusius niurnančius didžiūnus.

– Žirgą man! – riktelėjo ištrūkęs laukan ir, neatsiliepdamas į didžiūnų šūksnius, užšokęs ant žirgo, šuoliais nulėkė, skubėdamas išsiplėšti iš jį dusinusio miesto į stepių platybę. Michailas su keliais gridnais vos spėjo vytis savo valdovą.

Tačiau ir pašėlęs lėkimas neataušino kniaziaus.

– Užsičiaupk, mažvaiki! – bloškė broliui, sugrįžęs į kibitką, kai tas sutiko jį priekaištaudamas, kaip galėjo sutikti su tokiu pažeminimu!

– Lauk iš čia! – riktelėjo ir didžiūnai, kariai bei tarnai ėmė grūstis pro kibitkos duris, tačiau Aleksandras neturėjo kantrybės laukti, kol jie su Andriejumi liks vieni.

– Ir tu nulenksi savo kvailą sprandą! – paskutiniai laukan išsiveržę rusai išsinešė vyresniojo brolio riksmą.

Kad ir kaip stengėsi, Aleksandrui nepavyko pamiršti brolio priekaištų. Novgorodo kniazius nesitvėrė kailyje. Jų palydos vyrai prigludę prie kibitkos sienų keiksnojo storą veltinį, trukdžiusį išgirsti kniazių ginčą. Tesuprato, kad Novgorodo kniazius šaukė, o jo brolis nuolankiai atsakinėjo.

Vyresnysis Jaroslavičius, ne tiek jaunesniajam, kiek sau pačiam, šaukė, jog teks nulenkti sprandus, jei nori išlaikyti valdas. Juk ne tam tėvas, o ir protėviai, vargo jas burdami. Didžiausia nuodėmė būtų leisti, kad jų vargas būtų beprasmis. Jis šaukė, mintyse dar skaičiuodamas, kiek dienų liko iki chanienės paskirto didžiojo kopimo.

Skaičiavo, ir kaito iš baimės, kad tiek nebedaug. Bet dar labiau troško, kad viskas kuo greičiau prasidėtų ir pasibaigtų.

Abu kniaziai ir visa jų palyda laukė tos dienos, nuo kurios priklausė visų likimas.

Laukė, o dienos tarsi vėžliai ropojo ir tarsi strėlės lėkė.

* * *

Kelias dienas iki didžiojo kopimo Karakarumas darėsi panašus į ant ugnies uždėtą kinišką katilą, kuriame vis smarkiau burbuliavo verdantis vanduo. Žinia apie didįjį kopimą sujaudino visus: ir paskutinį vargšą, ir galingiausią mongolų chaną. Bet jeigu jiems tai buvo įspūdingas, mongolų jėgą garsinantis vaizdas, tai į Karakarumą susirinkusiems jų pavergtų kraštų valdovams ar jų pasiuntiniams – nelaimė, kurią reikėjo iškęsti. Ypač sunku buvo tiems, kam teko lemtis tapti gyvaisiais laipteliais.

Atėjus baisiajai dienai, kniazius Aleksandras laiką taip suplanavo, kad jiems nusigavus iki didžiosios chanienės rūmų būtų metas užimti vietas ant laiptelių.

– Greičiau. Jei pavėluosite – chanienė labai supyks, – ragino rūmininkas, kuriam prisistatė broliai Jaroslavičiai. Jie ėjo paskui rūmininką per sausakimšus rūmus į sosto salę, guosdamiesi tuo, kad vos keliems jų palydos didžiūnams tebuvo leista palydėti savo ponus. Mat salėje, per žmonių gausybę, nebuvo kur obuoliui nukristi.

Susijaudinęs kniazius Aleksandras, degančiais iš gėdos skruostais, brovėsi paskui rūmininką, nieko aplink nematydamas. Jis tik jautė, kaip kaista ir kursta ausys nuo minios šnibždesio. Jam vaidenosi, kad visi tik į jį težiūri ir tik apie jį kuždasi. Jį – galingiausią rusų kniazių!

– Čia, – jiems pakilus iki sosto, rūmininkas parodė į paskutinį laiptelį, priešais sosto aikštelę, kur jau gulėjo keli valdovai, sudarydami paskutinę pakopą didžiosios chanienės kelyje į sostą.

Kito kelio, išskyrus mirtį, nebuvo: kniaziai sulenkė kelius, suklupdami ten, kur jiems paliepė. Aleksandras jautė, kaip sunku buvo Andriejui, nes ir jam pačiam akys iš įsiūčio temo. Juk jis – Novgorodo kniazius, mušęs švedus ir teutonus, – klūpojo, nulenkęs galvą, regis, oda jausdamas kito prieš jį klūpančio nelaimėlio plaukus. Jis ir jo brolis, pirmieji iš Monomacho giminės, turėjo išgerti neregėto pažeminimo taurę!

Kniazius Aleksandras nieko nematė, tik jautė rimstantį šurmulį salėje ir suprato, jog didžioji chanienė artėja. Jau tuoj tuoj ji pasirodys tarpduryje ir žengs gyvaisiais laiptais į sostą. Likimo ironija – į jį visą savo talentą ir meistriškumą sudėjo rusų meistras Kozma. Tuoj – ji jau ėjo, skleisdama prieš save tylos bangą. Novgorodo kniazius jautė, kaip sujuda oras, lenkiantis salėje esantiems žmonėms, ir kaip, Ogul-Gamyš užlipus ant vienos nugaros, jos kulnelių sukeltas skausmas persiduoda per visus gyvųjų laiptelių žmones.

Didžioji chanienė artėjo, o Novgorodo kniaziaus kaklą baigė užsmaugti kaftano apykaklė, į veidą mušė nebepakeliamas karštis, akyse liejosi kilimo raštai. Regis, vienintelis išsigelbėjimas buvo beviltiška svajonė, kad, jeigu jam pasiseks, kada nors savo saujoje sugniauš visas rusų žemes, užaugins naujas kariaunas ir atsiteis su mongolais. Tada gal Dievas, atlygindamas už visas kančias, leis jam pagauti taip nekenčiamą chanienę ir atkeršyti jai mėgstamiausiu mongolų būdu – kapoti gyvą nuo kulnų iki pat viršugalvio.

Kniazius Aleksandras nematė, kaip Ogul-Gamyš lėtai lipo laiptais, artėdama prie paskutinės pakopos, ir nežinojo, jog rūmininkas žvilgsniu parodė jį mongolei. Tik juto, kaip didžiosios chanienės koja nusileido ant jo sprando. Daugiau nieko nebeliko, tik trumpam sustingusi jos maža koja. Paskui, po visos amžinybės, chanienė pradėjo siūbuoti nuo kulno ant pėdos, perkeldama ant jos visą kūno svorį. Baisų, nebepakeliamą, ir Aleksandrui jau atrodė, jog jis keliasi, taikydamas nusimesti chanienę ir plikomis rankomis išplėšti jai širdį.

Ir būtų pakilęs, bet paskutinę akimirką sustojo – prieš aptemstant akims dar šmėkštelėjo vaikų veidai. Kas jų lauktų? Jiems tikrai tektų bėgti iš Novgorodo, bet ir Perejaslavlyje nerastų vietos. Teliktų žmonos gimtinė – Polockas, bet ant jo ranką baigia uždėti tas pagonis Mindaugas. Kur našlaičiai dėsis? – ir Aleksandras sukandęs dantis sulinko po chanienės svoriu.

Pagaliau ta nulipo, tačiau Novgorodo kniazius taip ir liko sulin-

kęs, regis, kurčias ir apakęs. Jis vos pajuto, kaip rūmininkas nekantriai baksnoja jį savo lazda ir šaukia vardu:

– Kniaziau Aleksandrai.

Kai tas sunkiai pasuko į jį galvą, mongolas pamojo:

– Stokit, abu. Didžioji chanienė nori jus matyti.

Nežinia, kiek jie klūpojo, bet kaulai tratėte tratėjo Jaroslavičiams keliantis. Paskui, rūmininko pavedėti, jie vėl krito prieš sostą, o pakėlę akis pagaliau pamatė chanienę. Ta buvo mažutė, plokščiu storo grimo sluoksniu taip baltai nuteptu veidu, kad negalėjai nei jos amžiaus atspėti, nei įžiūrėti veido bruožų. Jos veidas taip ir liko brolių atmintyje lyg mėnulio pilnatis juodomis arti viena kitos įspaustomis vis juos matuojančiomis akimis.

Ogul-Gamyš žiūrėjo į brolius, dar galvodama, kaip su jais pasielgti. Prisiminė, kaip tikėjosi, kad gal kuris iš jų neatlaikys, pasius, išgirdęs, jog teks būti laipteliu. Ji viltingai sutiko nuo Jaroslavičių grįžusį rūmininką:

– Ką jie sakė, išgirdę mano valią?

– Žiūrėjo kaip vilkai. Galėtų – gerklę perkastų. Bet atsakė pagarbiai ir pažadėjo išpildyti tavo valią, ponia.

Ir išpildė. Bet didžioji chanienė jautė, kad abu kniaziai nesitveria iš pykčio. Tikrai – mostelėjai turgaudams, ir ramu. Tačiau vis tik Siu-Lin teisus. Jis juk gerai patarė, kokius sostus kuriam broliui duoti. Didžioji chanienė tyliai prabilo. Rūmininkas garsiai kartojo jos žodžius, o kniaziams į rusų kalbą pašnibždom vertė už nugarų klūpantis tolmačius:

– Aleksandrai ir Andriejau, rusų kniaziai! Žodis jums nuo manęs, planetų ir laiko ponios, keturiasdešimties tautų ir genčių valdovės. Nutariau: tau, Aleksandrai – vyresniajam, atiduodu svarbiausią jūsų žemėse – didžiojo Kijevo kniaziaus sostą, o tau, Andriejau – jaunesniajam, Vladimiro kniazaus sostą. Valdykit, ištikimai man tarnaudami, o dabar būkite mano svečiais. Eikite ir užimkite vietas tarp kitų man nuolankiai tarnaujančių valdovų.

Kiek laiko tai tęsėsi – kelias ar keliolika akimirkų? Kniazius Aleksandras paseno mažiausiai šimtu metų ir net neįstengė atsiplėšti nuo kilimo. Rūmininkas, tvarkęs didžiosios chanienės žengimo į sostą procesiją, ištiesė ranką jam padėdti ir turėjo kniazių tarsi ropę rauti. Aleksandras tiesėsi, kaupdamas paskutines jėgas, ir akies kraštu matė, jog brolis jau seniai stypso bei nekantriai trypčioja, jo laukdamas.

Kai atsistojo, priešais jau stovėjo berniukas vergas ir tiesė Aleksandrui padėklą. Tas suakmenėjo, pamatęs, kad ant jos stovi taurė, padaryta iš paauksuotos kaukolės.

– Gerk, – šnibžtelėjo už nugaros rūmininkas, bet kniazius ir pats žinojo, jog privalo tai padaryti.

„Gal čia nuodai“? – šmėkštelėjo mintis. Tačiau po patirto pažeminimo Aleksandrui jau buvo tas pats. Be to, jeigu didžioji chanienė būtų panorėjusi, būtų seniai nuodais pasirūpinusi. Jis gėrė – ryžtingai, lyg paskutinę taurę gyvenime, dar spėliodamas, iš kieno galvos padaryta taurė. Pašaipus Ogul-Gamyš žvilgsnis kėlė baisų įtarimą, tačiau kniazius Aleksandras iš paskutiniųjų vijo jį šalin. Tuo metu procesijos tvarkytojas klupdė į Jaroslavičių vietą kitus du valdovus, kuriems teko lemtis ant savo nelabai nuolankių sprandų pajusti didžiosios chanienės kulnų aštrumą – juk tos dar laukė nusileidimas...

Kniaziaus Aleksandro valia rusai išvyko iš Karakarumo antrą dieną po susitikimo su didžiąja chaniene. Tiesa, Andriejus bandė užsiminti, kad vertėtų kiek lukterti ir geriau pasiruošti ilgai kelionei, bet Aleksandras nekantriai riktelėjo:

– Ko dar laukti? Kol chanienė persigalvos ir atsiųs mums virvę?!

Jis sunkiai tvardėsi – mongolė smogė labai taikliai. Svarstydami, kas jų laukia, broliai sykį buvo ir patys pagalvoję, kad Aleksandrui gali tekti Kijevas, o Andriejui – Vladimiras, tačiau greitai užmiršo, nutarę, kad to tai tikrai negali būti. Mintis atrodė neįtikėtinai ir kvaila, tačiau,

kai taip nutiko, kniazius Aleksandras susivokė, jog ši visai ne kvaila, o labai pavojinga jam ir jo svajonėms.

Karštą būdą Kniazius Andriejus paveldėjo iš tėvo, tačiau jam aiškiai trūko Jaroslavo proto. Jis net slapčia retai sau leisdavo pasvajoti apie tai, kad galėtų pralenkti vyresnįjį brolį. Tačiau, kai tarsi iš dangaus nukrito jarlykas valdyti didžiausią rusų kunigaikštystę, Aleksandras pajuto, jog anksčiau ar vėliau jaunyliui susisuks galva ir jis nutars, kad turi teisę įsakinėti vyresniajam broliui.

– Keliaujam! – tvirtai pakartojo kniazius Aleksandras. – Atsargų turim per akis.

Tai buvo tiesa. Jo valia tijūnas nuolat rūpinosi turėti tiek atsargų, kad bet kurią akimirką galėtų palikti iki gyvo kaulo įkyrėjusį Karakarumą. Prireikė vienos dienos, kad su kniaziais atkeliavę žmonės, daugiausiai – pirkliai, pabaigtų savo darbus. Be to, dar reikėjo patikrinti, ar vežimai tvarkingi, o arkliai gerai pakaustyti ir sveiki. Trumpai sakant, ar padaryti tokie darbai, kurių niekada nepasiseka iki galo sutvarkyti, kad ir kiek daug laiko tam skiri, tad Aleksandras tik dieną ir tedavė.

Buvo taip, kaip jis ir liepė – kad ir kas lindo į kniaziaus kibitką skųsdamiesi, jog reiktų dar lukterti, jis visus vijo laukan. Iškeliavo iš pat ryto, saulei nespėjus aukštai pakilti ir įsismarkauti. Aleksandro vedama vilkstinė lyg gyvatė rangėsi Karakarumo gatvėmis, taikydamasi į Vakarinius vartus ir skubėdama pro juos išnerti į stepės platybę.

– Na, tu jau ir namie, – tarė ben Erachas į miestą paskutinį kartą besidairančiam Einiui.

– Namie? – suglumo tas. – Geriausiu atveju, tik po pusmečio būsiu.

– Jei žinai, kada būsi, tai jau gali sakyti, jog ir esi, – paaiškino karaimas. – Dabar, ko gero, ilgam kelionių atsikandai?

– Duok man pirma iki Vilniaus nusigauti, o tada bus matyti, – gynėsi Einius ir vėl dairėsi po miestą, į kurį tikėjosi daugiau nebepatekti. Kam į tokią tolybę pačiam trenktis, jei su rytais per ben Erachą ar jo partnerius, musulmonų pirklius, gali sėkmingai prekiauti.

Kad ir kaip skubėjo vilkstinė, ilgai užtruko, kol paskutiniai vežimai ir raiteliai pagaliau pranėrė pro Vakarinius vartus. Jie tematė tik priekyje judėjusių nugaras, o vilkstinei pasisukus jos priekis visai prapuldavo už horizonto. Vilkstinės gale esantys nežinojo, jog priekyje, kniaziaus Aleksandro pasiųsti, jau lėkė keli raiteliai, nešdami žinią, kad kniaziai grįžta gyvi ir sveiki.

VII skyrius

PRIE DNIEPRO

Geso trumpa žiemos diena. Dniepras buvo pajuodęs, lyg pašiauštas sniegą nešančio vėjo, kai ties keltu, netoli Kijevo, iš buvusių poloviečių stepių išniro būrys raitelių. Kijevo pusėje įsitaisę keltininkai jau buvo bepradedą spėlioti, ar tai mongolai, ar dar kažkas, ir gerokai nustebo, pamatę, kad raiteliai nušoka nuo žirgų ir, pripuolę prie kranto, suklupę bučiuoja žemę. Tik pakilę raiteliai pamojo keltininkams.

– Kas ten tokie?! – iš tolo riktelėjo ne mažo vyrų būrio priekyje atšuoliavęs Kijevo vaivada Dmitrijus Jeikovičius. Jis sunerimo, vos išgirdęs nuo miesto bokštų atsklidusią žinią apie kitame Dniepro krante pasirodžiusius nežinomus raitelius.

– Bala juos žino, – gūžtelėjo pečiais keltininkų vyresnysis. – Į mongolus nepanašu. Atrodo, žemei lankstosi. Gal bučiuoja.

Žilabarzdis vaivada sumetė, jog iš keltininkų nebus jokios naudos, ir žengė arčiau vandens, bandydamas pro besileidžiančias sutemas įžiūrėti, kas dedasi kitame krante. Ten, palei vandenį, ne tik raiteliai grūdosi, po jų iš stepės be paliovos vis išnirdavo rogės. Jos stojo palei krantą, o iš jų išsiritę keleiviai galvotrūkčiais bėgo prie vandens – vieni klaupėsi, kiti šokčiojo aukštyn ir, kažką šaukdami, mojo žmonėms, stovėjusiems Kijevo pusėje, bet žvarbaus vėjo kauksmas ir per didelis atstumas trukdė suprasti jų žodžius.

Vaivada nusprendė, jog keltininkai teisūs – į mongolus nepanašu. Be to, klajoklių neverta labai bijoti – Kijevas, nors nuo jo sugriovimo buvo praėję keli metai, dar buvo nugultas griuvėsių, ir mongolams neapsimokėjo jo siaubti. Senasis karys stovėjo prie pat vandens, įsisprendęs, kad atsispirtų šuorais bloškiančiam vėjui, bandydamas atspėti, kas ten, kitame krante, galėtų būti, kol pagaliau susivokė ir lyg jaunas bėgte pasileido prie kijeviečių būrio.

– Čia gi kniaziai Aleksandras ir Andriejus! – riktelėjo ir pasisuko į keltininkus. – Ko laukiat, juk šaukia?!

– Pažiūrėk į upę, bojarine. Gyvenimas brangus, – keltininkų vyresnysis niūriai linktelėjo į juodas Dniepro bangas, kur grėsmingai siūbavo daugybė iš aukštupio nešamų ledo lyčių.

– Neatrodo, kad jis tau brangus. Jeigu neplauksi, tai kniazius Aleksandras pasirūpins tau jį patrumpinti!

Keltininkas dėbtelėjo į vaivadą, piktai nusiviepė, parodydamas aplūžusius dantų likučius, bet nurijo žodį, pasisuko ir žengė prie kelto. Paskui jį nugužėjo keli pagalbininkai ir nemenkas kijeviečių pulkelis, su vaivada priekyje. Kad ir baugščiai jie dairėsi į kelto kraštus daužančias bangas, vis vien lipo, – nebuvo kur trauktis. Vaivada pirmas ryžtingai nudundėjo per kelto lentas ir atsistojo priekyje, neatitraukdamas akių nuo kito upės kranto.

– Greičiau judinkitės! – riktelėjo neatsisukdamas.

Tačiau vyresnysis keltininkas lyg neišgirdo, – bambėjo sau panosėje, tik kartais Dievo apsaugos šaukdamasis, ir plušėjo su pagalbininkais. Iš pradžių jie sunkiai atsistūmė nuo kranto, o upėje turėjo žiūrėti, kaip nuo didesnių lyčių išsisukti ir nekreipti dėmesio į nuolat per plaustą besiritančias bangas. Užtat kijeviečiai, tarsi gaidžiai ant įkaitintos skardos šokčiojo, pulkeliu puldinėdami iš vieno plausto krašto į kitą.

– Nesigrūskit! – plėšė gerklę keltininkas. – Išsiskirstykit, dar plaustą apversit!

Ir tikrai: žmonės puldavo į kairę – dešinė kelto pusė imdavo grėsmingai kilti iš vandens, o kairioji – nerti, ir kijeviečiai šaukdami mes-

davosi atgal. Plaustas išsilygindavo, bet tik tol, kol iš kairės atsiritusi banga vėl juos nugindavo prie dešiniojo krašto. Kai pagaliau priartėjo kitas Dniepro krantas, beveik visi puolė į plausto priekį, ir dabar jau vaivadai teko pasitelkti pagalbon mūšiuose išlavintą balsą:

– Atgal, bepročiai! Apvirsim!

Ant kranto susirinkę žmonės tarsi sustingę stebėjo besiartinantį plaustą ir pavojingą jo keleivių blaškymąsi. Pagaliau keltas atsirėmė į kranto smėlį, o keltininkai iššokę luktelėjo, kol visas kijeviečių pulkas išpuolė į krantą ir išvilko kelto pirmagalį į sausumą.

– Šviesusis kniaziau, sveikinu tave laimingai grįžus! – vaivada, neilgai vargęs, karių būryje susirado kniazių Aleksandrą ir nusilenkė jam, o pastebėjęs nepatenkintą jo brolio grimasą, ir prieš šį palenkė galvą. – Ir tave, kniaziau Andriejau, sveikinu. Džiaugiuosi jus matydamas. Seniai jūsų laukiame.

– Seniai? – kniazius Aleksandras kilstelėjo vešlius antakius.

– Taip, jūsų pasiuntiniai prajojo pro Kijevą beveik prieš du mėnesius.

– Tai jie jau turėjo būti iki Novgorodo nulėkę.

– Taip, jie spėjo, ir girdėjau, kažkas iš Novgorodo atkeliavo tavęs pasitikti – vaivada atsisuko į būrin susimetusius kijeviečius, bet tie jau klegėjo su brolių Jaroslavičių palyda ir niekas nepriėjo prie kniazių bei vaivados.

– Pamiršk tuos novgorodiečius, dabar jie – mano rūpestis, – linksmai atsiliepė kniazius Andriejus ir pasistiebęs per susirinkusiųjų galvas dirstelėjo į plaustą. – Ko mes laukiame? Plaukiam!

– Kniaziau, pasigailėk! – vyresnysis keltininkas prasibrovė pro minią ir krito ant kelių prieš kniazių. – Ir savo jaunos galvos pagailėk. Jau vėlu plaukti – tamsu, ir vėjas stiprėja, galime susidurti su didele lytimi, o jeigu atsidursime vandenyje – tikrai niekas kranto nepasieks!

Kniazius Aleksandras taip pat pažvelgė į upę. Anas krantas skendėjo tamsoje. Iš tos pusės buvo matyti tik keletas deglų. Rodos, žvilgsnis tesiekė iki upės vidurio, vanduo buvo juodas tarsi varno sparnas po

lietaus, o bangos vis aukščiau rietė savo kupras ir triukšmingai dužo į krantą.

– Nakvosim čia, – ryžtingai tarė. – Statykim šėtras! – riktelėjo, pasisukęs į savo vyrus, ir minia pradėjo sklisti. Visi skubėjo prie rogių.

– O aš sakau – plaukim! – atkakliai pakartojo iš įniršio blykšdamas kniazius Andriejus.

– Jeigu tau nusibodo gyventi, tai ir plauk, bet aš nei vieno savo žmogaus neleisiu! – nukirto kniazius Aleksandras ir pasisuko. – Eime, vaivada, papasakosi, kas naujo.

– Gerai, kniaziau, – vaivada nuskubėjo paskui plačiai žengiantį kniazių Aleksandrą, o Andriejus tebestovėjo ir vis žvelgė į tamsoje pasislėpusią upę.

Šaltas vėjas neįstengė ataušinti jo įniršio. Visa kelionė iš Karakarumo jaunesniajam Jaroslavičiui buvo džiaugsmo ir apmaudo mišinys. Jis – didysis Vladimiro kniazius! Andriejus ne tik tyliai mintį audė, bet ir garsiai su broliu persitarė, nuo ko pradės, kaip valdys tėvo palikimą ir jį gausins, išvijęs dėdę Sviatoslavą su sūnumis. Tokių nevalia šalia laikyti, nes gali bet kurią akimirką, kaip nuodingos gyvatės, įgelti.

Tačiau tik išsižiodavo, džiaugsmas kaip mat prapuldavo, – Aleksandras užrikdavo, kad ne taip šneka, ir ne taip reikia Vladimirą tvarkyti. Kelionės pradžioje kniazius Andriejus linksėjo, pritardamas vyresniajam broliui. Atrodė, jo žodžiai buvo teisingi, juk vyresnysis daug patirties turėjo, ne juokas, tiek metų su novgorodiečiais tvarkytis. Andriejus žadėjo, net kryžium prisiekinėjo, jog, kai bus koks svarbus dalykas, visada tarsis su broliu ir klausys jo žodžių – kaip tas pasakys, taip ir padarys. Juk gerai Aleksandras sakė – mongolų didžioji chanienė tyčia taip padarė, kad brolius supjudytų, tikėdamasi, kad jaunesnysis per savo neįgudimą iškrės kokią kvailystę. Jis ir save, ir Vladimiro bei kitas rusų kunigaikštystes prapuldys, išprovokavęs mongolų antpuolį, o Ogul-Gamyš gaus dar vieną ginklą prieš Batu-chaną. Visi galės kaltinti jį, nesugebantį tvarkyti užkariautų žemių, ir jo ulusą atiduos Berkė. To tai su Batijum nepalyginsi! Jei Batijus – velnias, tai Berke – dešimt

kartų didesnis pragaro siaubas. Nežinia, kas tai dažytai lėlei gali šauti į galvą, kai chanu pasidarys. Ims ir numos į Jasą, sakančią, kad visos religijos yra lygios. Dar pabandys visus savo pavaldinius paversti musulmonais.

Lyg ir teisingai Aleksandras kalbėjo. Andriejus nemažai laiko praleisdavo su savo palydos bojarinais, ypač sustojus nakčiai, ir tie vis negalėjo atsidžiaugti, kad jų ponui taip pasisekė."Teisingai, – kartojo jie. – Pagal tvarką Vladimiro sostas turėtų priklausyti Aleksandrui, tačiau mongolai gudrūs ir nieko šiaip sau nedaro. Gal ir teisus Aleksandras, sakydamas, kad jie nori jus supjudyti. O gal ir ne. Gal mongolai tiesiog pamatė tai, ko kiti nepastebėjo – kad tu, kniaziau Andriejau, esi tinkamiausias Vladimiro sostui".

Tinkamiausias! Žodis tarsi peilis smigo iki pat kniaziaus Andriejaus širdies. Tinkamiausias, o kodėl gi ne? Kas gali tai paneigti. Juk Andriejui iki šiol nebuvo progos parodyti, ką sugeba. Juk jis, kaip ir kiti jauniausi sūnūs, Jaroslavui visada buvo maži vaikai. Jis su jais, kaip su mažais ir elgėsi. Ne Andriejaus kaltė, kad tėvas iš pradžių Fiodorą, o po šio mirties – Aleksandrą ruošė tapti Novgorodo kniaziumi. Jį, dar vaiką, kaip savo vietininką palikdavo maištingame mieste, o kitus sūnus išsiveždavo į saugų Perejaslavlį. Paskui, mongolams užplūdus, Jaroslavas jaunylius prie savęs laikė, – nei pats mūšiuose prieš klajoklius dalyvavo, nei vaikus leido. Vėliau Andriejui jis davė valdyti nedidelę žemę. O visa karinė Andriejaus patirtis apsiribojo Aleksandro karu su vokiečiais 1242 metais. Tada Andriejus nuvedė į Novgorodą Jaroslavo siųstą pagalbą.

Į tą žygį Andriejus dėjo daug vilčių, tikėdamasis parodyti prieš kelis mėnesius jo atsisakiusiems novgorodiečiams, kaip jie suklydo. Jis manė pats vesiąs tėvo duotus pulkus, tačiau Aleksandras, išrikiavęs suzdaliečius Kaktos pulke ant Čiudo ežero, brolio su jais neleido ir tas turėjo stebėti mūšį nuo Varnos uolos. Kas galėjo pasakyti, kad Andriejus brolio vietoje būtų prasčiau susitvarkęs? O gal dar geriau? Gal būtų ir Jurjevą iš vokiečių atsiėmęs, kaip daug kas po mūšio tikėjosi.

Kuo toliau Jaroslavičiai keliavo nuo Karakarumo, tuo mažiau Aleksandro žodžiai patiko jaunesniajam broliui. Ypač šnekos, kad su mongolais reikia atsargiai elgtis, geruoju atiduoti duokles, kad jų baskakai nešmirinėtų po brolių valdas. Dar blogiau – kad šie neatsiųstų surašinėtojų, kurie rusus suskaičiuotų ir vėliau nuo kiekvienos galvos mokesčius plėštų, žinodami, kiek vyrų broliai prieš juos gali pasiųsti.

Ne, tokios šnekos netiko švedų ir teutonų nugalėtojui. Andriejui atrodė, kad jo brolis per anksti paseno, tapo bailiu tarsi boba ir, ko gero, vien tik žodžiai yra tai, jog reikia laukti ir ruoštis tokiai dienai, kai bus galima kaip lygiems su lygiais su mongolais susiremti.

Naujajam didžiajam Vladimiro kniaziui darėsi vis aiškiau, jog brolis lyg višta kudakuos ir niekad nesiryš žygiui, kuris pateisintų Monomacho ainio vardą – mongolus taip pamokyti, kad tie niekada daugiau už Dniepro nosies nekištų. Užtenka tų šnekų, reikia imtis darbo – sudaryti sąjungą su Galičo kniaziumi Daniilu, sutelkti visus, Vladimiro kniaziui paklūstančius, ir pakedenti Batijui plunksnas. Andriejus tikėjosi, kad tuomet Aukso Ordos valdovas nesulauks pagalbos iš Karakarumo. Juk pats Aleksandras pripažino, kad Batijaus ten nemėgsta. Tuo labiau, kad Batijus savo žinioje teturi tik savo uluso karius, o ne visą mongolų kahano į Vakarus pasiųstą kariuomenę. Be to, ir iš kitų ulusų jis negalėjo pagalbos tikėtis, nes tie kovėsi tarpusavyje. O be to, paties Batijaus kariai dar vis kariavo Persijoje ir Kaukaze.

Kniazius Andriejus mongolus iš arčiau pamatė tik į Karakarumą keliaudamas, o kokie jie mūšyje, tik girdėjo. Prisiklausęs baisių pasakojimų, kuo toliau, tuo labiau tikėjo, kad pasakojantys tyčia tirština spalvas, norėdami pateisinti savo nesėkmes. Jaunesniojo Jaroslavičiaus nuomone, vieną kartą reikėjo parodyti tiems laukiniams, kur jų vieta, bet šiomis mintimis Andriejus jau nebeskubėjo dalytis su broliu, žinojo – užsipuls prie visų, kvailiu išvadins. Kam nuotaiką gadintis, be to, dar tėvas kartojo – valdovui nedera savo sumanymų iš anksto garsiai skelbti, geriausia paskutinę akimirką pavaldiniams savo valią pranešti,

kai jau nebėra kur trauktis. Aleksandras, kad ir vyresnis brolis, dabar tapo Kijevo kniaziumi, todėl privalo paklusti Vladimiro valdovui. Jeigu nepaklus, vadinasi nesilaiko tvarkos, už kurią ir tėvas, ir senelis, ir kiti protėviai be atvangos kovojo, kraują liejo ir iš nieko Vladimiro-Suzdalės kunigaikštystę sukūrė.

Andriejus apsisprendė: bus laikas – didysis Vladimiro kniazius tars savo žodį, o Kijevo kniazius privalės paklusti. Kol kas reikia pakentėti ir tuščiai neerzinti Aleksandro. Brolis broliu, bet, kai reikalai apie valdžią pasisuks, kaipmat pamirš giminystę, kad ir kaip Aleksandras saldžiai gieda. Juk pasirinkimas didelis: nelaimingas atsitikimas medžioklėje, kaip pačiam Aleksandrui vos nenutiko prieš kelionę, nuodai taurėje ar valgyje arba žudiko durklas iš pasalų.

Naujasis Vladimiro valdovas neabejojo – jeigu Aleksandras nutars, kad brolis eina prieš jį, nei akimirką nesuabejojęs, atsikratys jaunėlio. Tėvas išmintingai sakydavo, kad kantrybė – valdovo stiprybė (nors pačiam jos neretai pritrūkdavo). Andriejus matė, jog Aleksandras buvo tai puikiai perpratęs, tik jo kantrybė, ne vieno Andriejaus bojarino žodžiais, buvo panaši į bailumą. Bet dabar ir Andriejui buvo laikas šio to išmokti. Pirmiausia – kantrybės: keliauti į Vladimirą, išvyti dėdulę ir, perėmus valdžią, pakarti bojariną Fiodorą Jurjevičių, susitepusį kniaziaus Jaroslavo krauju. Tik tada galėtų nuspręsti, ką daryti toliau.

Labai, oi kaip labai kniaziui Andriejui rūpėjo atsisėsti į naują sostą! Jis spirgėte spirgėjo, norėdamas įkelti koją į savo valdas, kurioms priklausė ir Kijevas. Bet keltininkas buvo teisus – buvo vėlu ir per daug pavojinga plaukti per upę. Galų gale, nedera didžiajam kniaziui tarsi vaikėzui skubėti ir naktį prieš savo naujuosius pavaldinius atsistoti. Ne, geriau tai padaryti dienos šviesoje ir pasiruošus. Andriejus pasikapstė kelių dienų šeriais apžėlusius skruostus, apsisuko prieš vėją ir patraukė į stepę, kur kariai ir cholopai iš paskutiniųjų plūkėsi, statydami šėtras.

* * *

Tamsoje, skubėdami pasiruošti nakčiai, kiekvienas keliauninkas buvo užsiėmęs savo darbais. Niekas nekreipė dėmesio į storą, neaukštą, kailiais apsisupusį vyriškį, ant akių užsimaukšlinusį kepurę. Jis vaikščiojo po stovyklą, įsiklausydamas į vyrų šnekas ir apžiūrinėdamas šėtras. Jis niekur neužsibuvo – ėjo toliau, stengdamasis dairytis iš po kepurės. Ilgėliau jis stabtelėjo ties viena šėtra, atidžiai apsižvalgė ir, dar labiau įtraukęs galvą į pečius, nėrė į vidų, kol netoli buvę vyrai jo nepamatė.

– Ar jau atn... – Ivanas Ochapka atsisuko į įėjusįjį ir paspringo po pusės žodžio.

Šėtros vidų apšvietė tik viduryje besiplaikstantis nedidelis laužas, tačiau ir tiek Ivanui užteko, kad susigaudytų, jog įėjo ne cholopas, kurio laukė. Atėjusio kresnas stotas buvo kažkur matytas, bet pirklys spėliojo neilgai, – vyriškis išsitiesė, per sprindį ūgteldamas, nusiplėšė sniegu apibirusią kailinę kepurę ir Ivanas net aiktelėjo iš netikėtumo:

– Tėve!

– Tėve? – iš tamsaus šėtros kampo į šviesą išpuolė Andriejus Ochapka. Einius, irgi pakėlė galvą, bet garsiai nenusistebėjo. Klausinėti, iš kur čia atsirado senasis Novgorodo pirklys, paliko jo sūnums, juolab, kad jiems tas ne ką mažiau rūpėjo.

– Tėve, iš kur tu čia? – vietoj pasisveikinimo suglumęs Ivanas skėsčiojo rankomis, o jo kerėpliškas šešėlis šmėkščiojo ant šėtros sienų. Stepanas Ochapka nebuvo linkęs nei sveikintis, nei aiškintis. Nužvelgęs šėtrą pamatė, kad be abiejų jo sūnų ir lietuvio viduje dar yra trys iš nuostabos sustingę cholopai, atsikrenkštė ir irzliai mostelėjo:

– Visi lauk!

Cholopai, jei kuris dar ir abejojo, iš valdingo balso pažino savo poną ir akimoju puolė vykdyti jo valios. Jie dar nebuvo pamiršę, kas neklusniems nutinka. Einius irgi atsikėlė nuo kailių kur buvo įsitaisęs, manydamas, kad tai taikoma ir jam. Jis palengva nušlubčiojo išėjimo pusėn, norėdamas Ochapkas palikti vienus, bet taip ir nespėjo.

– Palauk, Einiau, noriu ir su tavimi pasikalbėti, – Stepanas Ochapka, nenuleisdamas akių nuo sūnų, pagavo prošal ėjusį Žybartaitį. Einius nustebo, bet, tylėdamas žengė porą žingsnių ir sustojo, laukdamas, ką pasakys Stepanas Ochapka.

Tačiau tas tylėjo, tik iš pykčio kunkuliuojančiu žvilgsniu varstė savo sūnus. Dabar jis labai aiškiai matė, kokie jie nepanašūs. Ivanas – tėvo ūgio, o ir iš veido labai į jį panašus, tik dar ne toks storas. Užtat Andriejus – kaip milžinas, visa galva ir tėvą, ir brolį praaugęs. Stepano žvilgsnis sustojo prie Andriejaus.

Tyla darėsi nebepakenčiama. Net laužo ugnis jų ausyse pliauškėjo tarsi perkūnija. Pirmas neiškentė Ivanas:

– Tai iš kur tu čia, tėve?

– Tu jo paklausk! – Stepanas Ochapka spjaute išspjovė, kryptelėjęs galvą į jaunesnįjį sūnų. Ivanas ir Einius nustebę atsisuko į Andriejų.

Tas atrodė dar labiau suglumęs ir susigūžęs.

– Aš? Iš kur aš galiu žinoti? – jauniausias Ochapka, tarsi nerangus lokys trypė nuo kojos, ant kojos, vis dairydamasis, tai į Einių, tai į Ivaną, lyg jų užtarimo ieškotų.

– Ak, nežinai?! Nežinai?! – Stepanas Ochapka, minkštu katės žingsniu prisiartino prie Andriejaus ir užvertė savo galvą aukštyn. – Sakai, nežinai?!

– Ne, nežinau, – Andriejus papurtė galvą, tačiau Einius net ir laužo šviesoje pastebėjo, kad tas tik stengiasi nežinančiu apsimesti.

– Nežinai?! – Stepanas Ochapka jau ne riktelėjo, o suspiegė ir užsimojęs smogė sūnui į skruostą.

Matėsi, pirklys visą jėgą į smūgį sudėjo, kitą toks būtų iš kojų išvertęs, tačiau Andriejus tik susvyravo ir vėl atsitiesė. Užtat Stepanui smūgis visas jėgas ir atsineštą įtūžį atėmė. Jis tarsi subliuško ir, nerinkdamas vietos, susmuko ant kailių palei laužą.

– Kas tau, tėve? – sūnus susirūpinę palinko prie tėvo, bet tas rankos mostu parodė jo neliesti.

– Sėskit, – ir Einiui pamojo.– Visi sėskit. Reikia aptarti svarbų reikalą.

Abu sūnūs ir Einius, sumetę, jog kažkas labai blogo bus atsitikę, klusniai susėdo prieš Stepaną.

– Tai kas gi atsitiko, tėve? –Ivanas vėl išdrįso nutraukti užsitęsusią tylą.

Stepanas Ochapka pakėlė galvą ir liūdnai pažvelgė į prieš jį besikūprinantį Andriejų:

– Tegul jis paaiškina.

Tačiau jauniausiasis Ochapka net nekrustelėjo. Jis tik žvelgė į laužą, nors brolis ėmė jam į šoną baksnoti.

– Atrodo, mūsų narsųjį Andriejų apleido drąsa, – Stepanas ironiškai nusiviepė ir, sunkiai atsidusęs, dar sykį pabandė. – Na, vaike, ką tau sako Vankos Plytdegio vardas?

Andriejus tylėjo ir Ivanas atsiliepė už jį:

– Vanka? Tas prasigėrėlis. Jis, kai negeria, šaudo visame Novgorode geriausiai.

– Šaudė, – niūriai pataisė Stepanas. – Jį rado negyvą tą rytą, kai jūs iškeliavote iš Novgorodo.

– Persigėrė ir sušalo sniege? – pasmalsavo Ivanas, bet Stepanas Ochapka nenuleido akių nuo vis žemiau besileidžiančios Andriejaus galvos.

– Ne, jį nužudė.

– Tai kas? – ir toliau tiktai Ivanas tekalbėjo. Andriejaus galva vis žemiau linko, o Einius tuoj du prie dviejų pridėjo: nesėkmingą pasikėsinimą į kniazių Aleksandrą medžioklėje, vieno iš geriausių Novgorodo šaulių nužudymą, nelauktą Stepano Ochapkos atsiradimą ir vis žemiau besileidžiančią Andriejaus galvą bei jo elgesį kelionėje.

Nereikėjo ilgai kankintis, ar teisingai spėja – senasis pirklys patvirtino jo įtarimus, skausmingai spausdamas žodį po žodžio:

– Apie Vankos nužudymą sužinojom jau iškeliavus kniaziui Aleksandrui. Vladykai Spiridonui kilo įtarimas ir jis liepė posadninkui viską išsiaiškinti, o tas kaip medžioklinis šuo įsikirto. Tiesa, jam prireikė metų, kol visus pėdsakus iššniukštinėjo. Ir rado! Paskui jis dar kelis mė-

nesius sekė tais pėdsakais ir nebedaug trūko, kad būtų pagavęs tą gudrią lapę, – senojo pirklio balse pasigirdo nebeslepiama neapykanta.

Jis nenuleido akių nuo Andriejaus, o tas neramiai žvilgtelėjo į tėvą. Dar norėjo kažką pasakyti, tačiau neįstengė, ir Stepanas tai padarė už jį:

– Posadninkui nepavyko pagauti lapės. Supratusi, kad jai galas, atbėgo pas mane pagalbos prašyti. Ir aš turėjau padėti jai išnešti sveiką uodegą! – Stepanas riktelėjo skausmingu balsu ir vėl bejėgiškai susmuko.

– Apie kokią čia lapę kalbi? – nerimo Ivanas.

– Tai nepasakysi? – paklausė tėvas, vis nenuleisdamas akių nuo Andriejaus. Tačiau tas tylėjo, lyg būtų prarijęs liežuvį. Tik akys baikščiai žibėjo.

– Kokią lapę? Ar pagaliau pasakysi, kas nutiko? – Ivanas jau kaily nebesitvėrė.

– Bojarinę Olgą, ji norėjo nužudyti kniazių Aleksandrą – pagaliau atsiliepė Stepanas Ochapka ir, matydamas, kad taip ir nepasiseks iš Andriejaus nei žodžio išpešti, toliau aiškino. – O mūsų Andriejus, su ja į vieną nuodėmę puolęs, ir į kitą stačia galva krito – padėjo jai: pasamdė Vanką. Kai jam nepasisekė, pasirūpino, kad tas niekam niekada nebeprasitartų.

– Andriejus?! Mūsų Andriejus?! – Ivanas išplėtė akis. Tėvas net supyko, nes sūnus jam pasirodė panašus į panikon puolusią žmoną:

– Mūsų! Mūsų Andriejus! – irzliai atsikirto. – Mūsų Andriejus tapo galvažudžiu. Visa laimė, kad ne kniaziaus Aleksandro.

– Bet tu sakei, kad padėjai Olgai? – pagaliau išsižiojo Andriejus, įsmeigęs į tėvą susirūpinusias akis.

– O ką aš turėjau daryti? Jeigu nebūčiau jai padėjęs, posadninko vyrai būtų ją pagavę ir ištraukę iš jos tavo vardą. Tada ir tau būtų buvęs galas, ir mums visiems nemalonumų – per akis.

– Ką tu jai padarei? – nenurimo Andriejus.

– Kad tu taip savimi ir savo šeima rūpintumeisi! – priekaištingai metė Ivanas, tačiau brolis lyg neišgirdo, vis nuo tėvo akių nenuleido:

– Tai ką?

– Aš padėjau jai pabėgti į Rygą ir paprašiau pažįstamų pirklių, kad jie ją priglaustų.

– Kaip tu galėjai, tėve?! – plykstelėjo Ivanas, net pašoko, bet tuoj susmuko, tėvui paliepus atsisėsti:

– Baik čia šokinėti! Sakiau – jei posadninkas būtų ją sučiupęs, mums visiems būtų blogai pasibaigę. Dabar kaip nors išsikapstysime. Aišku, daug kas priklausys nuo to, ką kniazius Aleksandras galvoja daryti. Novgorode mus pasiekė žinia, kad mongolų valdovė paskyrė jam Kijevą valdyti, ar tai tiesa?

– Tiesa, – patvirtino vis dar neatsitokėjęs Ivanas. – Bet sako, kad Kijeve Aleksandras neliks. Miestą ir toliau valdys vaivada Dmitrijus, o Aleksandras keliaus atgal į Novgorodą.

– Tai blogai, – Stepanas Ochapka susimąstęs pakedeno barzdą. – To ir bijojau. Būtų daug paprasčiau, jeigu jis liktų Kijeve, todėl ir tavęs, pirkly, paprašiau pasilikti, – novgorodietis atsisuko į Žybartaitį. Dabar jau tas nesuprasdamas kilstelėjo antakius.

– Taip. Tave, – patvirtino tai pastebėjęs novgorodietis. – Noriu paklausti, kur galvoji pasukti, kai visi persikels per Dnieprą.

– Ketinu tiesiai į Vilnių leistis.

– Tada turiu tavęs paprašyti: pasiimk su savimi Andriejų.

– Kur, kaip pasiimti? – nesuprato Andriejus, bet senasis Ochapka tebežiūrėjo į Einių.

– Iš pradžių – į Vilnių, o paskui, būk geras, padėk jam iki Rygos nusigauti. Galėsi su savo bojarine būti, – tėvas piktai metė sūnui.

Matėsi, kad tai labai patiko jaunajam Ochapkai, tačiau greitai jo džiaugsmą pakeitė susirūpinimas:

– Tai mes turėsime Rygoje apsigyventi?

– Nežinau, kol kas nežinau, – Stepanas sugniaužė kumščius. – Viskas priklausys nuo to, kaip seksis susišnekėti su kniazium Aleksandru. Posadninkas apie Olgą, aišku, viską jam papasakos. Kniaziui užteks proto susigaudyti, kad čia ir Andriejus įsivėlęs. Bus geriausia, kad kai

jis sužinos, Andriejaus nebūtų Novgorode. Vėliau matysime – jeigu viskas susitvarkys, galėsi grįžti, o jei ne...

– O jeigu ne? Kas tada? – sudejavo Andriejus.

– O jeigu ne, tada turėsite abu Rygoje ir likti, o gal Černigove ar Galiče prieglaudos pasiieškoti. Ten, kur jūsų nepasieks kniaziaus Aleksandro ranka.

Andriejus pagaliau suvokė, kad jo laukia tremtis į svetimą žemę. Be namų, kad ir su mylima moterimi, bet bijant, kad gali rasti kniaziaus Aleksandro pasiųsti žudikai! Bet kito kelio nebebuvo.

– Gerai, aš keliausiu su Einiumi, jeigu tik jis pasiims mane, – tarė Andriejus. Visi trys Ochapkos sužiuro į Žybartaitį, o tas nejaukiai pasimuistė:

– Gerai, nuvešiu, – pagaliau atsiliepė. – Bet, atsiminkite, aš nieko nežinau apie tai, kas ten pas jus Novgorode nutiko. Tiesiog tau, Stepanai, paliepus Andriejus turi į Rygą keliauti, o tu paprašei manęs, kad jam pagelbėčiau.

– Sutarta, – pažadėjo Stepanas. – Bus, kaip tu nori.

Paskui Stepanas Ochapka leido pakviesti šėtron vakarienę paruošusius cholopus. Visi keturi valgė ir šnekėjosi apie kelionę į Karakarumą ir atgal, aptardami, ką patyrė. Tiesa, daugiausiai liežuviais malė Stepanas ir Ivanas Ochapkos, o Einius atsiliepdavo, kai jo ko nors paklausdavo. Paprastai jam tekdavo patvirtinti kokį nors Ivano atsakymą tėvui, kuriuo tas iškart nenorėjo patikėti. Būdavo, kad ir Einiui tekdavo po du ar tris sykius kartoti, kol senasis novgorodietis patikėdavo jų pasakojimais.

– Ne. Patikėk, Stepanai. Visko matėme, bet vienaakių ar vienakojų žmonių genties tikrai ne. Ir moterų genties, kurios vienos be vyrų gyvena ir yra daug geresnes karės nei vyrai, taip pat nesutikome, – kone juokdamasis kartojo Einius, atsiminęs, kiek kelionėje buvo šnekų apie tokius sutvėrimus. – Mes vis dairėmės, akis išpūtę, bet tuščiai.

Šnekėjo jie, neužmiršdami vakarienės, o Andriejus tylėjo, tarsi žadą praradęs, į lėkštę arba į ugnį akis nudelbęs. Tik kai cholopas paduoda-

vo taurę vyno, vienu mauku ištuštindavo, tačiau nei kiek neapgirto. Pagaliau Andriejus bus laimingas! Po ilgų kančios mėnesių nebereikia jaudintis ir spėlioti, kas laukia grįžus į Novgorodą. Ne pyragai svečioje šalyje, bet viską išpirko mintis, kad dabar nesislapstydamas galės būti su Olga. Tik vieno jis gailėjosi – kad taip ir nepasitaikė proga atsiskaityti su kniaziumi Aleksandru. Visą laiką jį saugojo sargyba. Sukdamas galvą, kaip tai reikės paaiškinti bojarinei, jis vis tiesė ir tiesė tuščią taurę vyną pilsčiusiam cholopui.

Stovykla nurimo anksti. Visi žinojo, jog vos išaušus reikės visą dieną sugaišti keliantis per Dnieprą. Tik vėjas vis nepaliovė kaukęs, drebindamas kelionėje aplamdytas šėtrų sienas.

Kijevas vos niro iš tamsos, kai keltas pajudėjo į kelionę per Dnieprą. Kitame krante jo jau laukė miestiečių minia. Paryčiui vėjas aprimo ir keliantis reikėjo tik saugotis didelių ledo lyčių, bet įgudę keltininkai lengvai ir nuo jų išsisukdavo.

Kniaziai Aleksandras ir Andriejus kartu su visais kėlėsi per upę. Kai tik keltas atsitrenkė į krantą, prie jo pasileido kijeviečiai, o priekyje visų žengė senas bojarinas, išdidžiai ant rankų nešdamas auksinį Kijevo raktą.

– Sveikinu tave, Monomacho aini, užėmusį garbingą protėvių sostą! – tarė, tiesdamas raktą kniaziui Aleksandrui. Šis akies kraštu matė, kad šalia stovėjusio brolio skruostus išmušė pykčio raudonis. Jis net krustelėjo, taikydamas pirmas sugriebti raktą, tačiau Aleksandras jį aplenkė.

Iš pat pradžių reikėjo visiems parodyti, jog Ogul-Gamiš valia – dar ne viskas. Kniazius Aleksandras, kaip seniau, lieka vyresnysis šeimoje.

– Didysis Kijevas tavęs laukia, valdove, – tarė bojarinas.

– Gerai, – atsiliepė kniazius Aleksandras, neišsiduodamas įsižeidęs. Didysis! Koks ten didysis. Iš senosios Kijevo didybės tik šešėlis liko, bet, prieš žengdamas, Aleksandras atsisuko į keltą, nuo kurio gridnai

vedė žirgus, po to žvilgtelėjo į kitą krantą, kur tebešurmuliavo laukianti minia.

– Nesijaudink, didysis kniaziau, – vaivada Dmitrijus, atspėjęs, kas rūpi Aleksandrui, žengė į priekį. – Aš pasirūpinsiu persikėlimu. Tu jok į Kijevą.

– Bet su vienu keltu iki pavasario čia žaisi, – dygiai pastebėjo kniazius Andriejus ir išdidžiai kilstelėjo galvą, išgirdęs už savęs pritariantį bojarinų krizenimą.

Tačiau vaivada žiūrėjo tik į vyresnįjį Jaroslavičių:

– Aš pasiųsiu vyrus į žvejų kaimus, kad jie atvarytų didžiąsias valtis. Pažadu – iki vakaro susitvarkysiu.

– Žiūrėk, nes kitaip... – vėl bandė įsikišti kniazius Andriejus, bet brolis užbaigė kalbą:

– Gerai, vaivada, aš tavimi pasitikiu. Tvarkykis, – uždėjo ranką jam ant peties, o paskui pamojo Michailui. – Arklius!

Vyresnysis gridnas švilptelėto, ir veikiai kniazius Aleksandras, apsuptas savų bojarinų ir kijeviečių, nušuoliavo į miestą. Kniazius Andriejus su saviškiais beviltiškai stengėsi juos aplenkti ar bent neatsilikti. Veikiai pasigirdo kniazių Aleksandrą sveikinę Kijevo varpai.

Vaivada Dmitrijus ėmėsi persikėlimo. Keltas du kartus spėjo nuplaukti iš vieno kranto į kitą ir atgal, kai ties perkėla pasirodė pirmosios didelės žvejų valtys. Iš pradžių jos kėlė žmones, o apie vidurdienį, kai atplaukė pakankamai valčių, žvejai, sustatė jas per upę viena šalia kitos ir uždėjo ant jų lentas, padarydami laikiną tiltą. Bangos jį smarkiai supo, žirgai baidėsi ir teko po vieną už pavadžių vesti. Keltą jie naudojo rogėms pervežti, o kad daugiau tilptų, jas krovė dviem aukštais, vienas ant kitų.

Vėlyvą popietę Ochapkos ir Einius su savo rogėmis pagaliau pasiekė Kijevo pusę. Žybartaitis visą savo turtą gabenosi dvejose rogėse, vienas važnyčiojo pats, o kitas – anksčiau samdytą Ivano Ochapkos cholopą pakeitęs Andriejus.

Jie atsisveikino ant kranto. Ir be ilgų šnekų. Ivanas net nenorėjo paduoti broliui rankos, tačiau pakluso piktam tėvo žvilgsniui. Užtat pats Stepanas trumpam veidu įsikniaubė Andriejui į krūtinę.

– Žiūrėk ten, – tarė, pagaliau atsiplėšęs, tramdydamas prasiveržusį silpnumą. – Neprikrėsk daugiau jokių kvailysčių. Ir nesiduok tos... – vos nurijo keiksmą, bet tik ranka numojo. – Žiūrėk, nesiduok jos stumdomas. Pradėk pagaliau savo galva galvoti.

Andriejus, nė žodžio netardamas, nusilenkė, apsisuko ir sunkiai nubrido prie rogių.

– Laimingo kelio, – Einius pirmas padavė ranką Stepanui, o vėliau Ivanui.

– Pasirūpink tuo mano amžinu vaiku, – paskutinį kartą paprašė Stepanas Ochapka. Einius linktelėjo ir, įšokęs į roges, paragino arklį, rūpindamasis tik tuo, kokios naujienos laukia jo namuose po dvejų metų klajonių.

Jų rogės nuskriejo keliu, aplenkdamos miestą. Iš ten dar girdėjosi kniazių sveikinantys varpai.

Aleksandras pradėjo valdyti didžiąją Kijevo kunigaikštystę.

SKOMANTO KRONIKOS
Sk46 Į pasaulio kraštą ir atgal: apysaka. – Vilnius: Bonus Animus, 2009. – 152 p.

ISBN 978-9955-754-12-1

1248 metai. Žemaičių pirklys Einius sutarė susitikti Novgorode su savo senu draugu, karaimų pirkliu Anapu ben Erachu. Tačiau Novgorode paaiškėja, kad kniazius Aleksandras turi vykti į tolimą Karakarumą, pas mongolų valdovę. Į kelionė jį išlydi didelė palyda, į kurią patenka ir ben Erachas. Jis prikalbina prisidėti ir Einių. Šis sutinka, neįtardamas, kokia pavojinga jam bus ši kelionė.

UDK 888.2-3

Į PASAULIO KRAŠTĄ

Redaktorė *Saulė Ragėnaitė*
Viršelio dailininkas *Kazimieras Dainovskis*

Tiražas 1500 egz.
Išleido VšĮ „BONUS ANIMUS“,
M. K. Čiurlionio g. ½-30, Vilnius LT-03104
e-paštas: *dalia.m@iti.lt*
Spaudė UAB „Logotipas“,
Utenos g. 41a, LT-08217 Vilnius

SKO[illegible]OS

1248-ieji. Einius išsiruošė į Novgorodą, norėdamas parsigabenti korelų žemėje surinktą jam priklausančią duoklę ir susitikti su senu draugu pirkliu Anapu ben Erachu.
Einius net nesapnavo, kad atsidurs kone pasaulio pakraštyje – mongolų imperijos sostinėje Karakarume.
Mongolų didžiosios chanienės įsakymu į Karakarumą iškeliavo ir Novgorodo kniazius Aleksandras. Jo gausioje palydoje buvo du pirklio Stepano Ochapkos sūnūs bei pirklio prašymu juos pagloboti sutikęs karaimas ben Erachas. Jis ir Einių įkalbėjo prisidėti prie keliaujančiųjų, o tas sutiko, neįtardamas, kaip netrukus dėl to gailėsis – šioje kelionėje Einius atsidurs taip arti mirties, net peržengs mirtį ir gyvybę skiriančią ribą.

[redacted]